FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI

BOSNALI İBRAHİM PAŞA TÜRBESİ ÇİNİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BETÜL ÖZTÜRK

İSTANBUL, 2019

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI

BOSNALI İBRAHİM PAŞA TÜRBESİ ÇİNİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BETÜL ÖZTÜRK
160301008

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi, LATİFE AKTAN ÖZEL

DÜZELTİLMİŞ TEZ

İSTANBUL, 2019

TEZ ONAY SAYFASI

FSMVÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı yüksek lisans programı 160301008 numaralı öğrencisi BETÜL ÖZTÜRK'ün ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı **"Bosnalı İbrahim Paşa Türbesi Çinileri"** başlıklı tezi aşağıda imzaları olan jüri tarafından 23.09.2019 tarihinde oybirliği ile kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi, Latife AKTAN ÖZEL — (Jüri Başkanı-Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi, Münevver ÜÇER — (Jüri Üyesi)

Dr. Öğr. Üyesi, Yasemin ERENGEZGİN KAFKAS

(Jüri Üyesi)

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Betül ÖZTÜRK

DÜZELTME METNİ

1. Tezin yazım ve dilbilgisi hataları düzeltilmiştir.
2. Önsöz, özet ve giriş bölümleri düzeltilmiştir.
3. Fotoğraf ve çizimler tekrar düzenlenmiştir.
4. Tezin sonuç kısmına yeni bilgiler eklenmiştir.
5. Kaynakça kısmında düzenlemeler ve eklemeler yapılmıştır.
6. Ekler ve özgeçmiş bölümleri tekrar düzenlenmiştir.

ÖNSÖZ

Çini, yüzyıllar boyunca Türk mimarisinde önemli bir bezeme sanatı olmuş ve günümüze kadar bu özelliğini kaybetmeden sürdürmüştür. Uygulandığı alanlara zenginlik, canlılık katmış, 16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı'daki en parlak dönemini yaşamıştır.

Tez çalışmamızın konusu olan Bosnalı İbrahim Paşa türbesi çinilerinde bu dönem özelliklerini yansıtan çini eserler yer almaktadır. Bu türbedeki eşsiz çini örnekleri yerinde incelenip yapıdaki çiniler kompozisyon, motif, üslup ve teknik açılardan detaylı bir şekilde ele alınarak değerlendirilmesi yapılmıştır. Türk süsleme sanatlarına katkıda bulunmak ve gelecek nesillere bu konudaki bilgilerin doğru bir şekilde aktarılmasını sağlamak amaçlanmıştır.

Tezimi hazırladığım süre içerisinde çalışma konusunun tespitinden bitimine kadar geçen süreçte verdiği büyük destek ve tavsiyelerini esirgemeyen ve bana zaman ayıran değerli danışman hocam Dr. Öğretim üyesi Latife AKTAN ÖZEL'e teşekkürü bir borç bilirim. Her zaman yanımda olduklarını hissettiren, desteklerini esirgemeyen ailem ve yakın arkadaşlarıma, bu zor süreçte bana güç veren ve destek olan sevgili çocuklarım İsmail Bera, Tarık Emre ve Ömer Efe'ye teşekkürlerimi sunarım.

Betül ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **Vvi**
KISALTMALAR ..... **İix**
ÇİZİM LİSTESİ ..... **xi**
RESİM LİSTESİ ..... **xviİ**
ÖZET ..... **XX**
ABSTRACT ..... **XXİ**
GİRİŞ **1**
1. BOSNALI İBRAHİM PAŞA TÜRBESİ GENEL BİLGİLENDİRME **3**
1.1. BOSNALI İBRAHİM PAŞA 3
1.2. BOSNALI İBRAHİM PAŞA TÜRBESİ 3
2. BOSNALI İBRAHİM PAŞA TÜRBESİ'NİN MİMARİSİ **5**
3. BOSNALI İBRAHİM PAŞA TÜRBESİ'NİN ÇİNİLERİ **11**
3.1. TÜRBE ÇİNİLERİNDE KULLANILAN SIR ALTI TEKNİĞİ 11
3.2. TÜRBE ÇİNİLERİNDE KULLANILAN ÜSLUPLAR VE MOTİFLER 12
3.2.1. Şah Kulu ve Saz Üslubu **13**
3.2.1.1. Yaprak 22
3.2.1.2. . Hatayi 23
3.2.1.3. . Penç 24
3.2.1.4. . Gonca 25
3.2.1.5. . Rûmî 26
3.2.1.6. . Bulut **28**
3.2.2. Natüralist Üslup **29**
3.2.2.1. Gül 30
3.2.2.2. Karanfil 31
3.2.2.3. Lale 32
3.2.2.4. Sümbül 33
3.2.2.5. Çiğdem 33
3.2.2.6. Zambak 34
3.2.3. Geometrik Üslup **35**
3.3. TÜRBEDEKİ ÇİNİLER **37**
3.3.1. Geometrik, Kemerli Çiniler **40**
3.3.2. Süpürgeliklerdeki Çiniler **43**
3.3.3. Pencerelerin Kapak Arkası Çinileri **56**
3.3.4. Dolap İçlerindeki Çiniler **62**
3.3.4.1. Saz Üslubu Dolap İçi Çinileri 62

3.3.4.2.. Bulut Kartuşlu Dolap İçi Çinileri 72
3.3.5. Dendanlı, Rûmili Bordür Çinileri 82
3.3.6. Yazı Kuşağı Çinileri 88
3.3.7. Geometrik geçmeli geniş bordür çinileri 91
3.3.8. Rölyefli pervaz çinileri 98
3.3.9. Saz Üslubu, Mihraplı Panolar 102
3.3.10 Şemseli, Kartuşlu, Geniş Bordür Çinileri 115
3.3.11. Tepelikli, Rûmîli, İnce Bordür Çinileri 119
SONUÇ 123
KAYNAKÇA 129
EKLER 131
ÖZGEÇMİŞ 155

KISALTMALAR

~	Yaklaşık
ae.	Aynı eser
age.	Adı geçen eser (Nurhan Atasoy ve Julian Raby, İznik Seramikleri)
age1	Adı geçen eser1 (Çiçek Derman ve İnci Birol, Motifler)
age2	Adı geçen eser2 (Yıldız Demiriz, İslam Sanatında Geometrik Süsleme)
agt	Adı geçen tez (Zeynep Ertürk, Saz Yolu Ekolü)
ASD	Ana Sanat Dalı
Bkz.	Bakınız
bl.	Bölüm
c.	cilt
cm.	Santimetre
Enst.	Enstitü
FSMVÜ	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
GTS	Geleneksel Türk Sanatları
İSAM	İslam Araştırmaları Merkezi
İst.	İstanbul
İTO	İst. Ticaret Odası
KB	Kültür Bakanlığı
s.	sayfa

sy.	Sayı
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TEB	Türk Ekonomi Bankası
TKA	Türk Kültürünü Araştırma
TSM	Topkapı Sarayı Müzesi
Ty	Tez yüksek lisans
vb.	ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
y.	yıl
Yay.	Yayınevi, Yayınlar(ı)
YLT	Yüksek Lisans Tezi
YÖK	Yüksek Öğretim Kurumu
Yy	Yüzyıl

ÇİZİM LİSTESİ

Çizim 3.1 Şah Kulu, saz üslubu.. 18

Çizim 3.2 Yaprak motifleri. 22

Çizim 3.3 Hatâyî çiçeğin kısımları. 23

Çizim 3.4 Hatâyî motifleri. 24

Çizim 3.5 Penç motifleri. 25

Çizim 3.6 Gonca motifi. 26

Çizim 3.7 Rûmî motifleri. 28

Çizim 3.8 Bulut motifleri 29

Çizim 3.9 Geometrik kurgu..... 36

Çizim 3.10 Türbenin girişindeki mermer pano. 39

Çizim 3.11 Türbe girişindeki geometrik panodan motif-1..... 42

Çizim 3.12 Türbe girişindeki geometrik panodan motif-2..... 42

Çizim 3.13 Türbe girişindeki geometrik panodan motif-3..... 42

Çizim 3.14 Süpürgelik çinilerinden motif-1 (Orijinal boyut). 45

Çizim 3.15 Süpürgelik çinilerinden motif-2 (Orijinal boyut). 46

Çizim 3.16 Süpürgelik çinilerinden motif-3 (Orijinal boyut). 47

Çizim 3.17 Süpürgelik çinilerinden motif-4 (Orijinal boyut). 48

Çizim 3.18 Süpürgelik çinilerinden motif-5 (Orijinal boyut). 49

Çizim 3.19 Süpürgelik çinilerinden motif-6 (Orijinal boyut). 50

Çizim 3.20 Süpürgelik çinilerinden motif-7 (Orijinal boyut). 51

Çizim 3.21 Süpürgelik çinilerinden motif-8 (Orijinal boyut). 52

Çizim 3.22 Süpürgelik çinilerinden motif-9 (Orijinal boyut). 53

Çizim 3.23 Süpürgelik çinilerinden motif-10 (Orijinal boyut). 53

Çizim 3.24 Süpürgelik çinilerinden motif-11 (Orijinal boyut). 54

Çizim 3.25 Süpürgelik çinilerinden motif-12 (Orijinal boyut). 54

Çizim 3.26 Süpürgelik çinilerinden motif-13 (Orijinal boyut). 54

Çizim 3.27 Süpürgelik çinilerinden motif-14 (Orijinal boyut). 55

Çizim 3.28 Süpürgelik çinilerinden motif-15 (Orijinal boyut). 55

Çizim 3.29 Süpürgelik çinilerinden motif-16 (Orijinal boyut). 55

Çizim 3.30 Pencere arkası panonun bordür motifi-1 (Orijinal boyut). 58

Çizim 3.31 Pencere kapak arkası çinileri bordüründen motif-2 (Orijinal boyut). 59

Çizim 3.32 Pencere kapak arkası çinileri bordüründen motifi-3 (Orijinal boyut). ... 59

Çizim 3.33 Pencere kapak arkası çinileri bordüründen motifi-4 (Orijinal boyut). 60

Çizim 3.34 Pencere kapak arkası çinileri bordüründen motif-5 (Orijinal boyut). 60

Çizim 3.35 Pencere kapak arkası çinileri bordüründen motif-6 (Orijinal boyut). 61

Çizim 3.36 Pencere kapak arkası çinileri bordüründen motif-7 (Orijinal boyut). 61

Çizim 3.37 Dolap içi saz üslubu çinilerinden motif-1 (½Orijinal boyut).. 67

Çizim 3.38 Dolap içi saz üslubu çinilerinden motif-2 (Orijinal boyut) 68

Çizim 3.39 Dolap içi saz üslubu çinilerinden motif-3 (Orijinal boyut) 69

Çizim 3.40 Dolap içi saz üslubu çinilerinden motif-4 (Orijinal boyut) 69

Çizim 3.41 Dolap içi saz üslubu çinilerinden motif-5 (Orijinal boyut) 70

Çizim 3.42 Dolap içi saz üslubu çinilerinden motif-6 (Orijinal boyut). 71

Çizim 3.43 Dolap içi saz üslubu çinilerinden motif-7 (Orijinal boyut) 71

Çizim 3.44 Tabula Ansata düzenleme. 75

Çizim 3.45 Dolap içi bulut kartuşlu çinilerden motif-1 77

Çizim 3.46 Dolap içi bulut kartuşlu çinilerden motif-2. 77

Çizim 3.47 Dolap içi bulut kartuşlu çinilerden motif-3 77

Çizim 3.48 Dolap içi bulut kartuşlu çinilerden motif-4 78

Çizim 3.49 Dolap içi bulut kartuşlu çinilerden motif-5 78

Çizim 3.50 Dolap içi bulut kartuşlu çinilerden motif-6 78

Çizim 3.51 Dolap içi bulut kartuşlu çinilerden motif-7 79

Çizim 3.52 Dolap içi bulut kartuşlu çinilerden motif-8 80

Çizim 3.53 Dolap içi bulut kartuşlu çinilerden ¼ kesit motif-9. (Orijinal boyut). 81

Çizim 3.54 Türbede yer alan bordür detay..... 84

Çizim 3.55 Türbede yer alan bordürden motif-1. 85

Çizim 3.56 Türbede yer alan bordürden motif-2 85

Çizim 3.57 Türbede yer alan bordürden motif-3 86

Çizim 3.58 Türbede yer alan bordürden motif-4 86

Çizim 3.59 Türbede yer alan bordürden motif-5 86

Çizim 3.60 Türbede yer alan bordürden motif-6 87

Çizim 3.61 Türbede yer alan bordürden motif-7 87

Çizim 3.62 Türbede yer alan bordürden motif-8 87

Çizim 3.63 Geometrik geçme geniş bordürden motif-1..... 94

Çizim 3.64 Geometrik geçme geniş bordürden motif-2..... 94

Çizim 3.65 Geometrik geçme geniş bordürden motif-3..... 94

Çizim 3.66 Geometrik geçme geniş bordürden motif-4..... 95

Çizim 3.67 Geometrik geçme geniş bordürden motif-5..... 95

Çizim 3.68 Geometrik geçme geniş bordürden motif-6..... 95

Çizim 3.69 Geometrik geçme geniş bordürden motif-7..... 96

Çizim 3.70 Geometrik geçme geniş bordürden motif-8..... 96

Çizim 3.71 Geometrik geçme geniş bordürden motif-9..... 97

Çizim 3.72 Geometrik geçme geniş bordürden motif-10..... 97

Çizim 3.73 Geometrik geniş bordür çevresindeki rölyefli pervaz çinisi- 1.. 101

Çizim 3.74 Mihraplı panonun çevresindeki rölyefli pervaz çinisi- 2..... 101

Çizim 3.75 Alt pencerelerin üstündeki rölyefli pervaz çinisi- 3. 101

Çizim 3.76 Saz üslubu mihraplı pano çinilerinden motif-1... 108

Çizim 3.77 Saz üslubu mihraplı pano çinilerinden motif-2 109

Çizim 3.78 Saz üslubu mihraplı pano çinilerinden motif-3 110

Çizim 3.79 Saz üslubu mihraplı pano çinilerinden motif-4 111

Çizim 3.80 Saz üslubu mihraplı pano çinilerinden motif-5 112

Çizim 3.81 Saz üslubu mihraplı pano çinilerinden motif-6 113

Çizim 3.82 Saz üslubu mihraplı pano çinilerinden motif-7 113

Çizim 3.83 Saz üslubu mihraplı pano çinilerinden motif-8 114

Çizim 3.84 Saz üslubu mihraplı pano çinilerinden motif-9 114

Çizim 3.85 Türbedeki şemseli, kartuşlu, geniş bordür çinleri 118

Çizim 3.86 Türbedeki şemseli, kartuşlu, geniş bordür çinleri rumi detay 120

Çizim 3.87 Türbedeki üst pencere köşebenti rumi dağılımı 121

Çizim 3.88 Türbedeki üst pencere köşebenti rumi dağılımı detay..... 121

RESİM LİSTESİ

Resim 1.1 Türbedeki mermer lahitler. 4

Resim 2.1 Türbe planı. 5

Resim 2.2 Türbenin yan taraftan görüntüsü 6

Resim 2.3 Türbenin giriş kapısı. 7

Resim 2.4 Türbe içerisindeki çiniler 8

Resim 2.5 Türbe haziresine giriş kapısı.....9

Resim 2.6 Türbe yenileme modeli.....10

Resim 3.1 Bahar ağaçlı yekpare pano, Topkapı Sarayı Sünnet Odası. 14

Resim 3.2 Saz üslûbu pano, Topkapı Sarayı Sünnet Odası 14

Resim 3.3 Saz üslûbu pano detay, Rüstem Paşa Cami.....15

Resim 3.4 Şah Kulu, Yeşillik ortasında bir ejderha, Metropolitan Müzesi. 16

Resim 3.5 Şah Kulu, Aslan ve anka kuşu kafalı yeşillik içindeki ejderha..... 16

Resim 3.6 Renkli saz üslubu panodan kesit, Sokullu Mehmet Paşa. 18

Resim 3.7 16. Yüzyıl saz üslûbu kaftan, Topkapı Sarayı. 20

Resim 3.8 Kısa kollu kaftan detayı, Topkapı Sarayı..... 21

Resim 3.9 Kenarlıksız tabak, ~1545-50, Musee du Louvre, Paris (Env: 1276). 21

Resim 3.10 Kenarlıksız düz tabak, ~1545-50 (Özel Koleksiyon A.B.D.). 21

Resim 3.11 Yaprak-dilimi kenarlı, kırık çukur tabak, ~1530. 21

Resim 3.12 Yarım küre biçiminde yüksek ayaklı leğen, ~545-50, British Museum. 21

Resim 3.13 Profilden çizilmiş gül motifleri. 31

Resim 3.14 İznik yapımı bir panoda yer alan karanfil motifleri. 32

Resim 3.15 İznik klasikleri içinde yer alan çini maşrapada kullanılan lale motifleri. 32

Resim 3.16 İznik yapımı çini eserlerden sümbül motifi örneği. 33

Resim 3.17 1570 -1580 İznik yapımı çini eserlerden çiğdem motifleri örneği. 34

Resim 3.18 1570 -1580 İznik yapımı maşrapada kullanılan zambak motifleri. 35

Resim 3.19 Bosnalı İbrahim Paşa Türbesi 38

Resim 3.20 Türbenin girişindeki mermer pano. 39

Resim 3.21 Türbenin girişindeki geometrik, kemerli çiniler 41

Resim 3.22 Türbe girişindeki geometrik, kemerli pano. 41

Resim 3.23 Türbe içerisindeki natüralist üslup süpürgelik çinileri 43

Resim 3.24 Türbe içerisindeki hatayi tarzı süpürgelik çinileri 44

Resim 3.25 Türbe içerisindeki natüralist üslup süpürgelik çinileri detay 44

Resim 3.26 Türbedeki pencerelerin kapak arkası çinilerinin bu günkü durumu 57

Resim 3.27 Pencerelerden sağdan birincisinin sol kapak arkası çinileri. 57

Resim 3.28 Pencerelerden sağdan birincisinin sağ kapak arkası çinileri 58

Resim 3.29 Türbe içindeki alt pencereler ve dolaplar 62

Resim 3.30 Türbe içindeki dolap içi ve ahşap pencere kapakları 64

Resim 3.31 Türbedeki saz üslubu dolap içi çinilerinin raf aralığı detay 64

Resim 3.32 Türbe içindeki dolap içi çinileri ve ahşap kapakları 65

Resim 3.33 Türbedeki saz üslubu dolap içi çinileri 65

Resim 3.34 Türbedeki saz üslubu dolap içi çinilerinin çoğaltılmış görüntüsü 66

Resim 3.35 Türbedeki bulut kartuşlu dolap içi çinileri. 73

Resim 3.36 Türbedeki bulut kartuşlu dolap içi çinileri detay 74

Resim 3.37 Kalem işi Tabula Ansata düzenleme, Atik Valide camii 75

Resim 3.38 Türbedeki bulut kartuşlu dolap içi çinilerinin çoğaltılmış görüntüsü 76

Resim 3.39 Türbede yer alan bordür geniş açı 83

Resim 3.40 Türbede yer alan bordür 84

Resim 3.41 Türbede yer alan bordür detay 84

Resim 3.42 Türbedeki yazı kuşağı genel görünüm 89

Resim 3.43 Türbedeki yazı kuşağı 90

Resim 3.44 Türbedeki yazı kuşağı detay 90

Resim 3.45 Türbede iki yazı kuşağı arasındaki geometrik geniş bordür. 91

Resim 3.46 . İki yazı kuşağı arasındaki geometrik geniş bordür detay 1 92

Resim 3.47 İki yazı kuşağı arasındaki geometrik geniş bordür detay 2 92

Resim 3.48. Türbe restorasyonu geometrik tasarım kurgusu 1 93

Resim 3.49 Türbe restorasyonu geometrik tasarım kurgusu 2 93

Resim 3.50 Mihraplı pano çevresi rölyefli pervaz çinileri 99

Resim 3.51 Geometrik geniş bordür çevresi rölyefli pervaz çinileri 100

Resim 3.52 Alt pencerelerin üstündeki rölyefli pervaz çinileri 100

Resim 3.53 Alt pencerelerin üstündeki rölyefli pervaz çinileri detay 100

Resim 3.54 Türbedeki aynı boyutta birbirine benzer saz üslubu panolar 104

Resim 3.55 Türbedeki saz üslubu, mihraplı pano 105

Resim 3.56 Türbedeki saz üslubu, mihraplı pano detay 1 106

Resim 3.57 Türbedeki saz üslubu, mihraplı pano detay 2 106

Resim 3.58 Türbedeki saz üslubu, mihraplı pano tasarım kurgusu 107

Resim 3.59 Türbedeki şemseli, kartuşlu, geniş bordür 116

Resim 3.60 Türbedeki şemseli, kartuşlu, geniş bordür detay 116

Resim 3.61 Türbedeki tepelikli, rûmîli, ince bordür detay 119

Resim 3.62 Türbedeki tepelikli, rûmîli, ince bordür ve pencere köşebenti 120

Resim 3.63 Bosnalı İbrahim Paşa Türbesi çinileri genel görünüm 122

BOSNALI İBRAHİM PAŞA TÜRBESİ ÇİNİLERİ

ÖZET

16. yüzyılın ilk yarısından 17. yüzyıl ortalarına kadar en parlak dönemini yaşayan Osmanlı sanatının, gelişen üslup, renk ve motif çeşitleriyle zenginleşmesi ile zaman içerisinde pek çok alanda ve yapıda kullanıldığını görmekteyiz. Çini sanatının en güzel örnekleri mimari yapılarda da oldukça fazla yer almıştır. Bu dönem eserlerinden biri olan Bosnalı İbrahim Paşa türbesi nadide çinili türbe örneklerinden biridir.

Türbenin dış giriş kapısının üstünde iki pano halinde ve türbe içerisinde bütün iç duvar cephelerini sarar biçimde çiniler yer alır. Türbe içerisindeki süpürgelikler, pencere kapak arkası, dolap içi çinileri, yazı kuşağı, geometrik geniş bordürler, mihraplı panolar, rumili ince bordürler ve rölyefli pervazlarıyla muntazam bir işçilik göze çarpar. Aynı zamanda türbe çinilerinde kullanılan saz üslubu, naturalist üslup, geometrik ve hatayi tarzı, yazı kuşakları, rölyefli pervaz uygulamalarıyla türbenin çini kompozisyonu bütünü düşünülerek tasarlanmıştır.

Türbedeki çinilerin teknik, motif ve kompozisyon özelliklerine göre etkilendikleri üsluplar dikkate alınarak görselleri ile birlikte değerlendirmeleri yapılmıştır. Yapılan detaylı analizlere istinaden türbenin on altıgen yapısının neredeyse bütün iç duvarlarını kaplayan çinilerinin genel itibari ile saz üslubunu yansıttığından, diğer üsluplarda ise az sayıda örnekleri içerdiğinden bahsedilmiştir. Natüralist üslup, geometrik geçmeler, hatayi tarzı ve yazı kuşağı türbenin geneline yayılmış bir görünüm hissettirse de saz üslubu eserler daha çok ön plana çıkmaktadır. Bosnalı İbrahim Paşa türbesi çinileri, yansıttığı dönem özelliklerine, kullanılan üslup ve motiflerin yeri ve önemine binaen hazırlamış olduğumuz çalışmamızın Türk sanatına katkıda bulunacağı inancını taşımaktayız.

Anahtar Kelimeler: Türbe, çini, Bosnalı İbrahim Paşa, geometri, saz üslubu.

BOSNİAN IBRAHİM PASHA TOMB TİLES

ABSTRACT

From the first half of the 16th century to the middle of the 17th century, we see that Ottoman art, which lived its most brilliant period, was used in many fields and structures with the enrichment of the developing styles, colors and motifs. We also see that the most beautiful examples of tile art, which also takes place in architectural structures, is also very much present in this period.

One of the works of this period is one of the rare examples of the tomb of the Bosnian İbrahim Pasha tomb.There are two panels on the outer entrance door of the tomb and there are tiles in the tomb that surrounds all the interior walls.Inside the tomb, skirting boards, window cover, interior tiles, writing belt, geometric wide borders, mihrab panels, rumi pattern thin borders, relief moldings and a steadyingly workmanship stands out. At the same time, the tomb's tile composition is designed as a whole with its reed style, naturalist style, geometric and error style, writing belts, relief moldings used in tomb tiles.

Evaluations were made by considering the styles that the tiles in the tomb were affected according to their technical, motif and composition characteristics and According to the detailed analysis of the ten hexagonal structure of the tomb covering almost all the interior walls of tiles in general reflects the style of Saz, in other styles are mentioned that contain a small number of examples. Naturalist style, geometric transitions, hatayi style and writing belt feel the spread of the entire shrine, the reed-style works are more prominent. We are convinced that our work, which was prepared due to the characteristics of the period that Bosnian İbrahim Pasha tomb reflects and the style and motifs used in these tiles, will contribute to Turkish art.Key words: Tomb, tile, geometry, saz style ,Bosnian İbrahim Pasha.

GİRİŞ

Osmanlı süsleme sanatını zirveye taşıyan saray nakkaş hanesindeki sanatkarlar eşsiz bir motif ve üslup birliği oluşturarak kendilerine has ekolleri ile Osmanlı sanatının gelişmesini ve devamlılığını sağlamıştır. Osmanlı döneminde gerek form gerekse dekor ve kalite bakımından 16. ve 17. yüzyılda en parlak dönemini yaşayan çini sanatı, mimari de dengeli bir biçimde iç ve dış bezeme malzemesi olarak bolca kullanılmıştır. Bu bezemelerde görülen sır altı tekniği çinilerde büyük bir başarıyla uygulanmıştır.

Tez konumuzun belirlenmesi aşamasında 16. ve 17. yüzyıllarda mimaride büyük bir ustalıkla kullanılan çini sanatının türbelerde de hassasiyetle uygulanmış olması dikkatimizi çekerek bizi türbe çinilerini incelemeye teşvik etmiştir. Yapılan araştırmalar sonucu tez konusu olarak çalışılmadığını öğrendiğimiz Bosnalı İbrahim Paşa türbesindeki nadide çini eserleri incelemeye karar verdik.

Çalışmamızda 1603 yılında Ayşe Sultan tarafından mimar Dalgıç Ahmet ağaya yaptırılan Bosnalı İbrahim Paşa türbesinin mimarisinde kullanılan çiniler araştırılmıştır. Çinilerin teknik, üslup, motif ve renkler açısından ele alınarak değerlendirilmesi, ölçü, renk, kompozisyon analizlerinin yapılması ve birbirleriyle bütünlük sağlaması açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmalara öncelikli olarak konuyla ilgili kaynakların tespit edilmesiyle başlanmıştır. Temel yayınlar, kitap, makale ve tezler toplanarak incelenmiş ve bu kaynaklar elde edilirken YÖK tez tarama merkezinden, İSAM ve FSMVÜ kütüphanesinden ve TSM arşivinden faydalanılmıştır.

Yapıda kullanılan çinilerin saptanarak incelenmesi amacıyla TC. Kültür ve Turizm bakanlığı ile İstanbul Türbeler Müze müdürlüğünden gerekli izin belgeleri alınarak ilgili yapıdaki çiniler yerlerinde incelenmiş olup fotoğraf çekimleri ve orijinal boyutlardaki çizimleri yapılarak elde edilen bilgiler tez de sunulmuştur.

Hazırlanan tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın amacı, araştırmanın yöntemi, araştırmanın kapsamı ve araştırmanın kaynakları anlatılmıştır. Birinci bölümde Bosnalı İbrahim Paşa ve türbesi ile ilgili genel bilgilendirme yapılmıştır. İkinci bölümde türbe mimari açıdan incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise türbedeki çiniler motif, kompozisyon ve çini teknikleri açısından ele alınmıştır. Türbe çinilerinde uygulanan sır altı tekniği ve çeşitli üsluplar ile bu üsluplarda kullanın motifler, fotoğrafları ve çizimleri ile desteklenerek aktarılmıştır. Türbedeki çinilerin motif ve kompozisyon özelliklerine göre etkilendikleri üsluplar dikkate alınarak görselleri ile birlikte değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çalışmanın sonuç ve öneriler bölümünde ise Bosnalı İbrahim Paşa türbesinin yapılan detaylı analizlerine istinaden türbenin on altıgen yapısının neredeyse bütün iç duvarlarını kaplayan çinilerinin genel itibari ile saz üslubunu yansıttığından, diğer üsluplarda ise az sayıda örnekleri içerdiğinden bahsedilmiştir. Bu çalışmada elde edilen veri ve bulgular sonuç bölümünde ele alınmıştır. Kaynakça bölümünde ise tez çalışmamızda yararlanılan tüm kaynaklar belirtilmiştir.

Dıştan sekizgen içeriden ise on altıgen yapıya sahip olan ve 16. yüzyıl mimarisinin etkilerini taşıyan türbenin çinileri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Türbede kullanılan motifler tarihsel gelişimi, çeşitleri ve hangi üsluba ait oldukları açısından değerlendirilerek çizim, renk, uygulama teknikleri ve mekanda uygulanan yerleri gibi yönleri araştırılarak Türk süsleme sanatındaki yerinin ve öneminin belirlenmesi amaçlanmıştır. Yapıdaki incelenen çinilerin fotoğraflarla belgelenerek, eskiz kağıtları yardımıyla orijinal boyutlarda çizimleri yapılmış, kullanım yerleri, renk ve motifleri belirlenerek sayım ve ölçümleri yapılmıştır.

Türbedeki çiniler her ne kadar naturalist üslup, geometrik üslup, hatayi tarzı ve yazı kuşağı halinde bir görünüm hissettirse de saz üslubu panolar daha çok ön plana çıkmaktadır. Bosnalı İbrahim Paşa türbesinin çinileri ve yansıttığı dönem özellikleri itibarı ile kıymetli bir eser olmasına, çinilerinde kullanılan üslup ve motiflerin yerine ve önemine binaen hazırlanmış olan çalışmamızın Türk sanatına katkıda bulunacağı inancını taşımaktayız.

1. BOSNALI İBRAHİM PAŞA TÜRBESİ GENEL BİLGİLENDİRME

1.1. BOSNALI İBRAHİM PAŞA

Aslen Bosnalı olan İbrahim Paşa saray okulu olan Enderun'da yetişmiştir. Yeniçeri Ağalığı görevinde bulunmuştur. 1574 senesinde Diyarbakır, 1581′de Şam ve 1583′de Mısır valiliklerinde görev yapan İbrahim Paşa, 1584 yılında Sultan 3. Murad'ın kız kardeşi Ayşe Sultan'la evlenmesi sebebiyle Damat olarak anılmaya başlamıştır. 1586′da Kaptan-ı Derya olmuştur. İbrahim Paşa, Sultan 3. Mehmet saltanatı döneminde 4 Nisan 1596-27 Ekim 1596, 5 Aralık 1596-3 Kasım 1597 ve 6 Ocak 1599-10 Temmuz 1601 tarihleri arasında üç kez, toplam üç yıl on bir ay yirmi yedi gün sadrazamlık yapmıştır. Son Sadrazamlığında Serdar-ı Ekrem olmuştur. Avusturya seferinde önemli başarılar kazanmış, Tiryaki Hasan Paşa'nın da yardımlarıyla Kanije Kalesi'ni ele geçirdiğinden dolayı Kanije Fatihi unvanı ile de bilinir. 1601 yılında, Belgrat'ta seferde iken vefat etmiştir. Cenazesi, İstanbul'a defnedilmiş, daha sonra üzerine türbesi yapılmıştır.

18. Yüzyıldaki Lale Devri'nin sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ile karıştırılmamalıdır. [1]

1.2. BOSNALI İBRAHİM PAŞA TÜRBESİ

Bosnalı İbrahim Paşa Türbesi; Şehzade Camisi'nin haziresinde olup 1603 yılında Ayşe Sultan tarafından Dalgıç Ahmet Ağa'ya yaptırılmıştır. Bu türbe, İstanbul Suriçi semtindeki Fatih Saraçhane'de Şehzade Camii Külliyesi içerisinde 950. ada, 2. parselde yer almaktadır.

Türbede İbrahim Paşa ile küçük yaşta ölen oğlu ve kızına ait iki mermer lahit bulunmaktadır. Türbedeki, mermer lahitlerden kavuklu olanı, Paşa'nın oğluna aittir.

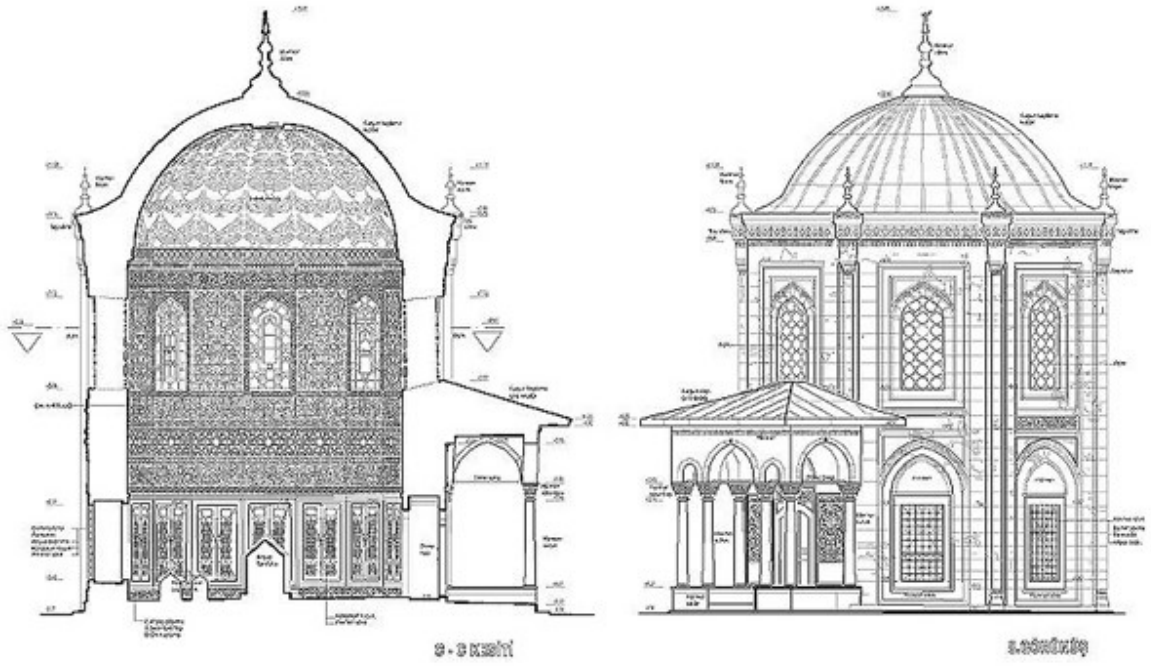
[1] http://www.tas-istanbul.com/portfolio-view/satachane-bosnali-ibrahim-pasa-turbesi/ 05.05.2019 19:04.

Resim 1.1 Türbedeki mermer lahitler (Foto. Betül Öztürk Arşivi).

2. BOSNALI İBRAHİM PAŞA TÜRBESİ'NİN MİMARİSİ

Bosnalı İbrahim Paşa Türbesi dıştan sekizgen, içten de on altıgen planlıdır. Duvarlar, üzerine oturtulmuş kubbe ile örtülü olup, kesme taştan inşa edilen türbenin kuzey cephesinde altı adet sütun bulunur. Bu sütunlardan dördü serbest, ikisi de duvara gömülüdür. Ayrıca bu mukarnaslı sütunların taşıdığı saçaklı bir revak bulunmaktadır. Giriş cephesi hariç, her cephede altlı, üstlü birer pencere vardır. Alt taraftaki pencereler düz, üsttekiler sivri kemerlidir.

Resim 2. 1. Türbe planı. (http://www.web.fomgrup.com/TR/71/projedetay).05.05.2019 19:05

Resim 2.2. Türbenin yan taraftan görüntüsü (Foto. Betül Öztürk Arşivi).

Bosnalı İbrahim Paşa Türbesi'nin iç girişinde basık kemerli, abanozdan sedef kakmalı bir kapı vardır. Türbenin dış giriş kapısı üzerinde, Kelime-i Şahadet yazılıdır. Kapının iki tarafındaki panolar mermer olup rölyef ve bitkisel motifler ile süslüdür. Bunlardan sağ taraftaki panonun üzerine celi-sülüs ileAmentü bi'llâhi ve Melâiketihi ve kütübihi ve Resulihi ve'l-yevmi'l-âhiri" yazılıdır. Sol taraftaki pano üzerine de Kassas suresinin "Kim bir iyilikle gelirse ona bundan daha hayırlı karşılık vardır; kim de bir kötülükle gelirse o kötülükleri işleyenler yalnızca yaptıklarının karşılığını görürler" mealindeki[2] 84. ayeti yazılmıştır.

Resim 2.3. Türbenin giriş kapısı. (Foto. Betül Öztürk Arşivi).

[2] https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Kasas-suresi/3336/84-ayet-tefsiri/ 02.11.19. 23:11

Türbe içerisinde, alt ve üst pencereler arasında, binayı çepeçevre kaplayan İznik çinileri yer almaktadır. Pencere aralarındaki yedi dolabın içleri de çinilerle kaplıdır. Alt pencereler üzerindeki çini ayet kuşağı mavi zeminli olup, üzerine beyaz zeminli Celi Sülüs ile Mülk suresi yazılmıştır. Kubbe, döneminin malakari süslemeleri ile bezenmiştir.

Resim 2.4. Türbe içerisindeki çiniler. (Foto. Betül Öztürk Arşivi).

Cami avlusundan türbe haziresine girilen dış kapının üzerindeki kitabede şunlar yazılıdır;[3]

“Eyledi Mimar başı Ahmed Ağa ihtimam/

Rıhletine Haşimi Dai dedi Tarih anın/

İde İbrahim Paşa adn-i ala-yi makam/

Hatıf-i Haybi dedi tarih-i itmamın anın/

Oldu sahn-ı ‘adn İbrahim Paşa’ya mekan. 1603”

Resim 2.5. Türbe haziresine giriş kapısı kitabesi. (Foto. Betül Öztürk Arşivi).

[3] http://www.tas-istanbul.com/portfolio-view/satachane-bosnali-ibrahim-pasa-turbesi/ 18.10.19. 19:35.

Türbe Fomgrup Mimarlık İnşaat ve Ticaret A.Ş. firması tarafından 2010 yılında yenilenmeye başlanmıştır.

Resim 2.6. Türbe yenileme modeli http://www.web.fomgrup.com/TR/71/projedetay/ 18.10.19 19:38.

3. BOSNALI İBRAHİM PAŞA TÜRBESİ'NİN ÇİNİLERİ

3.1. TÜRBE ÇİNİLERİNDE KULLANILAN SIR ALTI TEKNİĞİ

Orta Asya ve İran üzerinde kaşi olarak isimlendirilmiş daha sonraları çini olarak adlandırılmıştır. Asurlulara kadar gidebilen çini sanatının Türklerde 7. ve 8. yüzyıllarından itibaren kullanıldığı görülür.

Bosnalı İbrahim Paşa Türbesi çinileri sır altı tekniği ile yapılmış olup, kompozisyon, motif ve teknik açıdan 16. yüzyıl çini özelliklerini yansıtmaktadır. Türbe çinilerinde uygulanan sır altı tekniği 16. yüzyılın ilk yarısında renkli sır tekniği ile beraber görülen bir teknik olup, sır altına boyama şeklindedir. Bu teknikte ilk olarak toprağa şekil verilmektedir. Daha sonra astar, desen ve renkler eklenip sırçalanarak pişirim yapılır.

Kil, kuvars vb. ürünler kullanılarak toprak, çamur kıvamına gelene kadar karıştırılır. Hazırlanan çamur, süzgeç veya geniş delikli elek yardımıyla içerisinde yer alan taş gibi yabancı maddeler dışarıda bırakılarak temizlenir ve çamura istenilen şekilde form kazandırılır. Daha sonra kurumaya bırakılan şekiller, tam olarak sertleştikten sonra astarlama uygulanır. Astarlama işleminden sonra seramiklerin kurutulması önerilir. Kuruduktan sonra ürünler boyanmaya hazır olmaktadır. Astarlama uygulanmasının amacı ürünün bembeyaz olabilmesini sağlamaktır. Bu sayede dekorlama ve sırlama için oluşturulacak yüzey temiz ve pürüzsüz bir şekilde elde edilmeye çalışılır.[4]

Çamurun yapısındaki yüksek silika bileşimine katılan düşük orandaki demir oksit, çamura bejimsi bir renk verir. Bu yüzden boyanın uygulanacağı alanın daha parlak ve bembeyaz bir zemin olması için dekorlanacak olan ilk pişirimi yapılmış bisküvinin yüzeyi ince bir tabaka astar ile kaplanır. Astar çamur ile aynı yapıya sahiptir fakat daha ince bir şekilde öğütülür ve beyaz renk vermesi için kaolen ve dolamit ilave edilir. Astarlanmış durumda bulunan toprak formların 900 ila 1000 derecedeki ilk pişirimi

[4] https://www.mavicini.com/cini-hamuru-nasil-yapilir/ 18.10.19 19:47.

yapılmış haline bisküvi ismi verilir. Bisküvi pişirim işlemi yaklaşık olarak 12 saat boyunca yavaş yavaş yapılmaktadır.[5]

Bisküvi pişirimi tamamlanmış ürünün dekorlama yapılmadan önce üstünde yer alan yüzeyi ince bir şekilde zımparalanır. Daha sonra eskiz kâğıdı yardımıyla ölçümlendirilip kâğıt üzerine kara kalemle belirlenen desen çizilir. Kâğıt üzerinde yer alan desene, iğne delikleri açılarak delikli şablon oluşturulur. Kömür tozunun hazırlanan deliklerden geçmesi sağlanarak desenin belirgin bir şekilde bisküvi form üzerine aktarımı yapılır. Bisküvi form üzerine aktarımı yapılmış olan desene, siyah veya mavi çini tahrir boyası ile kontür yapılmaktadır. Daha sonra sanatçının istediği renk ve boyama tekniği uygulanır. Renklendirilerek dekorları tamamlanan bisküvi formlarının sırlanarak yaklaşık 915 derecede sırça pişirimleri yapılır.

Çini sanatında pişirme işlemi iki kere yapılmaktadır. İlk pişirim, bisküvi ismini alan hazırlık uygulamasında yaklaşık bir gün boyunca süren bir uygulamadır. Bisküvi pişirimindeki amaç, toprağın sıkılaştırılarak verilmiş olan şeklinin katı ve sağlam hale gelmesi olarak tanımlanır. İkinci pişirim ise, yüzeyin firit ve kuvars ile karıştırılarak hazırlanmış olan sırça ile kaplanması ile yapılır. İnce bir tabaka halinde yüzeye farklı teknikler ile sürülen mat ve opak görünümdeki sır, pişirim sonrasında parlak ve şeffaf bir şekilde ortaya çıkarak dekorun bisküvi ile sırça arasında kalmasını sağlar. Bu şekilde sır altı tekniği oluşmuş olur.

3.2. TÜRBE ÇİNİLERİNDE KULLANILAN ÜSLUPLAR VE MOTİFLERİ

Türbe içerisinde yerden kubbe kasnağına kadar olan bölümde kullanılan çini üslupları şunlardır:

- Saz üslubu
- Natüralist üslup
- Kuşak yazısı
- Geometrik üslup
- Hatayi tarzı

[5] Nurhan Atasoy ve Julian Raby, İznik Seramikleri (Alexandria Press London, t.y.), İst. 1994. s. 57-58.

3.2.1. Şah Kulu ve Saz Üslubu

Bir sanat dalında yeni bir tarzda yapılmış olan çalışmaların, yeni bir biçimde daha önce görülmemiş bir usulde meydana getirilmiş üstün eserlere üslup diyebiliriz. "Saz" kelimesi de "üslup, tarz" anlamındaki yol kelimesi ile birleştirilerek saz üslubu olarak anılmaktadır.

Saz üslubu ilk kez Tebriz'de bir çizim biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Bu üslubun Osmanlı Sarayı'ndaki önde gelen temsilcisi 1526 yılından, 1556'ya kadar, nakkaşhanenin başında bulunan Şah Kulu olmuştur.

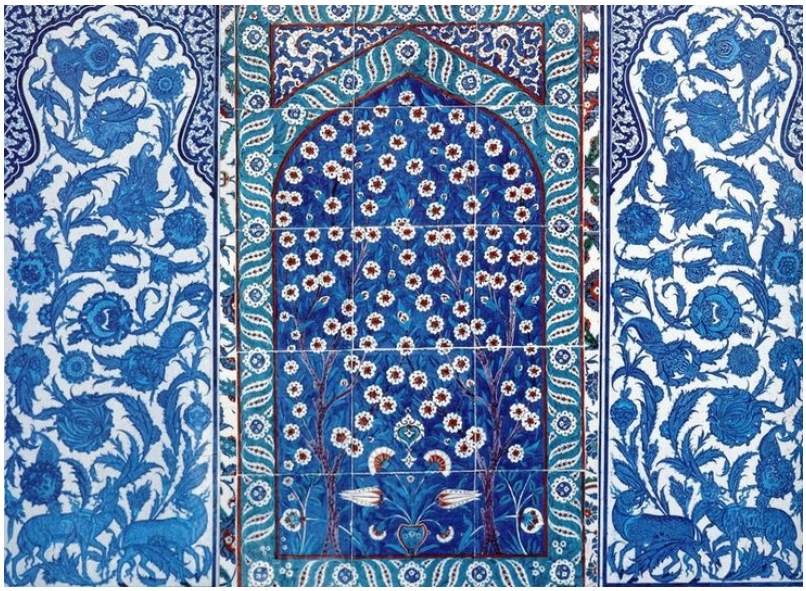
Şah Kulu, Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanat yıllarında saray nakkaşhanesinin sernakkaşı ve saz yolu bezeme üslubunun ilk temsilcisidir. Tebriz'de resim ve nakış sanatı eğitimi alarak yeteneğini geliştirmiştir. Kayıtlarda Bağdatlı olduğu yazılıdır. Birinci Selim'in Tebriz'i alması üzerine, Şah Kulu Amasya'ya gönderilmiş ve burada bir süre kaldıktan sonra İstanbul'a getirilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman tahta geçtiğinde ise sarayın nakkaşbaşı olmuştur.[6] Osmanlı Sarayında 42 yıl hizmet etmiş ve bu sürede imzalı ve imzasız olmak üzere, üslup ve fırça özellikleri ile kendisine atfedilen pek çok eser ortaya koymuştur.

Şah Kulu ve diğer Osmanlı saray nakkaşhanesine mensup sanatkârlar 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı süsleme sanatını zirveye taşımış, eşsiz bir motif ve üslûp birliği oluşturmuşlardır. Şah Kulu'nun oluşturduğu bu akım yetiştirdiği öğrencileri ile devam ettirilmiştir. Bu öğrencilerden biri olan Kara Memi kendisinden sonra saray nakkaşhanesinin ser nakkaşı olmuştur.

16. yüzyılın ilk çeyreğinde başlayıp 17. yüzyıl ortalarına kadar yapıldığı düşünülen saz üslubu, Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanat yıllarında saray nakkaşhanesinin ser nakkaşı olan Şah Kulu'nun hatâyî grubu motiflere iri, kıvrımlı hançeri yaprakları katması ile ortaya çıkan bir üslup olmuştur. Motiflerin yoğun ve birbiri içine geçmiş halde görülmesi bu üslûbun en önemli özelliklerindendir.

[6] Zeynep Ertürk, "*Türk Çini Sanatında Saz Yolu Ekolü*", t.y., 189.

Topkapı Sarayı Sünnet Odası'nın cephesinde yekpare fırınlanmış, firûzeli mavi-beyaz çini panolar, Şah Kulu'nun saz üslûbunun çini sanatında ortaya koyduğu eşsiz güzellikteki eserlerdendir. Bu eserlerin büyük boyutlarda yekpâre çini üzerine yapılmış olması da onlara ayrıca değer katmaktadır.

Resim 1-1. Bahar ağaçlı yekpare pano, Topkapı Sarayı Sünnet Odası.[7]

Resim 3.2. Saz üslubu pano, Topkapı Sarayı Sünnet Odası.

[7] a.g.t.

Saz üslûbu, Rüstem Paşa Camii'nin ana mekânındaki duvar çinilerinde ve Mimar Sinan'ın bazı eserlerinde de görülmektedir.

Resim 3.3. Saz üslûbu pano detay, Rüstem Paşa Cami. https://www.flickr.com/photos/yoldakiizler/16704186883 18.10.19 20:23.

Osmanlı sanatında Şah Kulu'nun başlatmış olduğu saz üslubu 16. yüzyılda natüralist çiçek üslubu ile birlikte tüm sanat kollarında uygulanmış ve 17. yüzyıl ortalarında son bulmuştur. Saz üslûbu olarak adlandırılan bu akım Osmanlı nakkaşhanesinin müzehhipleri ve ressamlarınca ayrı bir ekol halinde uygulanmış olup, tezhip, çini, kalem işi, kitap kapları, kumaş ve halı sanatlarında da kullanılmıştır. Saz üslubundaki tüm motifler 16. yüzyıl içerisinde kullanılırken yaprak ve hatâyî motifleri 17 ve 18. yüzyıllarda daha çok kullanılmıştır. 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başlarında ise sadece yaprak olarak barok üslubunun etkisine girmiştir.

Osmanlıların dekoratif bir üsluba uyguladıkları iki önemli öge, hançer olarak adlandırılan testere dişli yapraklar ve rozettir. Hançer yaprakların, bir eksen çevresinde dönen hareketleri ve eksen görevi yapan hareketsiz rozetler ile oluşturduğu zıtlık, bu üslupta görülmektedir. Yaprak motifi, tüm geleneksel sanatlarda olduğu gibi çini sanatında da saz üslubunun en önemli motiflerden biridir. Sivri uçlu, uzun ve zarif görünüşünün içerisinde orta damar ve ana çizgilerin kalın olarak çekildiği görülür. Bu

üsluptaki yaprak motifleri kendi içlerinde parçalara ayrılarak bütününde büyük bir yaprağı oluşturur. Yapraklar uç kısımlarından dönüş yaparak kompozisyona hareket katar.

Resim 1.4 Şah Kulu, Yeşillik ortasında bir ejderha, Metropolitan Müzesi.[8]

Resim 1.5 Şah Kulu, Aslan ve anka kuşu kafalı yeşillik içindeki ejderha suluboya çalışması, Cleveland Müzesi.[9]

Saz üslubunun bir diğer önemli özelliği de motiflerin birbirleri ile ilişkili olarak tasarlanmış desenlerden meydana gelmesi ve desende tekrar olmamasıdır. Orman dünyasını andıran tasarımlarda yaprak, çiçek ve hayvan motifleri bir arada kullanılarak geniş alanı dolduran kompozisyonlarda güçlü desen bilgisi kullanılmaktadır. Bu yoğun

[8] "Shah Quli | 'Saz'-Style Drawing of a Dragon amid Foliage | The Met", The Metropolitan Museum of Art, i.e. The Met Museum, https://www.metmuseum.org/art/collection/search/451405. 14.05.19, 20:19.

[9] Anonymous, "Dragon in Foliage with Lion and Phoenix Heads", Text, Cleveland Museum of Art, http://www.clevelandart.org/art/1944.492. 30.10.19, 20:22.

desen içinde ortaya çıkarılmak istenen motif farklı boyama tekniği ile belirginleştirilerek hareket verilir. [10]

Saz üslûbunda yapılmış resimlerin ilk örnekleri 14. yüzyıldan itibaren İran'da İlhanlı, Cezayirli, Timurlu ve Türkmen sanatçılar tarafından siyah mürekkep ve fırça ile yapılmış eserlerde görülmektedir. Şah Kulu ise bu üslûbu Osmanlı Sarayı'nda yeniden yorumlamıştır.[11]

'Saz' sözcüğü 14. yüzyıl Dede Korkut efsanesinde bir ormanla ilgili olarak kullanılır. 'Saz üslubu'[12], Şah Kulu'nun İran'dan getirip Osmanlı sanatına tanıttığı fazla büyümüş yaprak bolluğuna uygun bir tanımdır.

Şah Kulu'nun oluşturduğu yeni üslup, öncelikle mürekkep resimlerinde belirmiştir. Sanatçı, ustaca kullandığı fırçasıyla ancak büyüteçle seçilebilecek ayrıntılara sahip peri resimleri, yaprak, hatâyî çeşitlemeleri arasında ejderler, simurg, ki'lin (ata benzeyen efsanevi yaratık), hayal mahsulü çeşitli orman hayvanları ile stilize bitkiler resmetmiştir. Saz üslubunu yansıtan kompozisyonların merkezindeki örneğin tam aksinin bir grup çini üzerinde aynen tekrarlanması burada kâğıt desen kalıpların kullanıldığına kuşku bırakmaz. Yine saz üslubunda çok bol ve zengin türde görülen kuş motifleri arasında sülün, balıkçı, turna sayılabilir.

Saz üslubunda zengin yaprak ve hatâyî motifler yanında, bolca kullanılmış efsanevî ve gerçek hayvan motifleri, hareket ve derinlik sağlayan kalın çekilmiş çizgilerle beraber büyük bir ustalıkla gözle seçilemeyecek kadar ince çekilmiş hatlar da görülür. Hatayi grubu ile hayvan motiflerinden başka sanatkârın hayal gücü ve anlatım kabiliyetini adeta imza koyar gibi ortaya koyan detaylar da vardır.

---

[10] Çiçek F. Derman, "*Osmanlı Asırlarında, Üslup ve Sanatkarıyla Tezhip Sanatı"*, Yeni Türkiye Osmanlı Özel Sayısı 4 (İstanbul, 2000).
[11] Serpil Bağcı ve Filiz Çağman, *Osmanlı Resim Sanatı* (İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2006).
[12] Banu Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı* (İstanbul, 2004), s. 21,22.

Çizim 3.1. Şah Kulu, saz üslubu.

Resim 3.6. Renkli saz üslubu panodan kesit, Sokullu Mehmet Paşa
(http://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=24173 18.10.19 20:38)

Üslubun özgür biçimde uygulandığı ilk yapılardan biri, Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Mehmet için Sinan tarafından 1543-1544 tarihinde yapılan türbedir. Burada üslup, pencere kanatlarındaki kalem işlerinde ve daha belirgin biçimde kapsamlı renkli sır çinilerde görülmektedir.

Saz üslubunun en güzel örneklerinden olan biri siyah, diğeri krem rengi zeminli iki görkemli ipek kaftan Şehzade Mehmet Türbesi ile hemen hemen aynı tarihlidir.Bu kaftanların Şehzade Beyazıt (ölüm tarihi 1562) ve Şehzade Mustafa (ölüm tarihi 1553) ya ait oldukları öne sürülmüştür. Kumaşlar iki farklı renk bileşimiyle dokunmuş nadir örneklerdendir.

Kumaş sanatında saz üslûbunun en güzel örneklerinden olan iki kaftan bugün Topkapı Sarayında korunmaktadır. Kaftanların üzerindeki ayrıntılarında görülen yüksek kalite, bu desenlerin usta bir sanatçı tarafından çizildiğini göstermektedir.

Resim 1.7. 16. Yüzyıl saz üslûbu kaftan, Topkapı Sarayı.[13]

Resim 1.8. Kısa kollu kaftan detayı, Topkapı Sarayı.[14]

[13] a.g.t.
[14] a.g.t.

Resim 1.9. Kenarlıksız tabak, ~1545-50, Musee du Louvre, Paris (a.g.e.).

Resim 1.10. Kenarlıksız düz tabak, ~1545-50, Özel Koleksiyon A.B.D., (a.g.e.).

Resim 1.11. Yaprak-dilimi kenarlı, kırık çukur tabak, ~1530. (a.g.e.).

Resim 1.12. Yarım küre biçiminde yüksek ayaklı leğen, ~1545-50, British Museum (a.g.e.).

Saz üslubunda kullanılan motifler şunlardır:

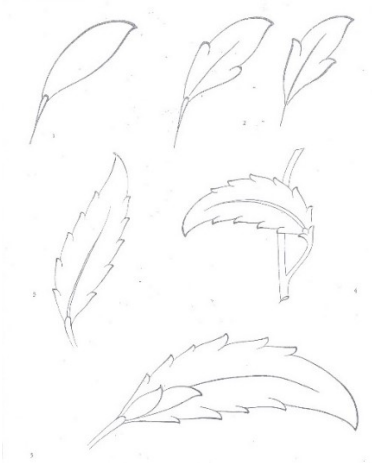
3.2.1.1. Yaprak

Yaprak bitki kaynaklı geleneksel motiflerin ana motifidir. Şekil açısından pek çok farklılıklar gösterir. Selçuklu sanatında geometrik üslubun hâkimiyeti nedeni ile fazla gelişememiştir. En mükemmel şeklini Osmanlı döneminde 16. yüzyılda almıştır.[15]

Yaprak, hatayi gurubundaki motifleri meydana getiren temel motiftir diyebiliriz. Doğadaki görünüşünün stilize edilmesi ile farklı şekillerde çizilmiştir;

1. Sade ve küçük boyda yapraklar,
2. İri dişli yapraklar,
3. Parçalı ve dilimli yapraklar,
4. Ortadan katlı yapraklar,
5. Kıvrımlı yapraklar.

Yaprağın çizimine kanaviçesini belirleyerek başlanır. Motifin büyüklüğü ve biçimine göre kanaviçe çizilir, daha sonra bu çizgilerin sınırlarına bağlı olarak detaylar çizilir. Her motifte olduğu gibi bu motifde de kanaviçe başlangıç teşkil eder. Bitkilerdeki yaprak çeşitliliği göz önünde bulundurulursa kanaviçe de çeşitlilik gösterebilir.

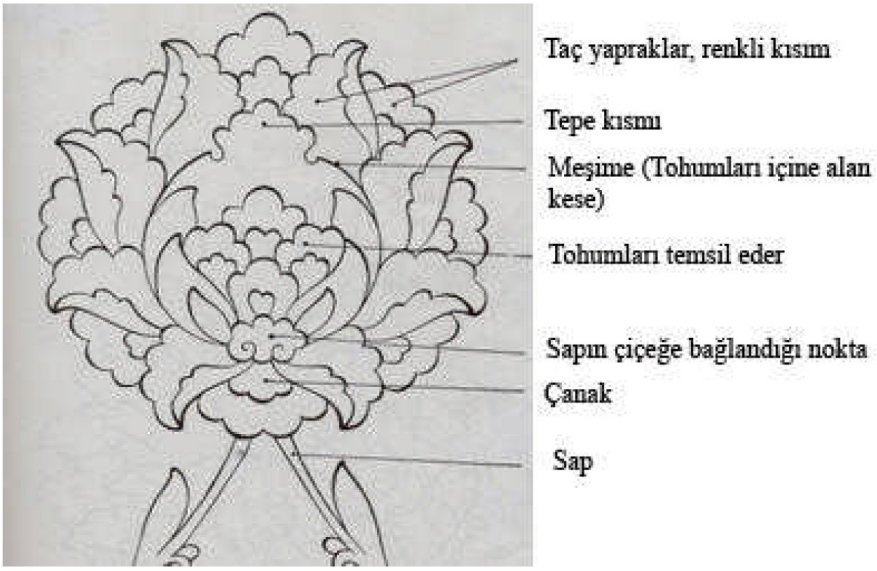

Çizim 3.2. Yaprak motifleri.

[15] İnci Birol ve Çiçek Derman Çiçek, *Türk Tezyini Sanatlarında Motifler*, Kubbealtı Neşriyatı, s. 17.

3.2.1.2. . Hatayi

Geleneksel sanatların ana motiflerinden biridir. Çeşitli formdaki çiçeklerin dikine kesitlerinin stilize edilmesi ile ortaya çıkar. Çiçeğin göbek kısmında tohumları koruyan bir kesecik vardır, meşime diye adlandırdığımız keseciğin alt ve orta kısmında sapın çiçeğe birleştiği nokta bulunur. Çanak kısmı belirgin şekildedir. Meşimenin veya göbeğin etrafında, çiçeğin renkli kısmını oluşturan taç yapraklar bulunur.[16]

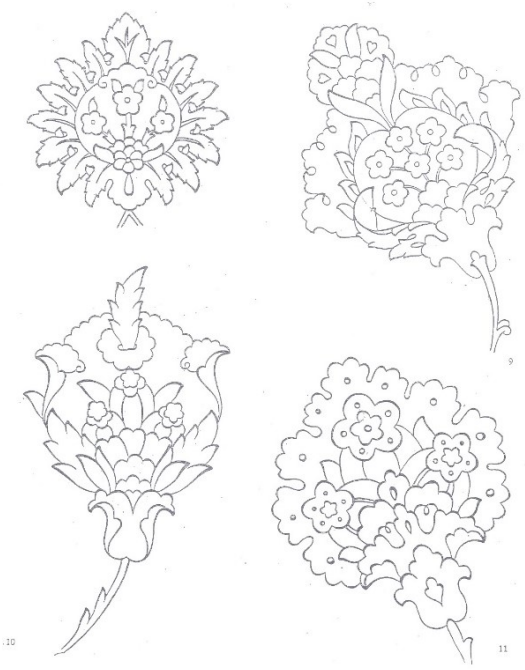

Çizim 1.3. Hatayi çiçeğin kısımları.[17]

Motifin çizimine dış hududu belirlemek amacıyla kanaviçe ile başlanır. Hatâyî motifinin farklı kanaviçeleri olabilir, yumurta şeklinde veya yuvarlak en çok kullanılan şeklidir. Motifin esas çizimine meşimeden başlanır. Çiçeğin çanak kısmı ve taç yaprakları yerleştirilir. Çanak kısmı genelde dilimlidir. Simetrik bir motiftir. Genel taslak oluşturulduktan sonra detay süslemelerine geçilir.

[16] http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Hata%C3%AE%20Motifleri.pdf. 10.05.19. 20:16.
[17] https://ismek.ist/files/ismekOrg/file/2013_hbo_program_modulleri/bitki_motifleri.pdf. 14.05.19 20:17.

Hatayi motiflerinde; diğer Türk süsleme sanatlarından farklı olarak çini sanatında daha zengin renk ve motif çeşitliliğine ulaşılmıştır.

Çizim 1.4. Hatayi motifleri.[18]

3.2.1.3. . Penç

Hatâyî grubundan bir motif olan penç bitki kaynaklı olup bir çiçeğin kuşbakışı görünüşünün stilize edilmesi ile çizilir. Bir çiçeğin kuşbakışı bakıldığında ilk göze çarpan renkli taç yapraklarıdır. Bu yapraklar sayısına göre Farsça isimler alır. Yek berk, dü berk, se berk, cihar berk, penç berk, şeş berk gibi. [19]

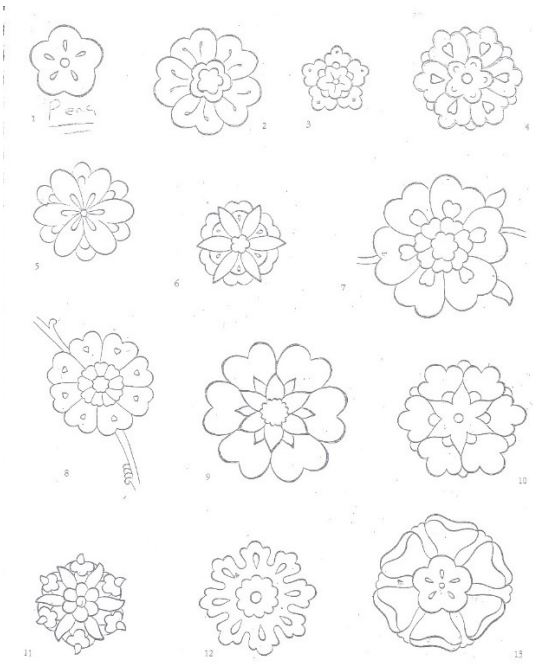
Zaman içinde en çok kullanılan beş yapraklısı olduğu için, penç berk deyim haline gelerek, bütün motifleri kendi ismi altında toplamıştır. Daha sonra bu da kısaltılarak berk kelimesi atılmış ve bu motiflere sadece penç denilmiştir. Penç motifinin tek, iki veya üç yapraklısına fazla rastlanmaz.

[18] İnci A. Birol ve Çiçek Derman, *Türk Tezyini Sanatlarında Motifler*, s. 65.
[19] İnci A. Birol ve Çiçek Derman, *Türk Tezyini Sanatlarında Motifler*, s. 49.

Kanaviçesi bir daire biçimindedir. Sapın çiçeğe birleştiği yer ve çanak yaprakları altta kaldığından görünmez, renkli taç yaprakları ile tohum kesesinin üst kısmı görünür. Yalın ve katmerli olarak iki çeşittir. Büyük boydakiler desene zenginlik ve güzellik katmak amacı ile hemen hemen hepsi katmerlidir. Kompozisyondaki yerine ve büyüklüğüne göre ana motif olarak da yardımcı motif olarak da kullanılır. Helezonların kesişme noktalarında ve dal dönüşlerinde deseni rahatlatan bir motiftir.

Motifin çizimine daire şeklinde bir kanaviçe ile başlanır ve bu daire pençin yaprak sayısına göre eşit parçaya bölünür. Dengeli ve ahenkli bir şekilde irili ufaklı yapraklarla kanaviçenin içerisi çiçeğin yapısına bağlı kalınarak doldurulur.

Katmerli penç çizmek için göbek merkez alınarak aynı merkezli, farklı çaplı iç içe çemberler çizilir. (Bkz Çizim 3.4.) Penç motifine bazen yaprak kıvrımlarından ve eğim hareketlerinin dolayı çarkıfelek ismi de verilir.

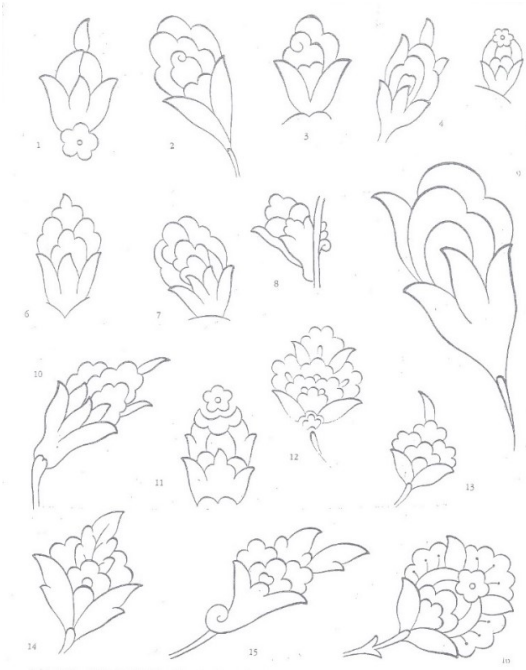

Çizim 1.5. Penç motifleri.[20]

[20] İnci A. Birol ve Çiçek Derman, *Türk Tezyini Sanatlarında Motifler*, s. 51.

3.2.1.4. . Gonca

Hatâyî grubu çiçekler içerisinde yer alan bu motif tam açılmamış bir çiçeğin boyuna kesitinin stilize ediliş halidir. En basit bir goncada bile taç yaprakları ve çanak yaprakları bellidir. Tohum kesesi ve tohumlar kısmen görülebilir. Tohum kesesi ve tohumların daha belirgin çizilmesi ile hatâyî oluşur. Yani goncaya hatâyî motifinin ilk halidir diyebiliriz.[21] (Bkz. Çizim 3.5.)

Çizim 1.6. Gonca motifleri.[22]

3.2.1.5. . Rûmî

Türklerin kullandığı motifler arasında ilk göze çarpan motifler hayvan figürleridir. Türkler için hayvan çok önemlidir. Bu yüzden kuvvet, bereket, kahramanlık, bağlılık gibi değerlerin sembolü sayılmıştır. Bu sembole pek çok eserde halı, kumaş, keçe ve örtülerde de sık sık kullanılmıştır. Hayvan motifleri rûmî motifinin zeminini hazırlayıcı niteliktedir.

[21] a.g.e.1
[22] a.g.e.1

En eski rûmî motifine, 9. ve 10. yüzyıllarda Uygur Türklerine ait Bezeklik Freskinde görülen rûmî kanatlı ejderha tasvirine rastlanmaktadır.[23]

Rûmî motifi, Karahanlılar, Uygurlar, Gaznelilerden sonra büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun önemli süsleme unsuru olmuştur. Osmanlı döneminde ise rûmî motifi en mükemmel halini almıştır. Rûmî motifi pek çok süsleme sanatında kullanıldığı için rûmîyi üslup olarak kabul edenler olduğu gibi sadece desen tekniğinde kullanılan unsur olarak görenlerde olmuştur.

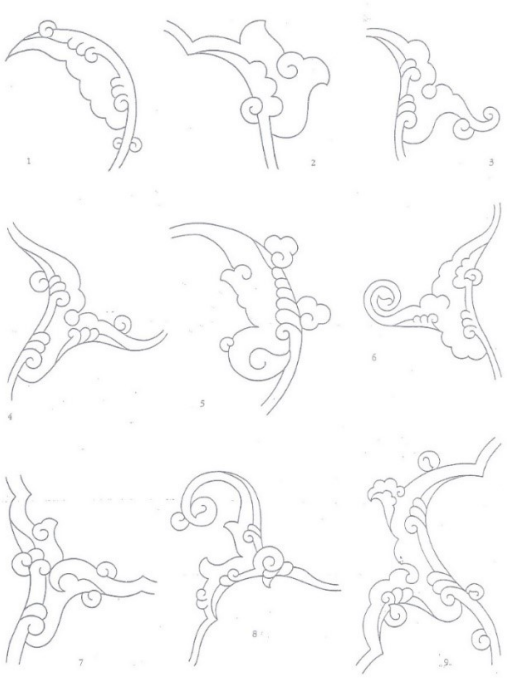
Rûmînin kelime manası Anadolu'ya ait demektir. Anadolu yarımadasına diyarı rum denmesi nedeni ile motif bu ismi almıştır. Rûmî motifinin çizilişine göre ve desen içindeki görevine göre çeşitleri vardır.

Çizilişine göre Rûmîler[24]; Sade Rûmî, Dendanlı Rûmî, İşlemeli Rûmî, Sencide Rûmî, Sarılma (Piçide) Rûmî, Hurde Rûmî'dir.

Desen içindeki görevine göre Rûmîler[25]; Ayırma Rûmî, Tepelik, Ortabağ

Rûmînin çiziminde diğer motiflerde olduğu gibi bir kanaviçe belirleyerek başlanır. Bu kanaviçe bir helezon üzerine yerleştirilir. İki helezon ayrımı varsa her helezona birer tane kanaviçe üst üste oturtturulur. Daha sonra detaylar çizilerek rûmî motifi son halini alır.

[23] a.g.e.1
[24] a.g.e.1.
[25] a.g.e.1.

Çizim 3.7. Rûmî motifleri.[26]

3.2.1.6. . Bulut

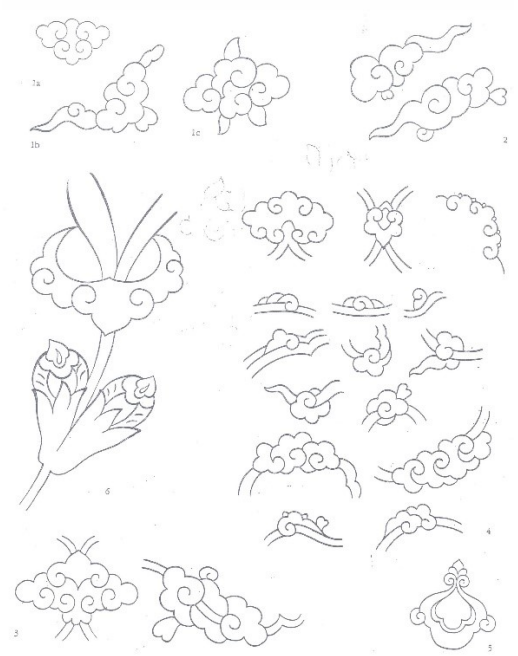
Bulut motifinin çıkış yeri olarak Çin sanatı gösterilir. Çin eserlerinde rastlanan bulut motifi mitolojik varlıklardan sayılan simurg ve ejderhanın boğuşmaları sırasında burunlarından çıkan buharın veya ateşin ifadesidir. Türkler ilham kaynağı olarak tabiatı seçmişlerdir, bu sebeple Çin kaynaklarından esinlenilmiş olunsa da Türklerde bulutun çıkış noktası tabiattır. Bu motifi halıdan çiniye kadar pek çok alanda kullanmışlardır. [27]

Bulut motifi çiziliş ve kullanılış yerine göre farklılıklar gösterir. Çizilişlerine göre bulut motifleri iki grupta toplanır;

1. Yığma bulut
2. Dolantı veya çizgi bulut: Bu bulutlar kullanışlarına göre şu gruplara ayrılır: dağınık veya serbest bulut, ayırma bulut, ortabağ bulut, tepelik, hurde bulut

[26] a.g.e.1.
[27] a.g.e.1.

Simetrili ve asimetrik olarak çizilebilen bulut motifleri, büyük bir motif için hazırlanıyorsa çift çizgi ile süslenirler. Çizime ilk olarak kanaviçe ile başlanır, iki ayrı yöndeki çizgiler belli bir noktada kesişerek üzerleri detaylandırılır. Çizgilerin kesişme noktaları bir motifle kapatılır.

Çizim 3.8. Bulut motifleri.[28]

3.2.2. Natüralist Üslup

16. yüzyılın ikinci yarısında kullanılan üsluba natüralist çiçekler eklenerek lale, sümbül, gül ve karanfil ile ortaya çıkan üsluptur

Bu dönem lale, karanfil, gül, gonca, rozet çiçekleri, bahar dalları, bazen vazo, bazen selvi motifleri ile muhteşem eserler üretilmiştir. "Natüralist Üslup" adını alan bu tarzda, renkler zenginleşerek maviden ve yeşilden başka kırmızı, menekşe moru, yeşilimsi siyah renkli motifler boyanmıştır.[29]

[28] a.g.e.1.
[29]Latife Aktan Özel, *Osmanlı Dönemi Çini Sanatında Dört Çiçek Üslubu*, Düşünen Siyaset Dergisi, s. 26, Lotus Yay.

16. yy.da saray nakkaşhanesinde sernakkaş olan Kara Memi tarafından ortaya konulan Natüralist Üslup, dönemin sanatçıları tarafından Osmanlı sarayında geliştirilmiş, Çin ve İran geleneklerinden bağımsız önemli bir üsluptur.[30]

Natüralist üslupta kullanılan motifler şunlardır:

3.2.2.1. Gül

Gül, natüralist üslup motiflerinin en önemlilerindendir. 16. yüzyıl çini sanatında çok çeşitli gül motiflerine rastlanılmaktadır. Gül motifi Müslümanlıkta Hazreti Muhammedi temsil ederken Osmanlı edebiyatında da sevgiliyi temsil etmesi açısından önem teşkil eder.[31] Gül motifleri çinide de stilize ve yarı stilize olarak oldukça fazla kullanılmıştır. Bunlar genellikle profilden ve tepeden görünümlerine göre yarı stilize bir şekilde çizilmişlerdir. Profilden çizilmiş güller daha çok açmış ve yaprakları aşağı dökülmüş şekildedir. Tepeden görünenler ise hatâyî tarzındaki penç motiflerine benzerler. Bunlar, gül yapraklarının küçük, tombul ve sivri dişli olmalarıyla hatâyî tarzı pençlerden ayrılır. Gül sapının üzerinde yer alan yaprak dallarının üzerinde tekli, üçlü veya beşli yapraklar bulunur. Ayrıca güllerin karakteristik formdaki gül goncaları kompozisyonlarda vazgeçilmez bir unsurdur. 1570–80 tarihli, İznik klasikleri içinde yer alan bir çini tabakta gül motifleri profilden çizilmiştir.[32] (Bkz. Resim 1.)

[30]http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/K%C4%B1r%20%C3%87i%C3%A7ekleri%20-1.pdf.10.09.2019, 15:25
[31] file:///C:/Users/Owner/Downloads/384846.pdf 18.10.2019, 20:53.
[32]http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/K%C4%B1r%20%C3%87i%C3%A7ekleri%20-1.pdf.10.05.2019, 20:51.

Resim 1.13. Profilden çizilmiş gül motifleri.

3.2.2.2. Karanfil

16. yüzyıl çinilerinde karanfil, lale ve gülden sonra en çok kullanılan motiflerden biridir. Tek başına kullanıldığı gibi, lale ile birlikte tasarlandığı kompozisyonlara da sıklıkla rastlanır. Karanfil motifi, çiçeğin profilden görünüşünün stilize edilmesiyle elde edilmiştir. Kompozisyonlarda karanfiller, genellikle tamamıyla açmış ya da gonca halinde kullanılmıştır.

Karanfil sanatın hemen hemen bütün dallarında kullanılan karakteristik çiçeklerden biridir. Resim 1.'de İznik yapımı bir çini panoda yer alan karanfil motifleri görülmektedir.[33]

[33]http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/K%C4%B1r%20%C3%87i%C3%A7ekleri%20-1.pdf.10.05.2019, 20:52.

Resim 1.14. İznik yapımı bir panoda yer alan karanfil motifleri.

3.2.2.3. Lale

Farsça bir kelime olan lale, 16. yüzyıldan önce Türk kültürüne girmiş ve sevilerek yetiştirilen bir çiçek olmuştur. 3. Sultan Ahmet zamanında bir döneme adını veren lale, hemen hemen bütün sanat dalında kullanılan karakteristik bir motif olmuştur.

Resim 1.15. İznik klasikleri içinde yer alan çinide kullanılan lale motifleri, http://directoriodeco.com/tulip-mania/ 09.03.19, 20:57.

3.2.2.4. Sümbül

Kara Memi'nin geliştirdiği dört çiçek üslubu (gül, karanfil, lale, sümbül) içinde yer alan natüralist üslup motiflerinden birisidir. Doğadaki görünümüne çok yakın tasarlanmış, bir sap eğrisi üzerinde çiçeklerin sağlı sollu, üst üste sıralanması ile çizilmiş motiflerdir. İznik yapımı bir çini eser üzerindeki sümbül motifleri görülmektedir.[34]

Resim 3.16. İznik yapımı çini eserlerden sümbül motifi örneği. http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/K%C4%B1r%20%C3%87i%C3%A7ekleri%20-1.pdf.10.05.2019, 20:52.

3.2.2.5. Çiğdem

Çiğdem çiçeği, çini sanatında bol miktarda kullanılmıştır. Çinilerdeki laleye benzeyen küçük çiçekler, çiğdem motifidir. Çiğdem motifi, uzun oval taç yaprakları uca doğru incelerek sivrilen, doğadaki çiğdem çiçeğinin stilize edilmesi ile oluşan yarı üsluplaştırılmış çiçek motiftir. Çiğdem motifi gözlemci bir yaklaşımla, gerçeğe uygun

[34]http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/K%C4%B1r%20%C3%87i%C3%A7ekleri%20-1.pdf.10.05.2019, 20:52.

olarak çizilmiştir. Çinide kullanılan çiğdem motifleri, ufak tefek farklar dışında birbirlerine çok benzer yapıdadır. Doğada olduğu gibi bazen yuvarlak bazen oval formda çizilirler. Genelde en az üç tane taç yapraktan oluşmasına rağmen taç yaprakların sayısı çoğalabilir. İnce uzun şerit biçimindeki dal yaprakları da gerçeğe uygun olarak çizilir.[35]

Resim 1.17. 1570 -1580 İznik yapımı çini eserlerden çiğdem motifleri örneği.

3.2.2.6. Zambak

16. yüzyıl çinilerinde zambak, natüralist üslupta diğer çiçeklerle birlikte değişik kompozisyonlarda karşımıza çıkar. Örnekte yaklaşık 1575 tarihli İznik yapımı maşrapada yer alan zambak motifleri görülmektedir.[36]

[35]http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/K%C4%B1r%20%C3%87i%C3%A7ekleri%20-1.pdf.10.05.2019, 20:55.

[36]http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/K%C4%B1r%20%C3%87i%C3%A7ekleri%20-1.pdf.10.05.2019, 21:04.

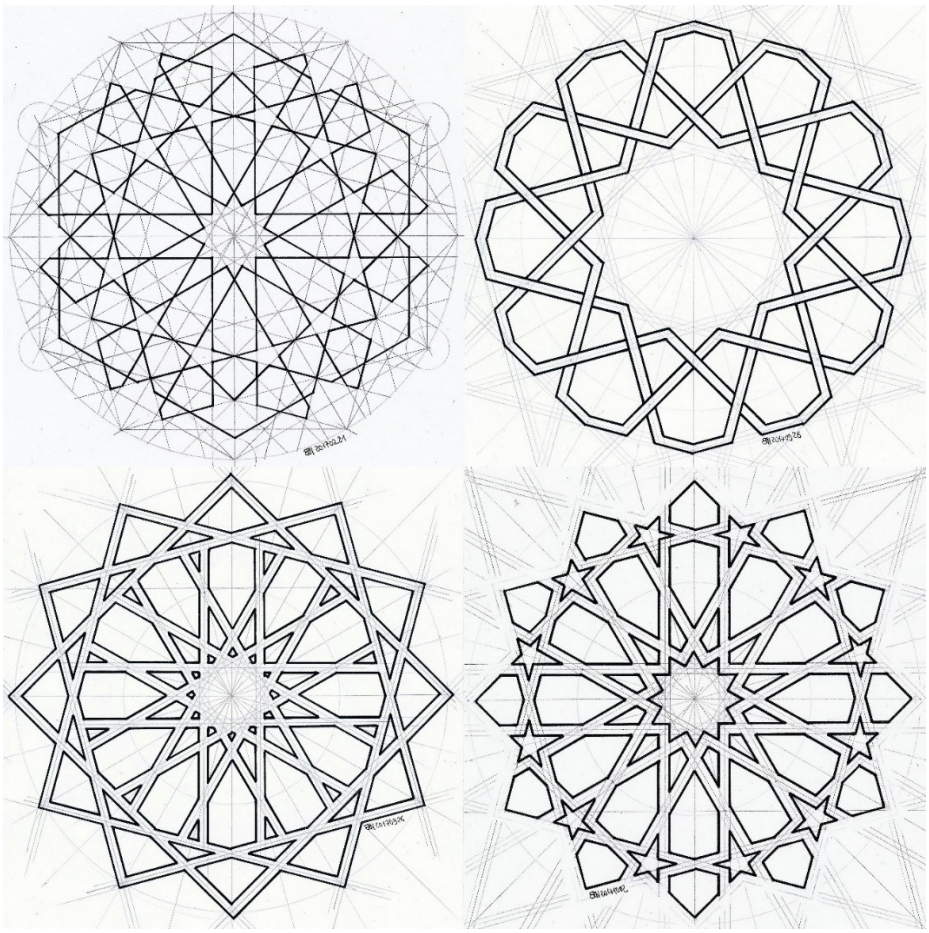
Resim 1.18. 1570 -1580 İznik yapımı maşrapada kullanılan zambak motifleri, http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/K%C4%B1r%20%C3%87i%C3%A7ekleri%20-1.pdf.10.05.2019, 20:52.

3.2.3. Geometrik Üslup

Geometrik üslupta tasarlanmış desenlerin yapısındaki geometrik düzen, diğer özelliklerin önüne geçerek ayrı bir grup oluşturur. Çünkü bunlar geometri kurallarına uygun olarak çizilen iki boyutlu tasarımlardır. Bu desenlerde estetik ve duygular mantık ve geometri ile pekiştirilir. İslami sanatlarda, belli bir dönemin sembolü haline gelmiş olan bu üslup, bilim ve sanatın birleşmesi ile ortaya çıkmış ve zengin eserlerini vermiştir. Tasarımlardaki estetik ve geometrik mantığın aklı ve düşünceyi yönlendirmesi, hayranlık oluşturacak eserlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Geometrik desenler, pano şeklinde sınırlı bir alanda başlayıp bitebileceği gibi, ulama tarzında da kullanılarak geniş alanlar içinde tasarlanmıştır. Bu çizimlerde geometrik kurallara uygun hassas bir denge mevcuttur. Yapılabilecek olası bir milimetrik hata katlanarak büyük boyut kazanacağından tasarımın yapısını bozacaktır.

Nokta, çizgi ve yüzeylerden oluşan geometrik şekillerin, paralellik gibi bir özellik ile nasıl karmaşık fakat estetik biçimlere dönüştüğü hayranlık uyandırır.

Çizim 3.9. Geometrik kurgu.[37]

[37] https://i.pinimg.com/originals/c3/41/5d/c3415d16df887d56d81c1841aa559ad9.jpg, 02.11.2019, 20:55.

3.3. TÜRBEDEKİ ÇİNİLER

Yapıda zeminden itibaren kubbeye kadar tamamıyla 16. yüzyıl sır altı tekniği kullanılarak yapılmış İznik çinileri bulunmaktadır. Beyaz hamurlu, beyaz astarlı, şeffaf sır özelliğine sahip İznik çinilerinin kompozisyonlarında; yeşil, kobalt, firuze, kırmızı renk ve siyah tahrir kullanılmakla beraber, bazı yerlerde siyah tahrir ile birlikte mavi tahrir ve mor renk de kullanılmıştır.

Türbedeki çini dağılımı aşağıdan yukarıya doğru şu şekildedir:

Süpürgeliklerdeki çiniler

Pencere kapak arkası çinileri

Dolap içleri çinileri

Rölyefli pervaz

Dendanlı rûmîli bordür

Yazı kuşağı

Dendanlı rûmîli bordür

Geometrik geçmeli geniş bordür

Dendanlı rûmîli bordür

Yazı kuşağı

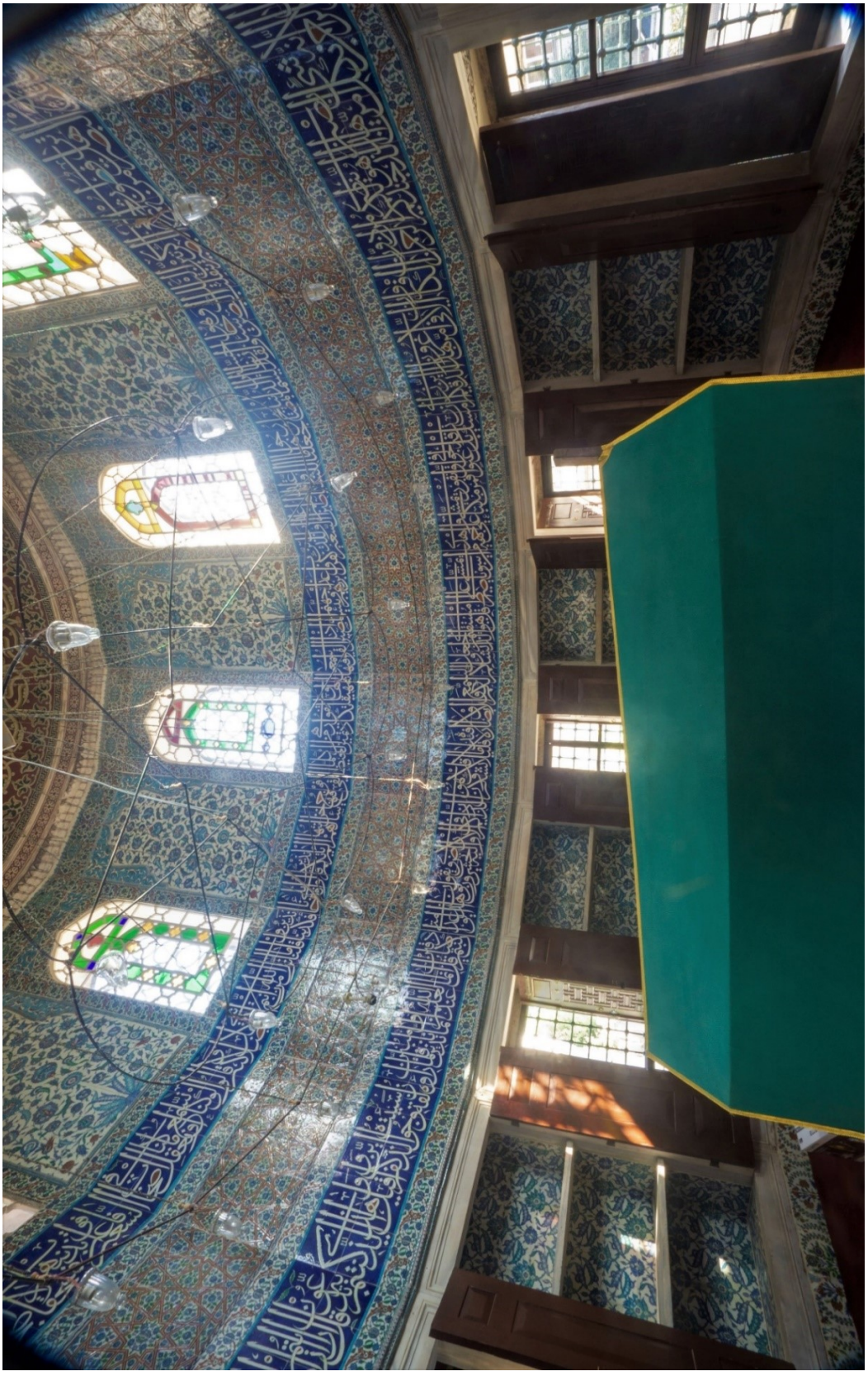
Dendanlı rûmîli bordür

Mihraplı panolar

Dendanlı rûmîli bordür

Şemseli kartuşlu geniş bordür

Tepelikli rûmîli ince bordür

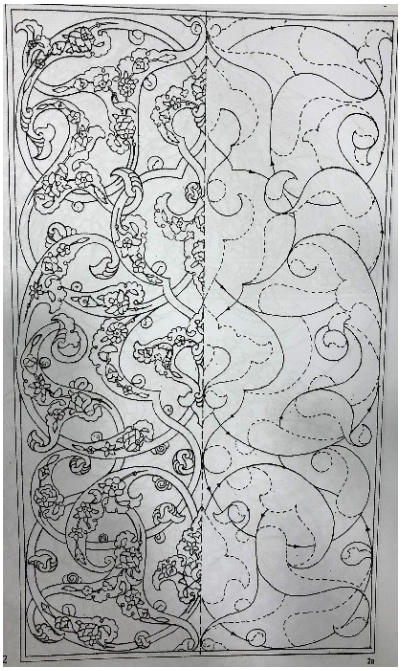

Resim 1.19. Bosnalı İbrahim Paşa Türbesi, (Foto:Betül Öztürk Arşivi).

Türbe girişinde ise dış kapının iki yanına yerleştirilmiş, mermer üzerine kabartmalı bir şekilde rûmî, çiçek ve yaprak motifleri işlenen ½ simetrik pano bulunmaktadır.

Resim 1.20. Türbenin girişindeki mermer pano. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

Çizim 1.10. Türbenin girişindeki mermer pano, (a.g.e.1).

3.3.1. Geometrik, Kemerli Çiniler

Türbenin girişinde iki tarafa yerleştirilen mermer panoların üzerinde yer alan geometrik kompozisyonlu, kubbeli panoda 25cm.x25cm. 4 adet karo ve iki adet kesilmiş yarım karodan oluşan yüksekliği yaklaşık 70cm. genişliği ise 50cm. ölçülerinde birer pano yer almaktadır.

Kenarlarında ince bir bordür olan panonun motifleri, altı köşeli, iç içe yıldız ve sekizgenlerin içine yerleştirilmiş serbest penç motiflidir.

Altı kollu yıldız formu içindeki motif, genel görüntüsü ile yıldız çiçeğini çağrıştırır. Bu motif merkezi ile birlikte iç içe dört basamaklı dilimlerden oluşur. Her dilimin ucunda minik tepelikleri çağrıştıran figürler kullanılmıştır. Bu minik tepelikler yıldız formunun tümünü orantılı bir şekilde doldurabilmek amacıyla kullanılmıştır.

Altıgen formun içinde yer alan penç iki kademelidir. Merkezinin iki katı genişliğindeki alanda yer alan ikinci kısmın dilimleri üçlüdür ve aralarında yaprak olan, tekrar eden merkezsel bir penç motifidir.

Geometrik panonun yuvarlak kemerli kısmına karolar kesilerek adapte edilmiştir. Bu nedenle karoların bitiş yerlerinde desen tamamlanmış değildir. Buradan yola çıkarak bu panonun kemerli alana göre tasarlanmamış olduğu kanısına varabiliriz.

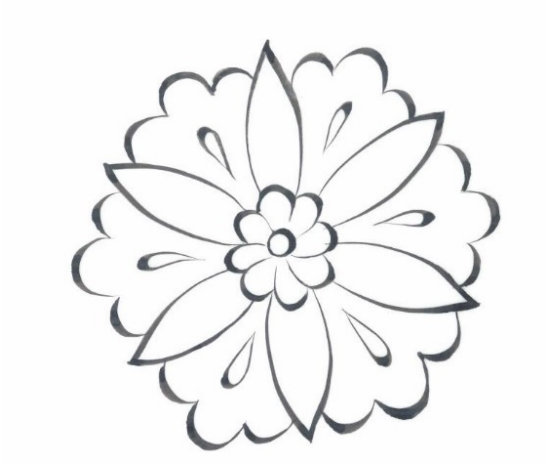
Geometrik süslemenin etrafını dendanlı (dilimli) bir dış bordür çevrelemektedir. Dış bordürün iki tarafında biyeler bulunur. Biyelerin aralarında kalan kısım beyaz olup bordürdeki motiflerin içleri renklendirilmiştir.

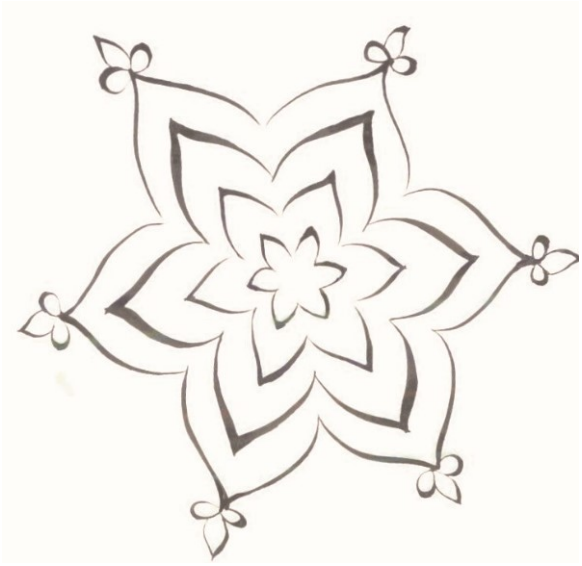
Resim 3.21. Türbenin girişindeki geometrik, kemerli çiniler. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

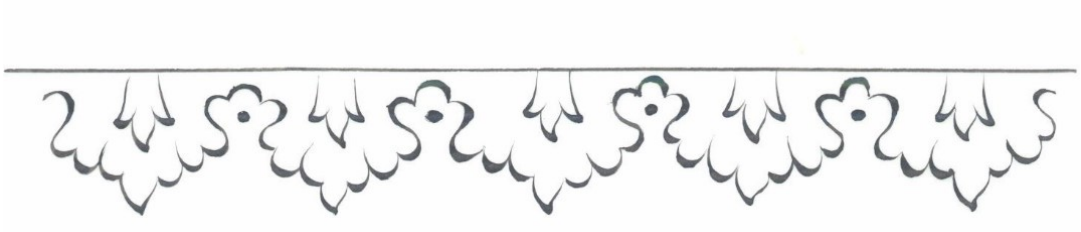
Resim 1.22. Türbe girişindeki geometrik, kemerli pano. Restore edilmiş görseli (Foto. Betül Öztürk Arşivi).

Çizim 1.11. Türbe girişindeki geometrik panodan motif-1.

Çizim 3.12. Türbe girişindeki geometrik panodan motif-2.

Çizim 1.13. Türbe girişindeki geometrik panodan motif-3.

3.3.2. Süpürgeliklerdeki Çiniler

Türbe içinde kapı alanına kadar olan on altıgen yapının 15 köşesini çevreleyen 29cm.x29cm. ölçülerinde karolara sahip olan süpürgelikler yer almaktadır. Zeminden ayrılan duvarların başlangıçlarını çevreleyen süpürgelikler aynı desenin tekrarlarıyla oluşmuştur.

Resim 3.23. Türbe içerisindeki natüralist üslup süpürgelik çinileri. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

Çiniler dört çiçek üslubu olan gül, karanfil, lale ve sümbül gibi natüralist çiçeklerden oluşan bir kompozisyona sahiptir. Ayrıca pencerelerin içinde ve dolap içlerinde bulunan hatâyî tarzı çinilerin benzerleri süpürgeliklerin belli kısımlarına kesilerek yerleştirilmiştir. Türbe süpürgeliklerinin 15 köşesine uygulanan çinilerin sağdan 2. ve 7. köşelerinin tamamı ile 3. köşesinin yarısında pencere kapak arkası ve aynı zamanda dolap içlerinde kullanılan hatayi tarzı çiniler yer alır. Türbenin süpürgeliklerindeki natüralist üslup karolarda kırmızı, kobalt, yeşil ve mor renkleri hâkimdir.

Karanfil, lale, sümbül gibi natüralist çiçeklerden oluşmuş iki farklı tasarımdaki kendi içerisinde dikine ½ simetrisi olan kompozisyonların türbenin süpürgelik kısmına yan yana ve dönüşümlü olarak yerleştirilmesiyle ahenkli bir akış yakalanmıştır. Her iki kompozisyonun iki tarafında birbirleriyle aynı sümbüller yer alırken, karanfil kompozisyonlu karodan iki tarafa yıldız çiçekleri çıkar. Gül motifli karoda bu çiçekler yoktur. Bir tanesinin içinde 4 adet karanfil, aralara serpiştirilmiş goncalar ve 2 adet

lale ile çiğdem motifleri vardır. Diğer kompozisyonda ise, üsluplaştırılmış gül motifleri, goncalar ve karanfilli kompozisyonun lalesinden daha kapalı yerleştirilmiş iki adet lale yer alır.

Resim 1.24. Türbe içerisindeki hatayi tarzı süpürgelik çinileri. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

Resim 1.25. Türbe içerisindeki natüralist üslup süpürgelik çinileri detay. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

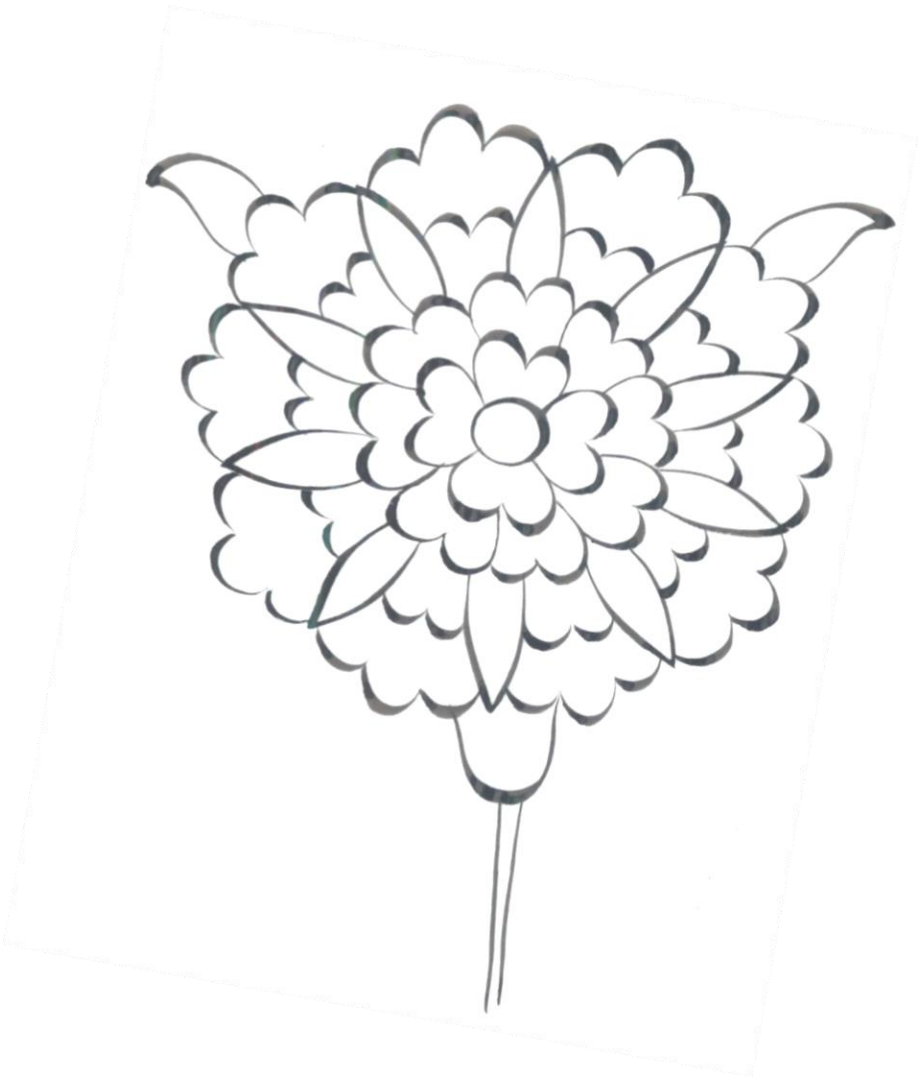
Çizim 3.14. Süpürgelik çinilerinden motif-1. (Orijinal boyut)

Çizim 1.15 Süpürgelik çinilerinden motif-2 (Orijinal boyut).

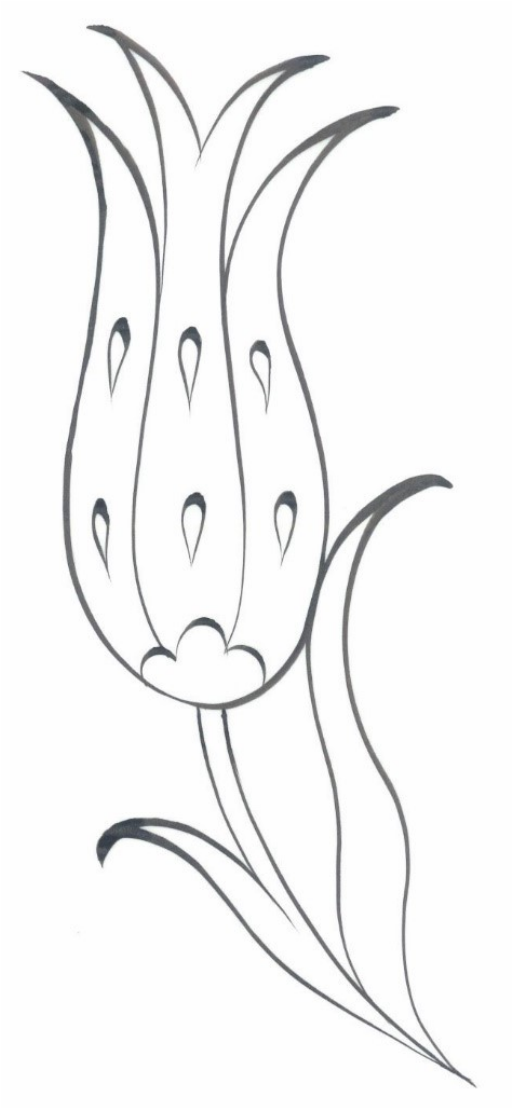
Çizim 1.16 Süpürgelik çinilerinden motif-3 (Orijinal boyut).

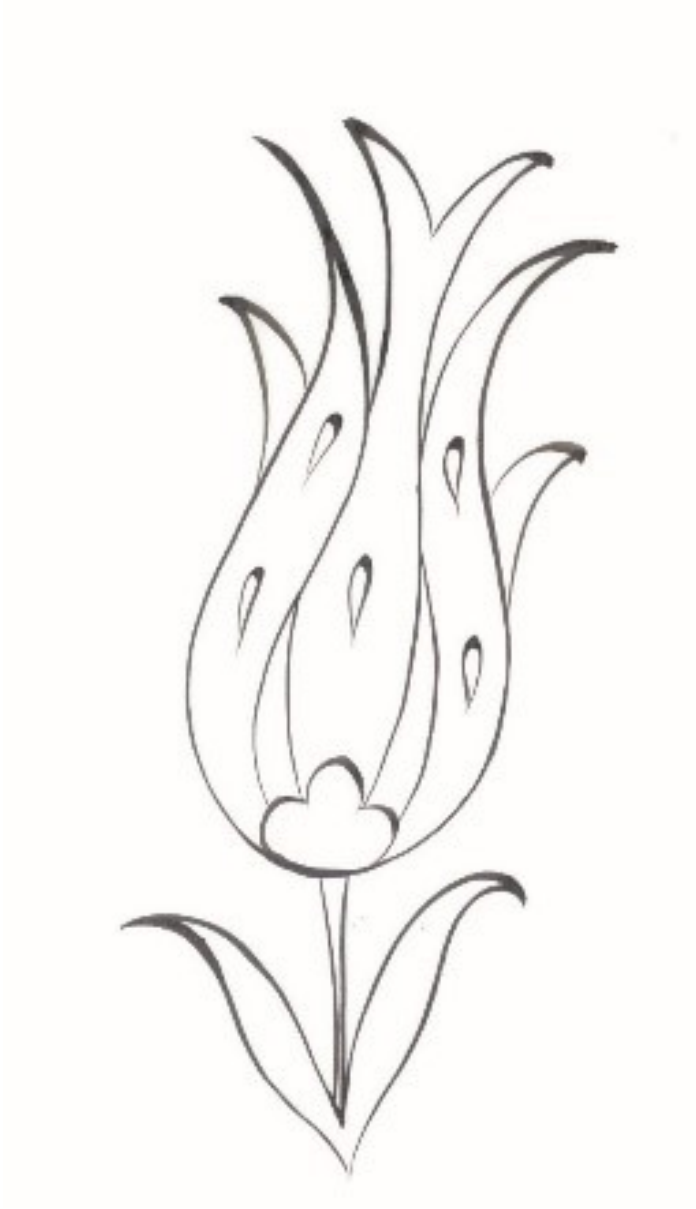
Çizim 1.17 Süpürgelik çinilerinden motif-4 (Orijinal boyut).

Çizim 3.18. Süpürgelik çinilerinden motif-5 (Orijinal boyut).

Çizim 3.19. Süpürgelik çinilerinden motif-6 (Orijinal boyut).

Çizim 3.20. Süpürgelik çinilerinden motif-7 (Orijinal boyut).

Çizim 3.21. Süpürgelik çinilerinden motif-8 (Orijinal boyut).

Çizim 3.22. Süpürgelik çinilerinden motif-9 (Orijinal boyut).

Çizim 1.23. Süpürgelik çinilerinden motif-10 (Orijinal boyut).

Çizim 3.24. Süpürgelik çinilerinden motif-11 (Orijinal boyut).

Çizim 3.25. Süpürgelik çinilerinden motif-12 (Orijinal boyut).

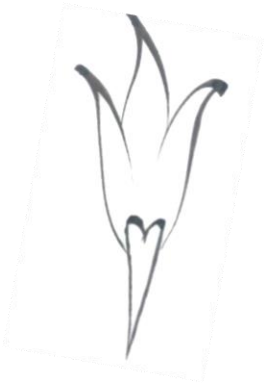
Çizim 3.26. Süpürgelik çinilerinden motif-13 (Orijinal boyut).

Çizim 3.27. Süpürgelik çinilerinden motif-14 (Orijinal boyut).

Çizim 3.28. Süpürgelik çinilerinden motif-15 (Orijinal boyut).

Çizim 3.29. Süpürgelik çinilerinden motif-16 (Orijinal boyut).

3.3.3. Pencerelerin Kapak Arkası Çinileri

Alt pencerelerin kapak arkasının, çiniler ile kaplı olduğu düşünülmektedir. 25cm.x25cm. ölçülerindeki karolardan oluşan kompozisyonda, kaydırma ulama çiniler kobalt ve turkuaz renkler ile dekorlanmıştır. Panonun içinde mavi, siyah tahrir ile birlikte kullanılmıştır. Buradaki bordürün oluşturan karolar, dolap içi ve süpürgeliklerin bir kısmında da kullanılmıştır. Sadece girişin sağ tarafındaki birinci pencere arkasındaki duvarda yer alan çini, bütün kapak arkalarında varmış düşüncesi uyandırır.

Panonun alt tarafı kavisli bir şekilde tamamen yok edilmiştir. Var olan parçalardan yola çıkılarak bütününde varmış hissi uyandırmaktadır.

73cm.x143cm. ölçülerindeki pano, 11,5 cm. x 25cm. karolardan oluşan renkli bordürlerle çevrelenmiştir.

Turkuaz ve kobaltın hâkim olduğu hatâyî yarım penç ve yaprakların birlikte kullanılmasıyla oluşturulmuş, beyaz zeminli kompozisyondaki saz yolu yapraklar içerisinde natüralist üslup çiçekler bulunur. Bu yapraklar her bir karoda iki adet kullanılarak orantılı bir dağılım sağlar kompozisyonda kullanılan bütün motiflerin içlerinde ince detay taramalar ve noktalamalar kullanılmıştır.

Panonun etrafını saran hatâyî tarzı bordür ise, penç, hatâyî, yaprak ve goncalardan oluşur. Mavi zemin üzerine beyaz zeminli motiflerin içlerinde yeşil ve kırmızı renkler kullanılmıştır. Günümüzde pencere arkalarında yer alan bu tarz çini panolara pek sık rastlanmamaktadır.

Resim 3.26. Pencerelerin kapak arkası çinilerinin bu günkü durumu. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

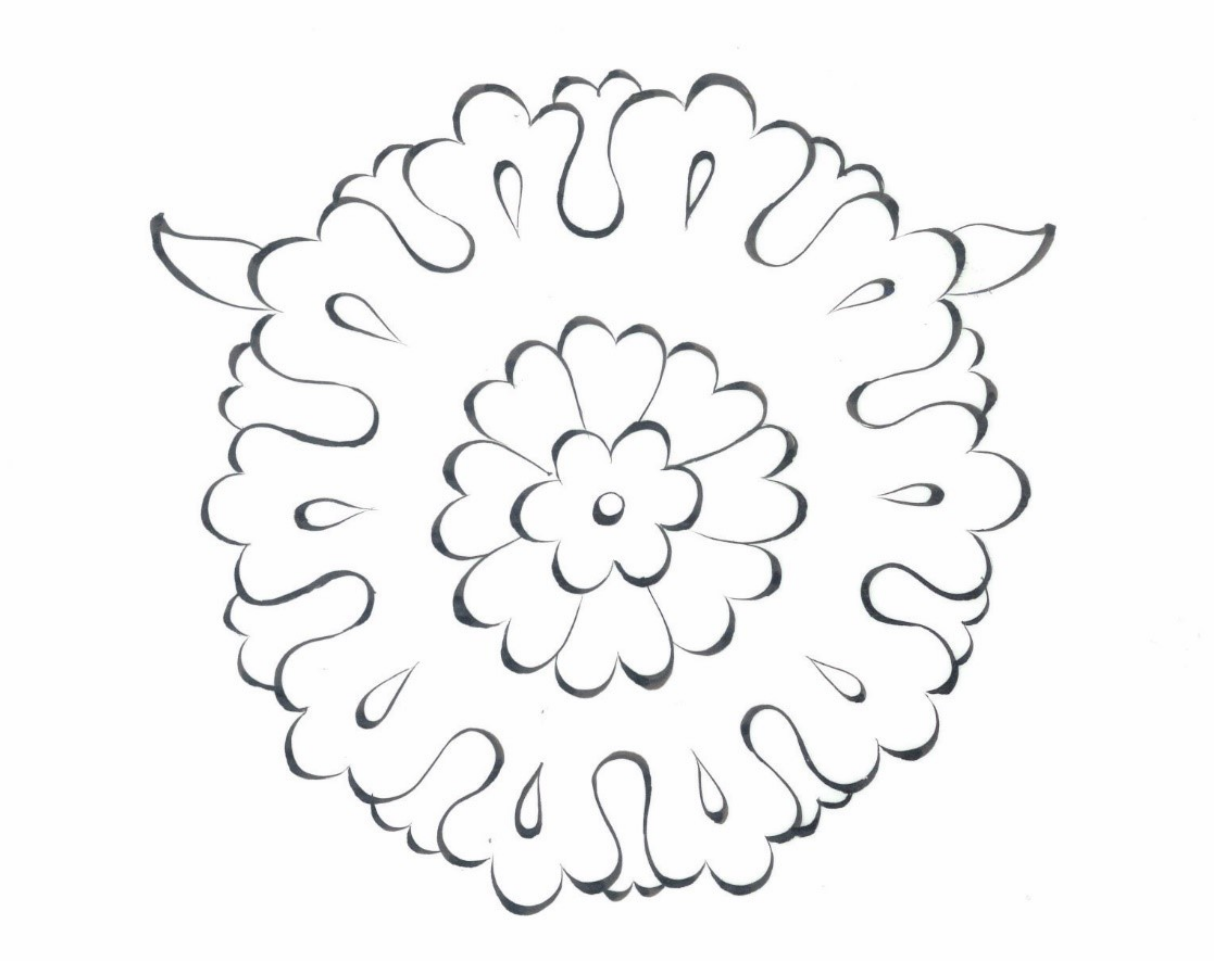
Resim 3.27. Pencerelerden sağdan birincisinin sol kapak arkası çinilerinin bu günkü durumu, (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

Resim 3.28. Pencerelerden sağdan birincisinin sağ kapak arkası,. (Foto: Betül ÖztürkArşivi).

Çizim 3.30. Pencere kapak arkası çinileri bordüründen motif-1 (Orijinal boyut).

Çizim 3.31. Pencere kapak arkası çinileri bordüründen motif-2 (Orijinal boyut).

Çizim 3.32. Pencere kapak arkası çinileri bordüründen motif-3 (Orijinal boyut).

Çizim 3.33. Pencere kapak arkası çinileri bordüründen motif-4 (Orijinal boyut).

Çizim 3.34. Pencere kapak arkası çinileri bordüründen motif-5 (Orijinal boyut).

Çizim 3.35. Pencere kapak arkası çinileri bordüründen motif-6 (Orijinal boyut).

Çizim 3.36. Pencere kapak arkası çinileri bordüründen motif-7 (Orijinal boyut).

3.3.4. Dolap İçlerindeki Çiniler

On altıgen yapıya sahip türbenin, sekiz adet pencere aralarındaki boşluklarında, kapaklı dolaplar yer alır. Bunlardan ikisinde bulut kartuşlu, altısında ise saz üslubu karolar vardır.

Resim 1.29. Türbe içindeki alt pencereler ve dolaplar. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

3.3.4.1. Saz Üslubu Dolap İçi Çinileri

110cm.x204cm. ölçülerindeki dolap içleri, 25cm.x25cm.'lik karolardan oluşmaktadır. İki yandan simetrik, alttan üstten kaydırma ulama şeklinde yapılmış karolar ile tamamen kaplanmıştır. Altı adet dolap içi, saz üslubu motifler ile dekorlanmış, mavi ve turkuazın hakim olduğu çiniler ile bezenmiştir.

Dolap içi mavi beyaz kompozisyon, alttan üstten kaydırma ve iki yandan simetrik ulama şeklindedir. Detaylı hatâyîler, yapraklar ve pençlerden oluşan saz üslubu bir kompozisyon bulunur. Bu kompozisyonun simetri ekseninde hatâyîler yer almaktadır. Kullanılan yapraklar saz yolu yaprakları olup, dilimli ve kıvrıktır. İçlerinde pençler

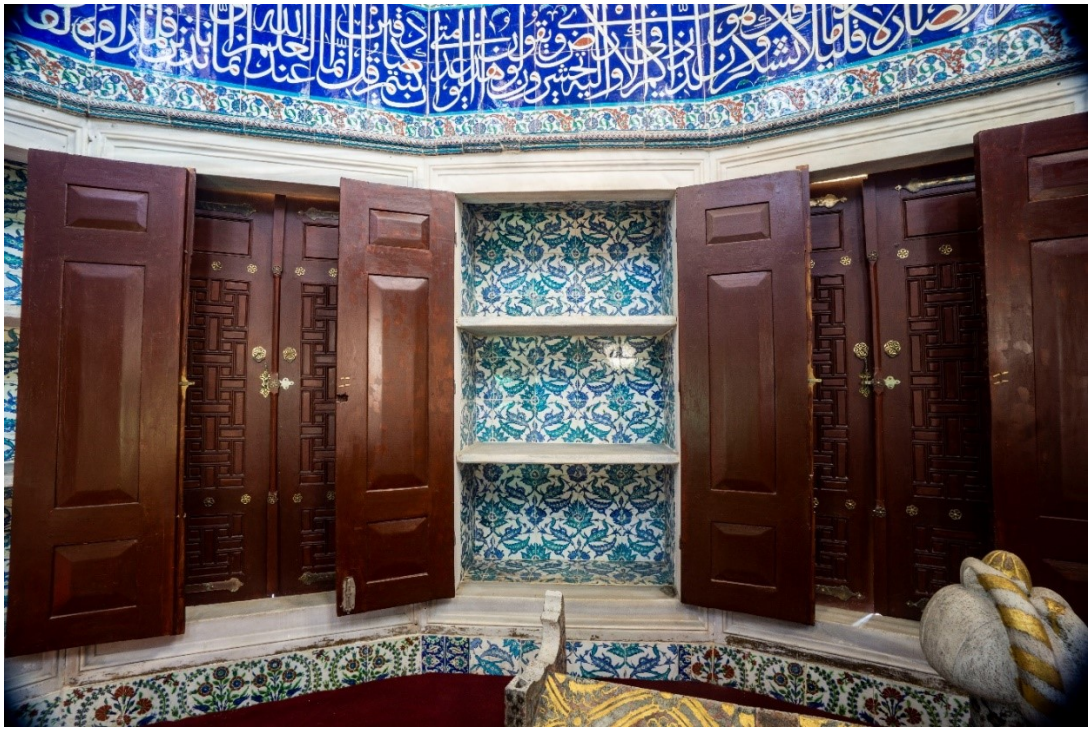
mevcuttur. Yaprakların etrafındaki yarım penç mavi ve turkuaz zeminli hatâyîler ve yaprakların uçlarında ince detay taramalar ve noktalamalar kullanılmıştır. Bu yapraklardan her bir karoda iki adet kullanılarak kompozisyonda orantılı bir dağılım yakalanmıştır.

Büyük yapraklar birbirlerine diyagonal biçimde konumlandırılmıştır. Saz yaprakların dışında boşlukları dolduran küçük yapraklar da görülür. Dal ayrımlarında, dal çıkıntıları olarak kullanılan yapraklara da yer verilmiştir.

Her karoda hatâyînin ¼'üne yer verilmiş olup, dört karo yan yana geldiğinde hatâyînin bütününü ortaya çıkartır. Kompozisyonda çok sayıda penç vardır. Yaprakların içlerinde, hatâyîlerde ve yaprakların sırtlarında yarım pençler olarak penç motifi dağıtılmıştır.

Her bir dolaba iki adet raf yerleştirilerek üç adet bölme elde edilmiştir, her bir bölmenin karşı duvarında yaklaşık 2,5 sıra üst üste 4,5 sıra yan yana karolar konularak yaklaşık on adet karo kullanılmıştır. Saz yolu kompozisyonlu altı adet dolap içinin beş kenarı çinilerle kaplanmıştır. (Alt,üst,sağ yan, sol yan ve karşı duvar)

Saz üslubu motifler kullanılarak dekorlanmış altı adet dolap içlerinden bir tanesinin en alt raf aralığına bulut kartuşlu kompozisyonu olan çiniler yerleştirilmiştir.

Resim 3.30. Türbe içindeki dolap içi ve ahşap pencere kapakları. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

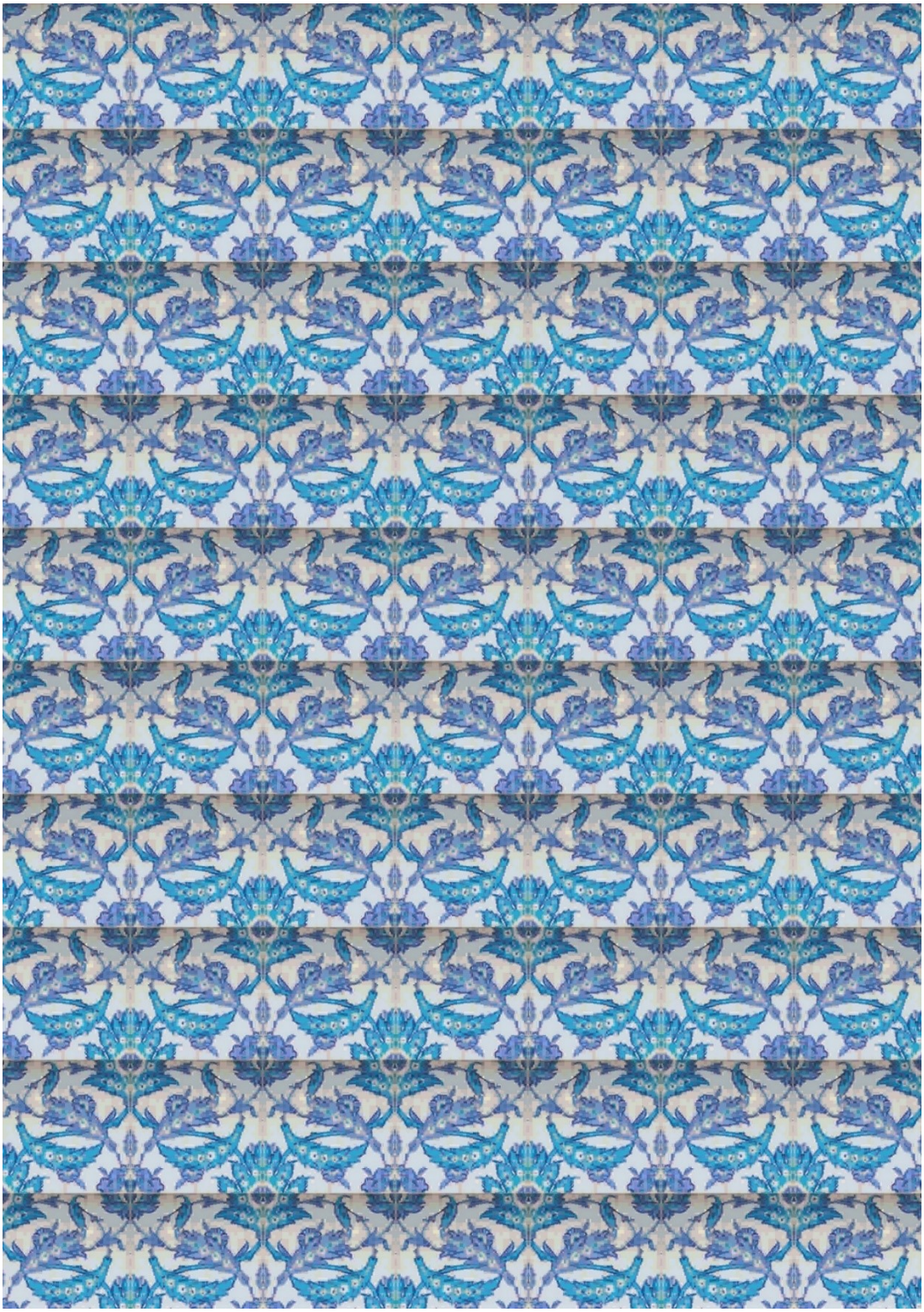
Resim 3.31. Türbedeki saz üslubu dolap içi çinilerinin raf aralığı detay. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

Resim 3.32. Türbe içindeki dolap içi çinileri ve ahşap pencere kapakları. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

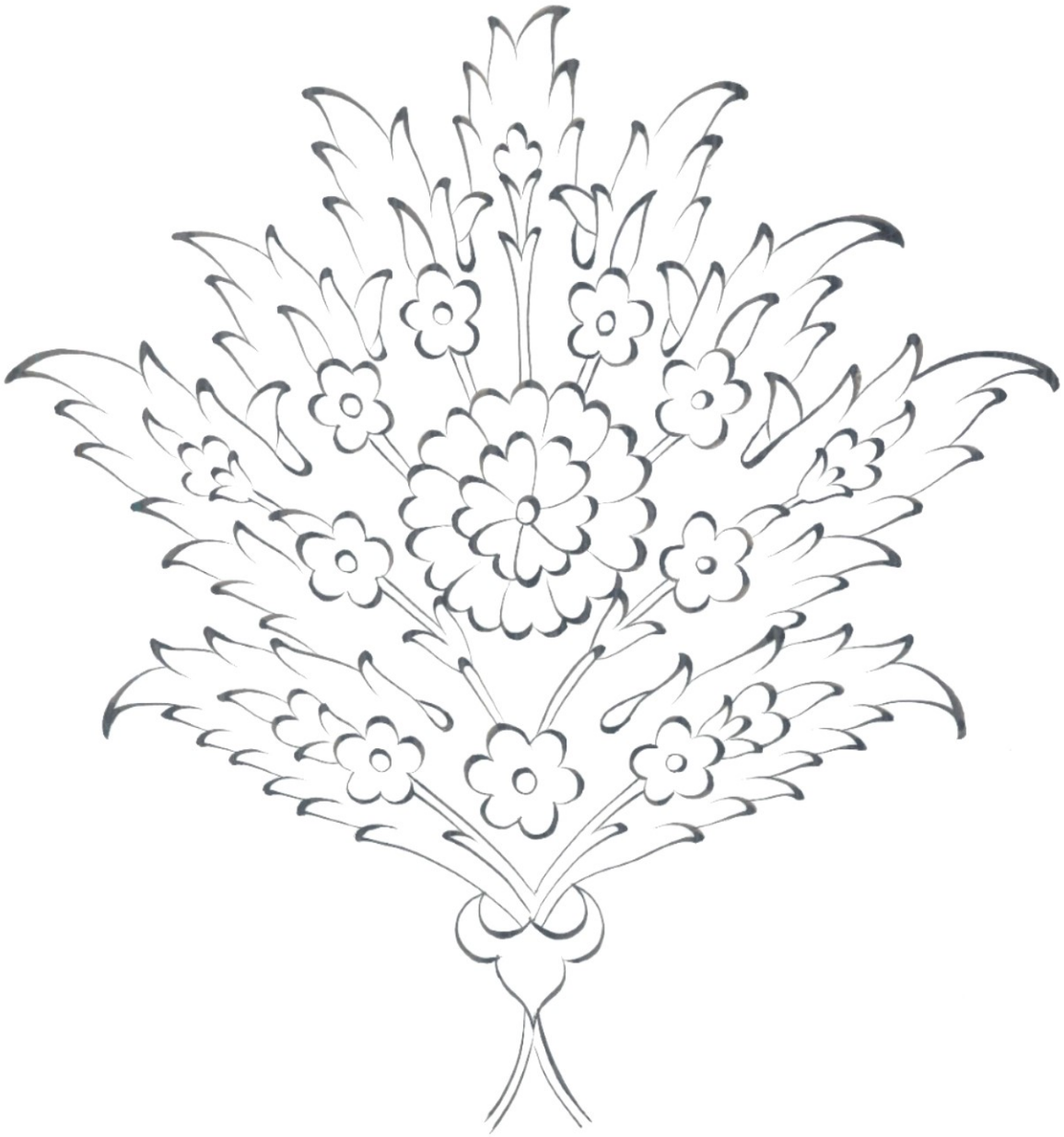
Resim 3.33. Türbedeki saz üslubu dolap içi çinileri. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

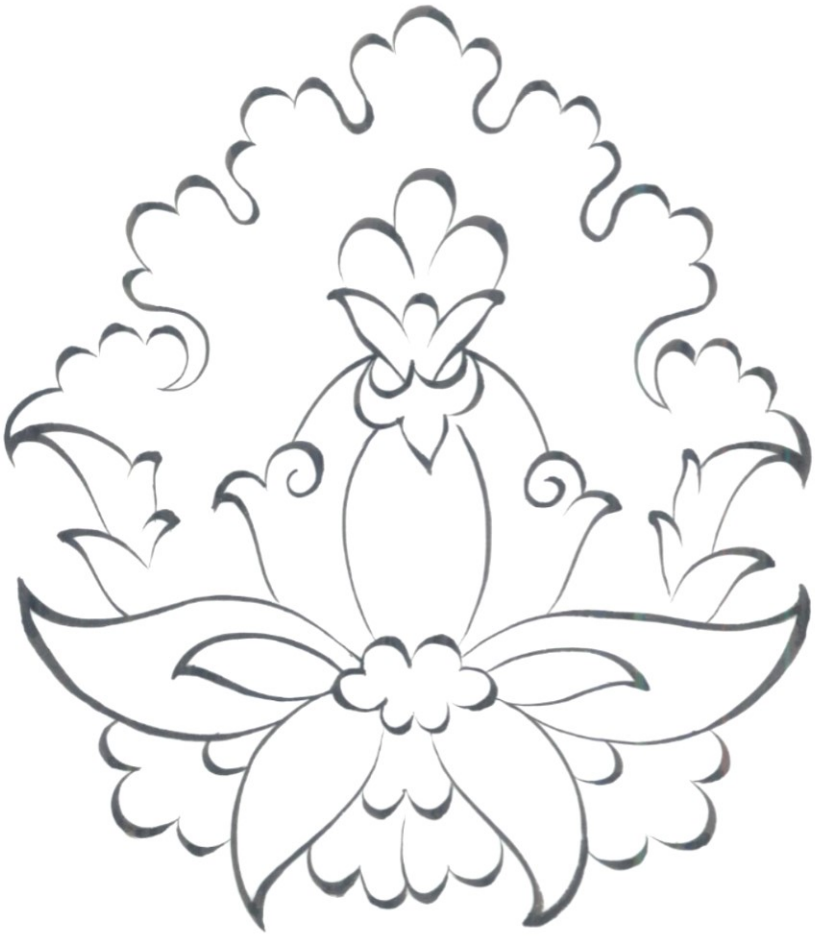
Resim 3.34. Türbedeki saz üslubu dolap içi çinilerinin çoğaltılmış görüntüsü. (Örnek yaklaşım).

Çizim 1.37. Dolap içi saz üslubu çinilerden motif-1 (½Orijinal boyut).

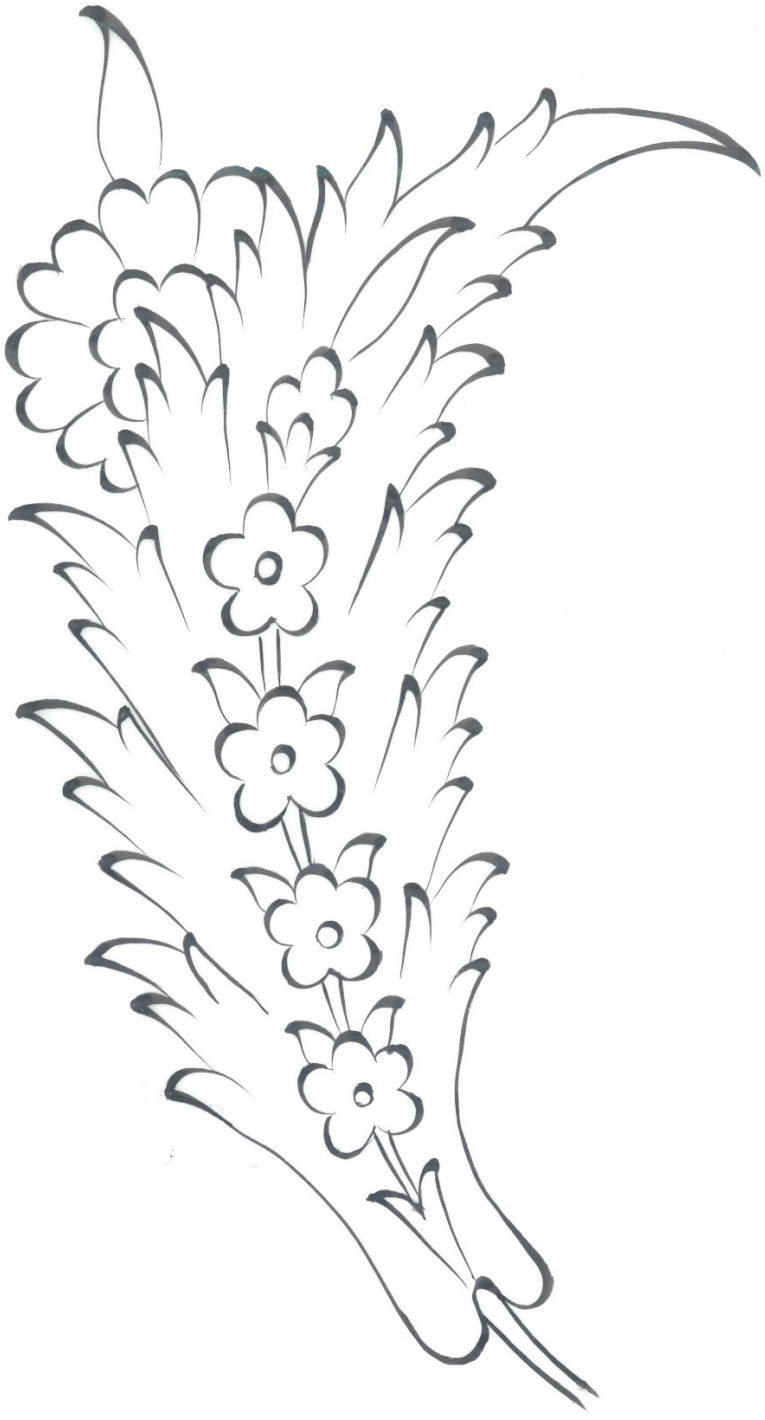
Çizim 3.38. Dolap içi saz üslubu çinilerden motif-2

Çizim 3.39. Dolap içi saz üslubu çinilerden motif-3 (Orijinal boyut).

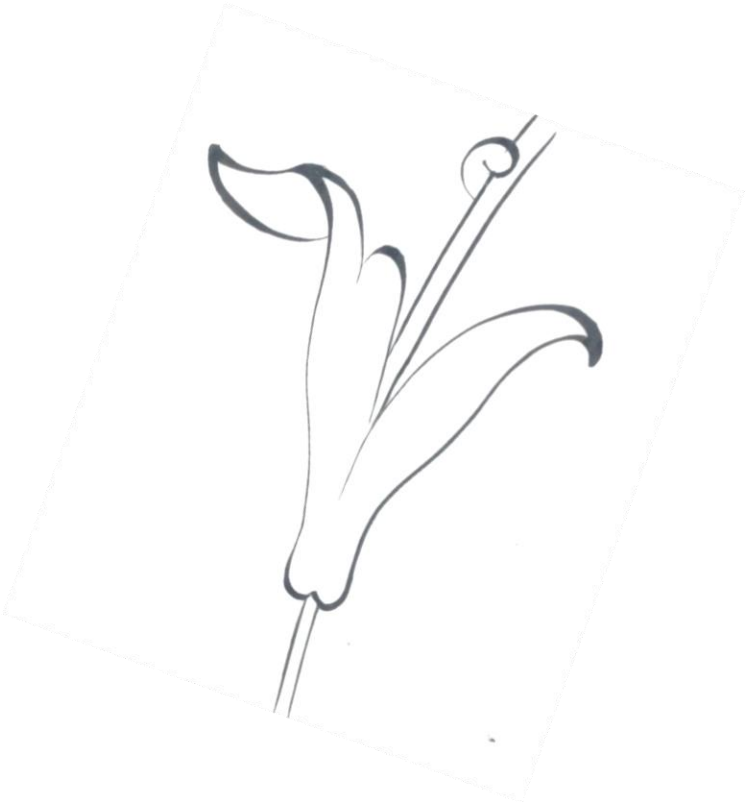
Çizim 3.40. Dolap içi saz üslubu çinilerden motif-4 (Orijinal boyut).

Çizim 3.41. Dolap içi saz üslubu çinilerden motif-5 (Orijinal boyut).

Çizim 3.42. Dolap içi saz üslubu çinilerden motif-6 (Orijinal boyut).

Çizim 3.43. Dolap içi saz üslubu çinilerden motif-7 (Orijinal boyut).

3.3.4.2.. Bulut Kartuşlu Dolap İçi Çinileri

Dört taraftan ulama tekniği ile yapılmış, her bir tarafından simetri ekseni ile tamamlanan kompozisyon ile hazırlanmış 2 adet dolap içi çini kompozisyonunun karşı duvar ölçüleri 110cm.x204cm.'dir. İçlerinde iki adet raf bulunan dolaplar üç bölme şeklindedir. Her bir bölmenin karşı duvarında yaklaşık 2,5 sıra üst üste 4,5 sıra yan yana karolar konularak yaklaşık on adet karo kullanılmıştır. Dolabın yan duvarları alt ve üst kısımları yaklaşık 1,5 adet karo kullanılarak 35cm. derinliğinde yapılmıştır.

Bulut kartuş bütününün ¼'ünün her bir parçası, karolarının kenarında yer alır. Bu şekilde tamamlanarak devam etmesiyle tasarlanmış olan ve dolabın iç cephesini kaplayan kompozisyondaki çini karoların, ara bağlantılarında bulut motifleriyle bezenmiş, turkuaz zeminli kırmızı kenarlı kartuşlar yer almaktadır. Dikey ve yataydaki kartuşların rûmî kompozisyonları aynıdır. Dolapların her birinin bulut motifli kartuşlar ve hatayi tarzı kompozisyondan oluşan alt üst yan duvarlar ve karşı duvar olmak üzere beş duvarı çinilerle kaplanmıştır. Dört yanında simetrik olarak yapılmış olan kompozisyon kendi içerisinde geometrik bir kurguya sahiptir. 25cm.x25cm. ölçülerinde karolardan oluşmuştur.

Hatayi tarzı bu kompozisyonda kırmızı, yeşil, kobalt ve turkuaz renkleri kullanılmıştır. Bulut kartuşların uzun sivri köşelerinden dairesel olarak çıkan saplar üzerine yerleştirilmiş hatayi ve penç motifleri vardır. Bu motiflerin arasında ise bulutlardan oluşan merkezsel bir kurgu ile tasarlanmış penç motifine benzer bir kurgu yer almaktadır.

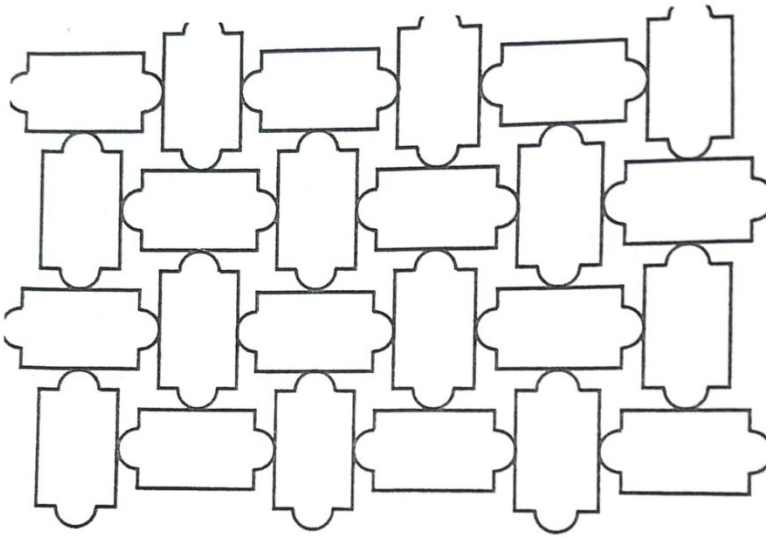
Resim 1.35. Türbedeki bulut kartuşlu dolap içi çinileri. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

Resim 3.36. Türbedeki bulut kartuşlu dolap içi çinileri detay. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

Bulut kartuşlu dolap çinilerinin benzer örneğine Atik Valide Cami'nin mahfil tavanında kalem işi olarak rastlamaktayız. Burada Yıldız Demiriz'in İslam Sanatında Geometrik Süsleme isimli kitabında yer alan Tabula Ansata formlarına benzer motifler kullanılmıştır.

Latince ifadesi ile Tabula Ansata olarak ifade edilen formların kökenleri Antik Roma'ya dayanmaktadır. Dar kenarlarında ekler bulunduran dikdörtgen biçimli bir yazıt plakası veya kitabelik şeklindeki duvarlar ve lahitler üzerinde yaygın bir biçimde kullanılan kulplu çerçevelerdir. Bosnalı İbrahim Paşa türbesindeki dolap içi çinilerinde bulunan bulut kartuşlarıyla benzerlik göstermesinden dolayı ve bir mezar yapısı olan türbe ile uygunluk içerdiğinden dolayı bu formların tabula ansataya benzediğini söyleyebiliriz.

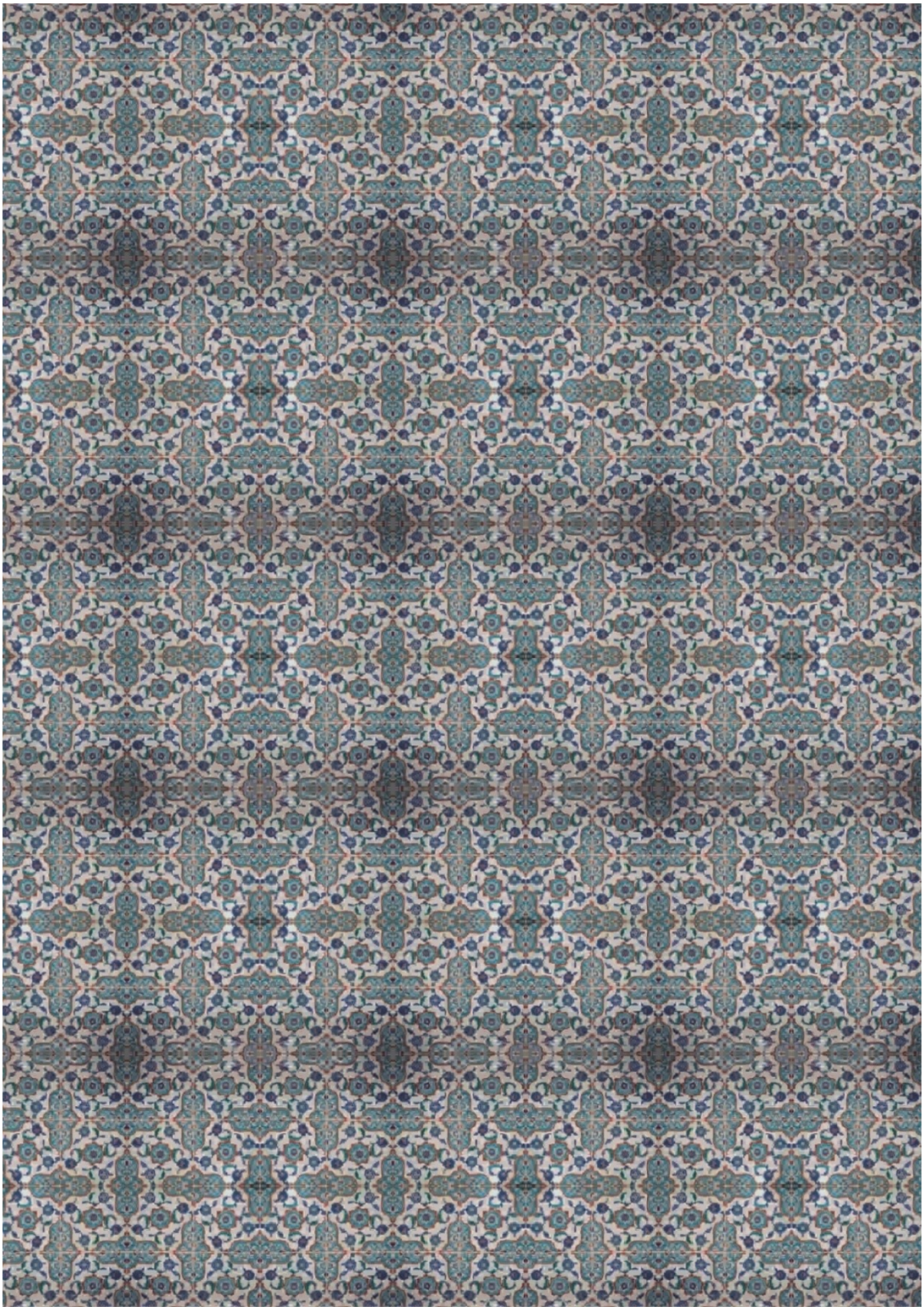

Çizim 3.44. Tabula Ansata düzenleme.[38]

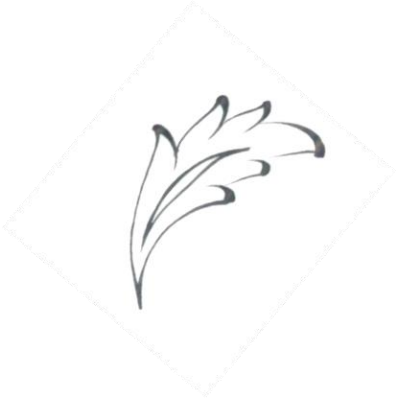

Resim 3.37. Kalem işi Tabula Ansata düzenleme, Atik Valide camii mahfil tavan süsü.

[38] a.g.e.2

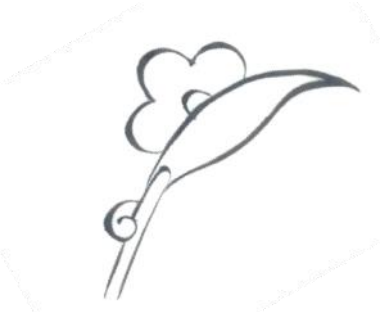
Resim 3.38. Türbedeki bulut kartuşlu dolap içi çinilerinin çoğaltılmış görüntüsü. (Örnek yaklaşım).

Çizim 1.45. Dolap içi bulut kartuşlu çinilerinden motif-1.

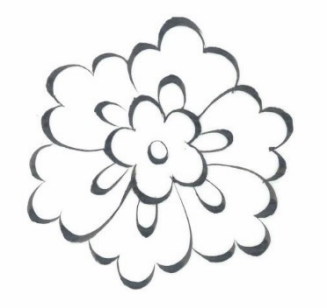
Çizim 3.46. Dolap içi bulut kartuşlu çinilerinden motif-2.

Çizim 3.47. Dolap içi bulut kartuşlu çinilerinden motif-3.

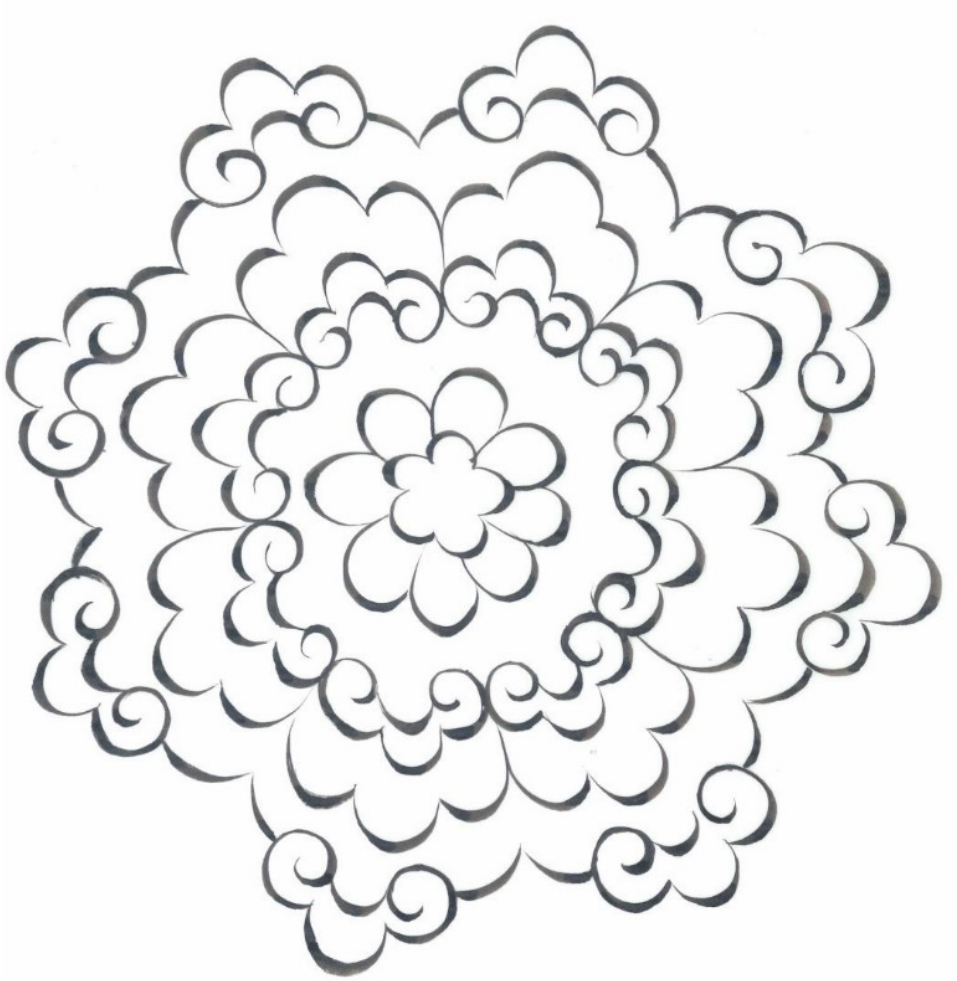
Çizim 3.48. Dolap içi bulut kartuşlu çinilerinden motif-4.

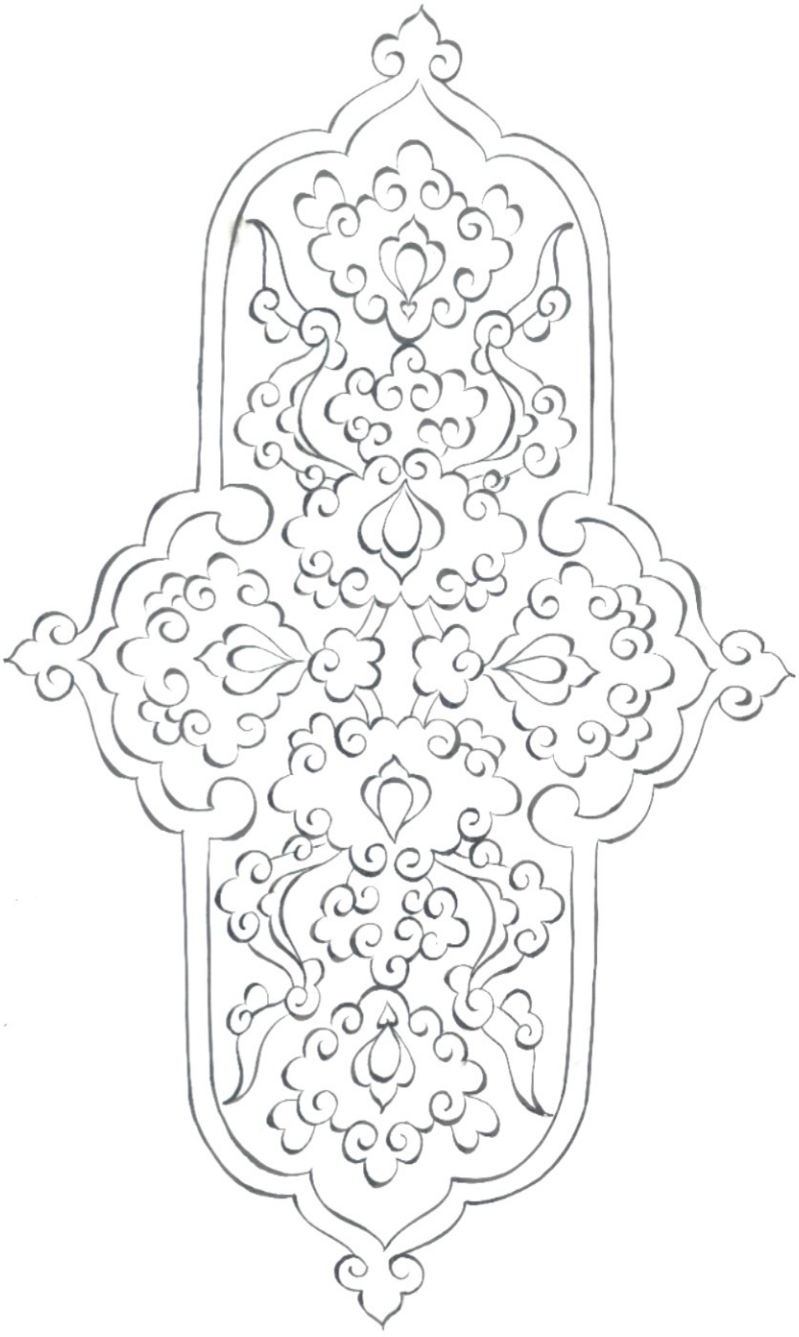
Çizim 3.49. Dolap içi bulut kartuşlu çinilerinden motif-5.

Çizim 3.50. Dolap içi bulut kartuşlu çinilerinden motif-6

Çizim 3.51. Dolap içi bulut kartuşlu çinilerden motif-7.

Çizim 3.52. Dolap içi bulut kartuşlu çinilerden motif-8.

Çizim 3.53. Dolap içi bulut kartuşlu çinilerden ¼ kesit motif-9. (Orijinal boyut).

3.3.5. Dendanlı, Rûmili Bordür Çinileri

Türbe çinilerinin hemen hemen hepsinin etrafında yer alan, alt pencerelerin üstünden başlayan üst pencerelerin yanlarını, yazı kuşağı etrafını, geometrik kompozisyonun ve mihraplı panonun etrafını çerçeveleyen dendanlı rûmili bordürlerin karo ölçüleri 15cm.x25cm.'dir.

Bordürlerde diyagonal ve birbirlerine paralel yerleştirilmiş, dendanlı rûmîler yer alır. Bu rûmîlerin zeminleri kırmızı olup içleri natüralist üslup çiçeklerle süslenmiştir. Rûmîler çizdiği S hareketleriyle kendilerini tekrarlar ve bordürü paftalar gibi devam eder. Her biri kırmızı zeminde ve diyagonal yerleştiği için kendi içinde bir paralellik gösterir.

Rûmîlerin dalgalı hareketlerinin arasında S dönüşlerini andıran dallar üzerine yerleştirilmiş hatâyî tarzı kompozisyon bulunur. Merkezi oluşturan pençler, hatâyîler ve goncalar görmekteyiz. Beyaz zemin üzerindeki bu motiflerde mavi kırmızı ve yeşil renk hâkimdir.

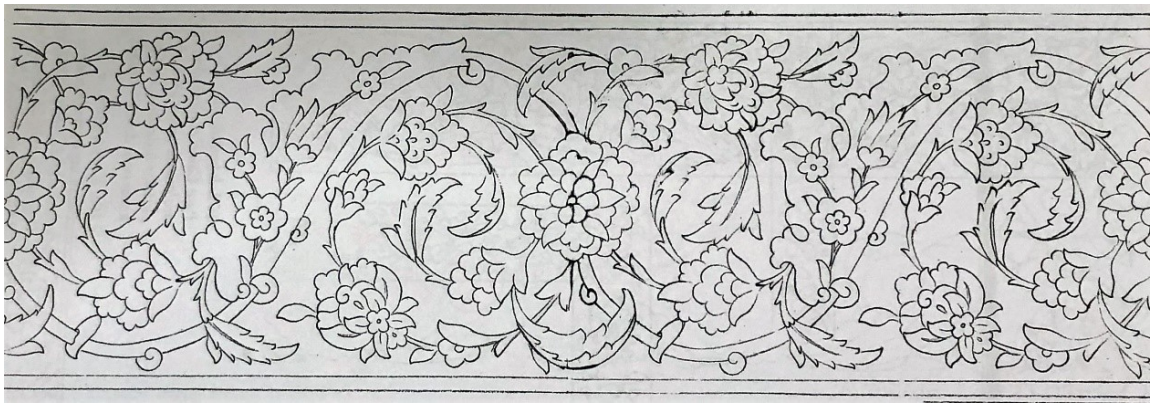
Resim 3.39. Türbede yer alan bordür geniş açı. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

Resim 3.40. Türbede yer alan bordür. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

Resim 3.41. Türbede yer alan bordür detay. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

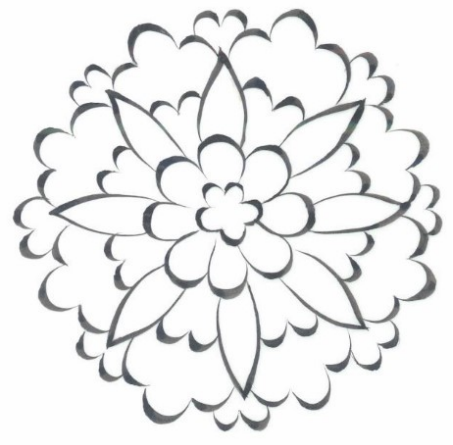
Çizim 1.54. Türbede yer alan bordür detay.

Çizim 3.55. Türbede yer alan bordürden motif-1.

Çizim 3.56. Türbede yer alan bordürden motif-2.

Çizim 3.57. Türbede yer alan bordürden motif-3.

Çizim 3.58. Türbede yer alan bordürden motif-4.

Çizim 3.59. Türbede yer alan bordürden motif-5.

Çizim 3.60. Türbede yer alan bordürden motif-6.

Çizim 3.61. Türbede yer alan bordürden motif-7.

Çizim 3.62. Türbede yer alan bordürden motif-8.

3.3.6. Yazı Kuşağı Çinileri

Türbe içerisinde bulunan bütün üst pencerelerin alt kısmını ve alt pencerelerin üst kısmını çepeçevre saran paralel iki sıra halinde tasarlanmış olan yazı kuşağında Mülk suresinin tamamı yer almaktadır.

Yazı kuşağında celi sülüs tarzında oluşturulan karolar, 28,5cm. x 28,5cm olup, altıgen yapının her bir köşesine üst üste ikişerli sıra halinde, yan yana beşer karo şeklinde toplamda onar adetli olarak yerleştirilmiştir.

Yazı kuşağının tamamının içleri beyaz bırakılarak, zemini kobalt ile boyanmış olup harflerin ve harekelerin gözlerindeki boşlukların ortalarında mercan kırmızı kullanılmıştır. Her bir yazı kuşağının etrafı rûmîli bordürlerle çevrelenmiştir. (Bkz. Resim 3.42)

Yazı kuşağındaki boş alanların dengesini sağlamak amacıyla belirli yerlere az sayıda olmak üzere bağımsız yaprak, penç gibi motifler yerleştirilmiştir. Besmeleden önceki üst sıradaki karo bir yaprak ile biterken, mülk suresinin bitiminde büyükçe bir penç durak mahiyetinde yerleştirilmiştir.

Resim 3.42. Türbedeki yazı kuşağı genel görünüm. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

Resim 3.43. Türbedeki yazı kuşağı. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

Resim 3.44. Yazı kuşağı detay. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

3.3.7. Geometrik geçmeli geniş bordür çinileri

Türbe duvarında yer alan iki sıralı yazı kuşağı arasında kalan alanı çepeçevre saran yıldız formundaki geometrik geçme geniş bordürün içerisinde hatayı tarzı motifler yer almaktadır. Kullanılan yıldız formu on kollu olup geometrik geçmelerin içleri iki sıra halinde kırmızı renkli, düz ve kalın çizgiler ile sınırlandırılmıştır.

Form içerisinde oluşan alanlar beyaz bırakılarak içlerine mavi çiçekli yeşil yapraklı, merkezinde ve dilimlerinde pençten başlayan hatâyî tarzında kompozisyon yer almaktadır.

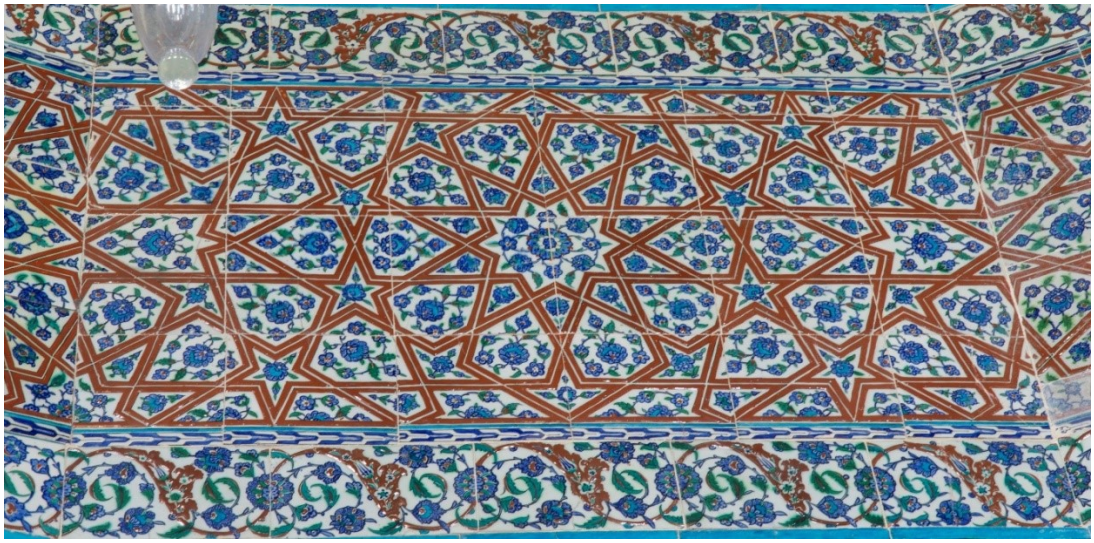
On altıgen yapının her bir köşesine 23,5cm .x23,5cm. ölçülerinde yan yana altışar adet, üst üste üçer sıra karo yerleştirilerek bütün türbenin iç çevresinin kesintisiz olarak sarılması sağlanmıştır.

Geometrik geçmelerinin içlerinde bulunan kompozisyondaki kullanılan penç, hatâyî ve goncalar, rûmîli bordürdeki kompozisyonda da kullanılmıştır.

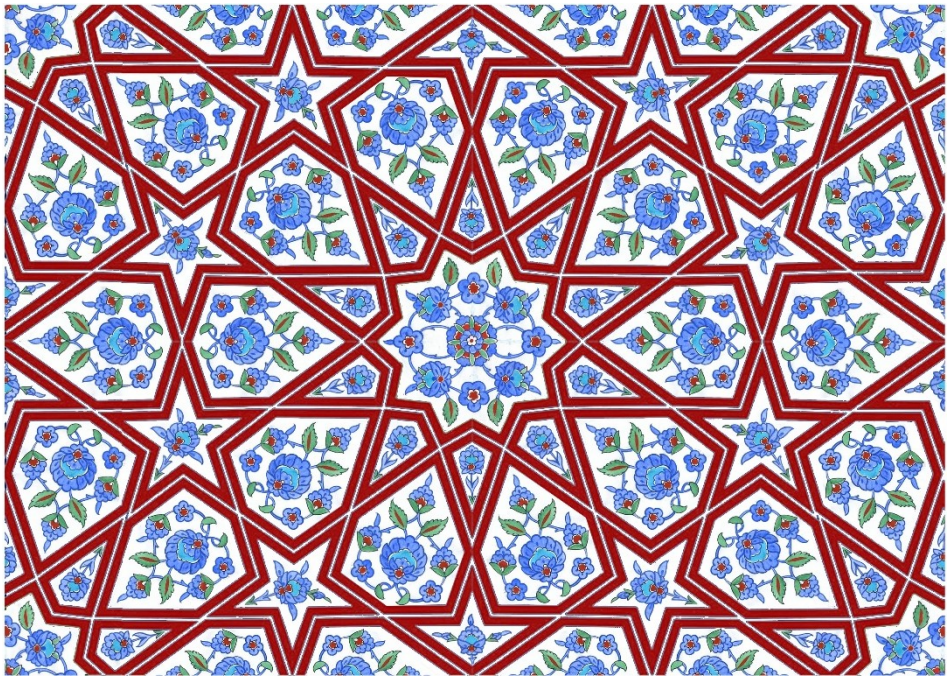
Bu karolar, türbe içindeki çinilerin tasarımının tamamıyla türbeye ait olduğu ve bütünlük oluşturmak amacıyla Bosnalı İbrahim Paşa Türbesi için çalışıldığı sonucuna ulaşılabilir.

Resim 3.45. Türbede iki yazı kuşağı arasındaki geometrik geniş bordür. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

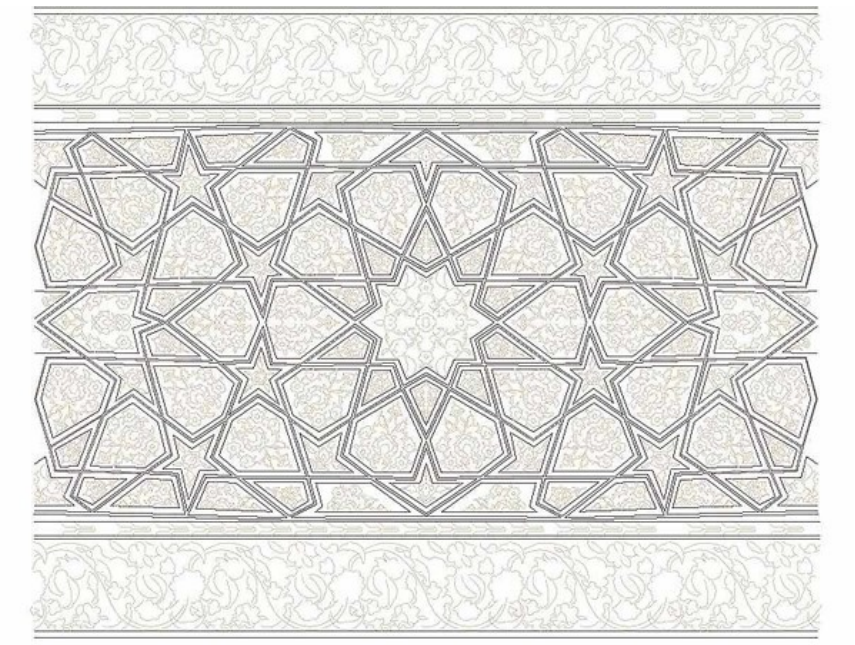

Resim 3.46. İki yazı kuşağı arasındaki geometrik geniş bordür detay 1. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

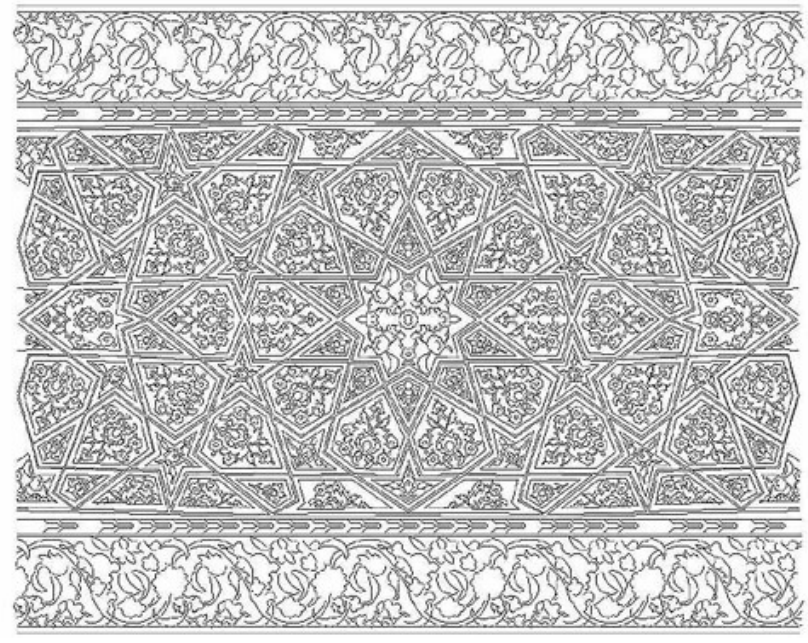

Resim 3.47. İki yazı kuşağı arasındaki geometrik geniş bordür detay 2. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).[39]

[39] Anikya İznik Çini ve Seramik San. Tic. Ltd. Şti., "Mimar Sinan Camisi Çarşı Katı Çini Süslemesi.

Resim 1.48. Türbe restorasyonu sırasında çıkarılan geometrik tasarım kurgusu 1.[40]

Resim 1.49. Türbe restorasyonu sırasında çıkarılan geometrik tasarım kurgusu 2.[41]

Toplantı Salonu Fuayesi Hatayili Geometrik Desen Çizimi", t.y.
[40]http://web.fomgrup.com/TR/71/projedetay/ .10.09.2019, 21:54.
[41] http://web.fomgrup.com/TR/71/projedetay/.10.09.2019, 22:05.

Çizim 3.63. Geometrik geçme geniş bordürden motif-1.

Çizim 3.64. Geometrik geçme geniş bordürden motif-2.

Çizim 3.65. Geometrik geçme geniş bordürden motif-3.

Çizim 3.66. Geometrik geçme geniş bordürden motif-4.

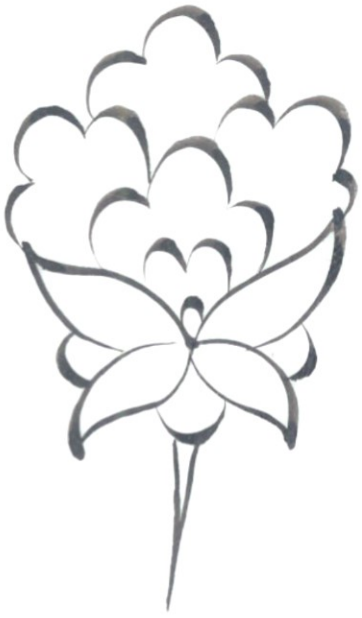
Çizim 3.67. Geometrik geçme geniş bordürden motif-5.

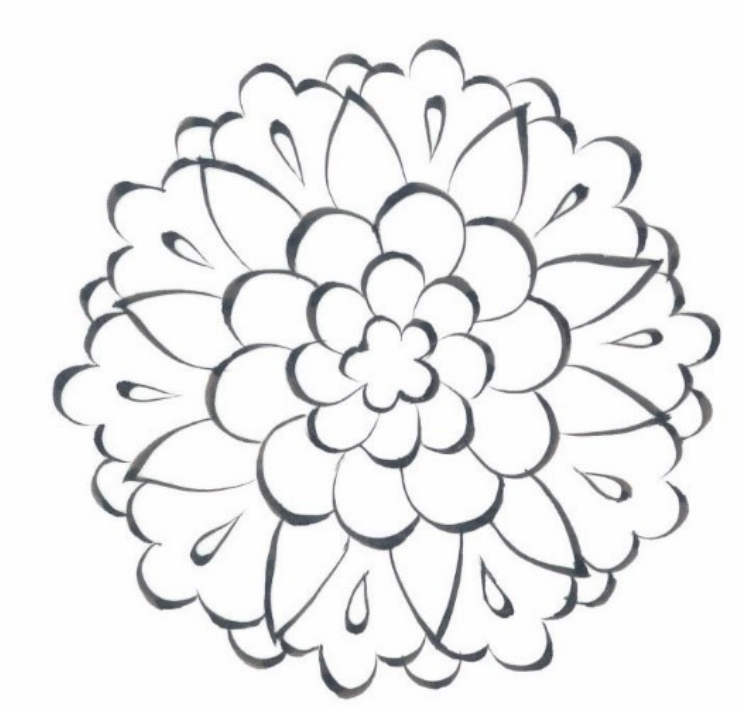
Çizim 3.68. Geometrik geçme geniş bordürden motif-6.

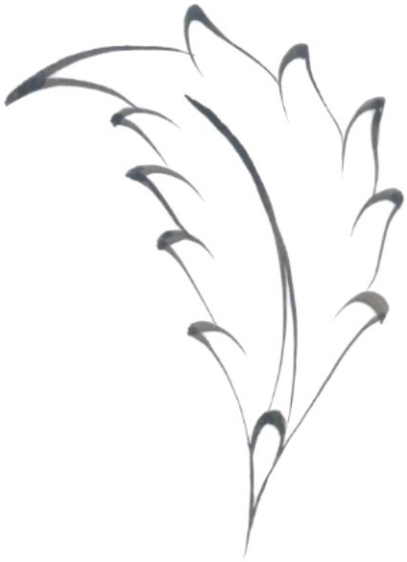
Çizim 3.69. Geometrik geçme geniş bordürden motif-7.

Çizim 3.70. Geometrik geçme geniş bordürden motif-8.

Çizim 3.71. Geometrik geçme geniş bordürden motif-9.

Çizim 3.72. Geometrik geçme geniş bordürden motif-10.

3.3.8. Rölyefli pervaz çinileri

Pencerelerin üstündeki rölyefli pervaz çinileri, yarım penç motifleri ve zencerek ile çevrelenmiştir. Yarım penç motifli ince bir bordür, iki iplik sisteminde geometrik, bombeli bir pervaz ve tekrar iki iplik sisteminde organik rölyefli, dendanlı bir pervaz şeklinde devam eder.

Geometrik geçmelerinin her iki tarafında ise farklı bir tarzda ince bir zencerek adeta tığ örgüsü gibi kabarık bir şekilde kullanılmıştır.

Mihraplı panoların çevresinde ve mihrap kısmında ise pencerelerin üstündeki pervaza benzer iki iplik bombeli bordür ve tekrar iki iplik şeklinde üç katmanlı kabarık bir pervaz uygulanmıştır.

Resim 3.50. Mihraplı pano çevresi rölyefli pervaz çinileri, (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

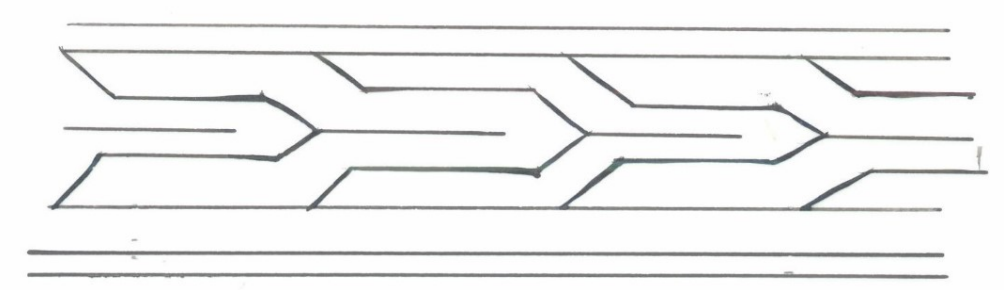
Resim 3.51. Geometrik geniş bordür çevresi rölyefli pervaz çinileri. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

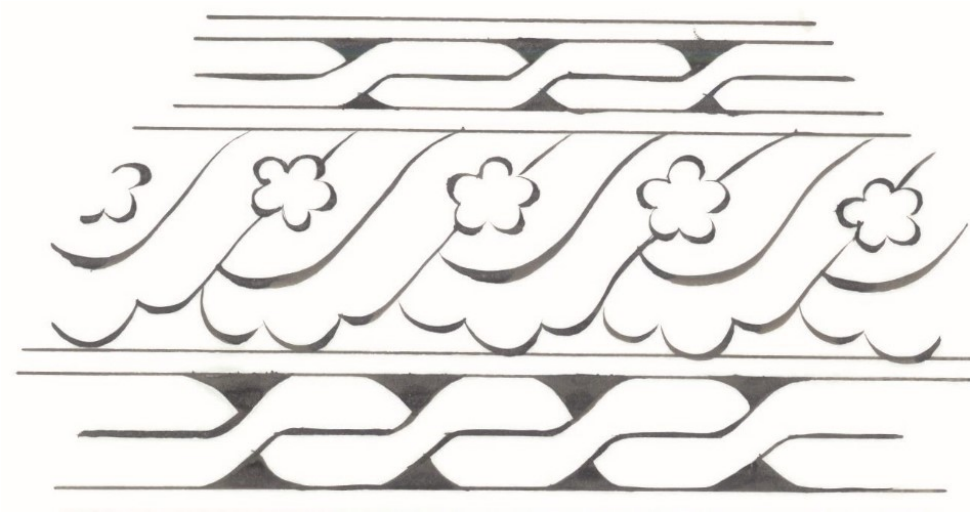
Resim 3.52. Alt pencerelerin üstündeki rölyefli pervaz çinileri. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

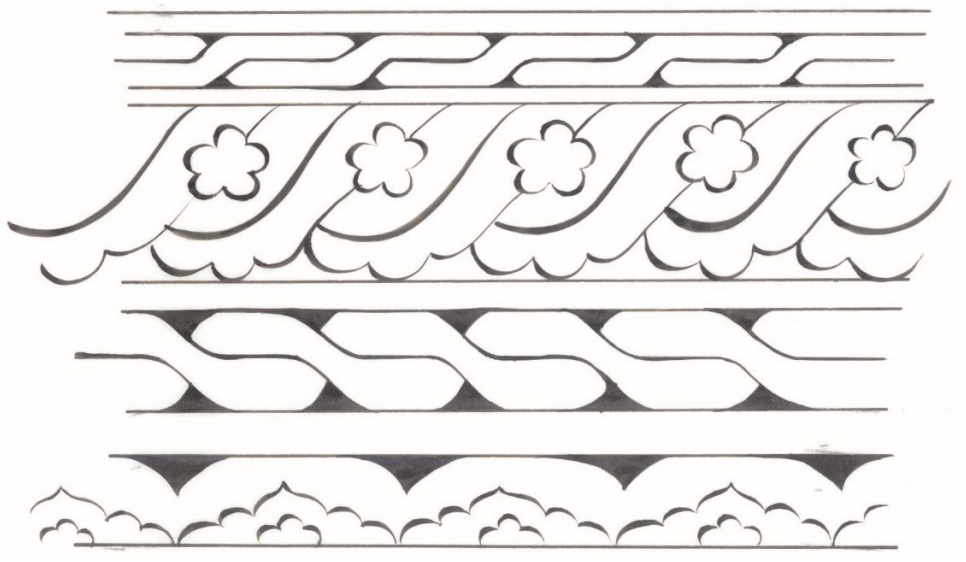
Resim 1.53. Alt pencerelerin üstündeki rölyefli pervaz çinileri detay. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

Çizim 3.73. Geometrik geniş bordür çevresindeki rölyefli pervaz çinisi- 1.

Çizim 3.74. Mihraplı panonun çevresindeki rölyefli pervaz çinisi- 2.

Çizim 3.75. Alt pencerelerin üstündeki rölyefli pervaz çinisi- 3.

3.3.9. Saz Üslubu, Mihraplı Panolar

Türbenin Bölüm 2'de belirtildiği gibi on altıgen yapısının her bir kenar ölçüsü yaklaşık 140cm. olan içyapısında sekiz adet pencere ve sekiz adet aynı boyutta birbirine benzer saz üslubu panolar yer almaktadır. (Bkz. Resim 3.54)

Bu panolar, beyaz çamurlu, beyaz astarlı ve şeffaf sır altında yeşil, kobalt mavi, firuze ve kırmızı renklerle dekorlanmıştır.

Aynı tasarıma sahip olan panoların bazı motiflerinin renklerinde farklılıklar olduğu ve aynı bölümlerde farklı motiflerin uygulandığı görülmektedir.

Panolarda saz üslubu özelliğini taşıyan detaylandırılmış yaprak, hatayi, penç ve gonca motifleri bulunmaktadır.

Dikine ½ simetri olarak tasarlanan çini pano, dilimli yaprak kümesi içerisindeki küçük bir rumi ile başlar. Bu kompozisyonun etrafını çevreleyen yaprak kümesinin içlerinde bahar dalları görülür. Bu yaprak kümesindeki renkler bazı panolarda turkuaz, kobalt, bazılarında kobalt, yeşil renklerdedir.

Çeşitli hatayi grubu motifler ve saz üslubunda sıkça gördüğümüz bir uygulama olan hatâyî ve pençleri delerek devam eden yapraklarda panoda yer almıştır. Kendi içlerinde detayları olan yaprakların, hatayinin ve pençin içinden delip geçmesi ile oluşturulmuş motifler kompozisyonun tamamında toplamda 20 tanedir. Bu yaprakların benzerleri dalları kesen ve örten yapraklar halinde de kullanılmıştır. Saz üslubu pano içerisinde, iri yapraklar ve iri motifler kullanılırken sapları oldukça incedir.

Kompozisyon içerisinde bulunan dilimli yaprakların içlerindeki natüralist bezeme ve iri motiflerdeki detayların çokluğu dolayısıyla panolarda kullanılan tasarım renkli saz üslubudur.

Bu tasarımda hatayi tarzı kompozisyonların genelinde olmayan farklı bir yapılanma söz konusudur. Simetri ekseninde dairesel dönüşlerin kesiştiği yerde sırasıyla penç, hatâyî, penç, hatâyî, penç, hatâyî şeklinde bir dizilim söz konusudur. Simetri ekseninde yarım çalışılmış motiflerin simetrisi alınarak tamamlanmıştır.

Tasarımın genelinde iri büyük hatâyîler ile aralarında küçük hatâyî motifleri, iri yapraklarla birlikte daha küçük yapraklar gibi dağılım söz konusudur. Bu da tasarım yapılırken denge, oran ve orantıya göre kurgunun oluşturulduğunu gösterir. Başlangıç noktasındaki yaprakların aynısı boyut farkıyla genele dağıtılarak kompozisyon da denge sağlanmıştır. Kullanılan motifler detaylı motifler olup içlerinde katlar oldukça fazladır.

Başlangıç noktasındaki yaprak kümesinin yanlarından çıkan spiraller, dairesel dönüşlerle kompozisyonun gelişimini tamamlar, dairesel dönüşlerin kesiştiği yerdeki motiflerde yön belirtir şekilde yerleştirilmiştir. Dairesel dönüşler uçları kıvrılmış saz yolu yapraklar ile biter.

Başlangıç noktasından çıkan her iki yandaki iki adet lale ve iki adet gül olmak üzere toplamda dörder tane natüralist üslup motif bulunmaktadır.

Panonun mihrap kısmı ile çevresinde kullanılan bordürün arasında tasarımın formuna uygun kabarık çini kalıplar kullanılmış ve üzerlerine zencerek motifi işlenmiştir. Kabarık çini, kalıplarla yapılmış rölyef pervaz kullanılmıştır. Bu rölyef pervazda, iki iplik zencerek ve yuvarlak hatlı bir zencerek kullanılmıştır.

Mihraptaki rûmîli kompozisyon, başlangıç noktasındaki ve kenar bordürlerindeki rûmîlerden farklı olarak dendanlı, dilimli rûmîlerdir ve bununla birlikte yalın rûmîler de kullanılmıştır.

Pencere alındıklarında ve mihraplı panonun mihrap köşebentlerinde rûmî tasarım uygulanmıştır. Turkuaz zemindeki beyaz renkte olan rûmîlerin içinde kırmızı renkli tomurcuklar kullanılmıştır.

23,5cm. x 23,5cm. ölçülerinde karolardan oluşan mihraplı pano yatayda altı sıra dikeyde on bir sıra halinde uygulanmıştır. Toplamda 142,5cm. x 258,5cm. ölçülerindedir.

Resim 3.54. Türbedeki aynı boyutta birbirine benzer saz üslubu panolar (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

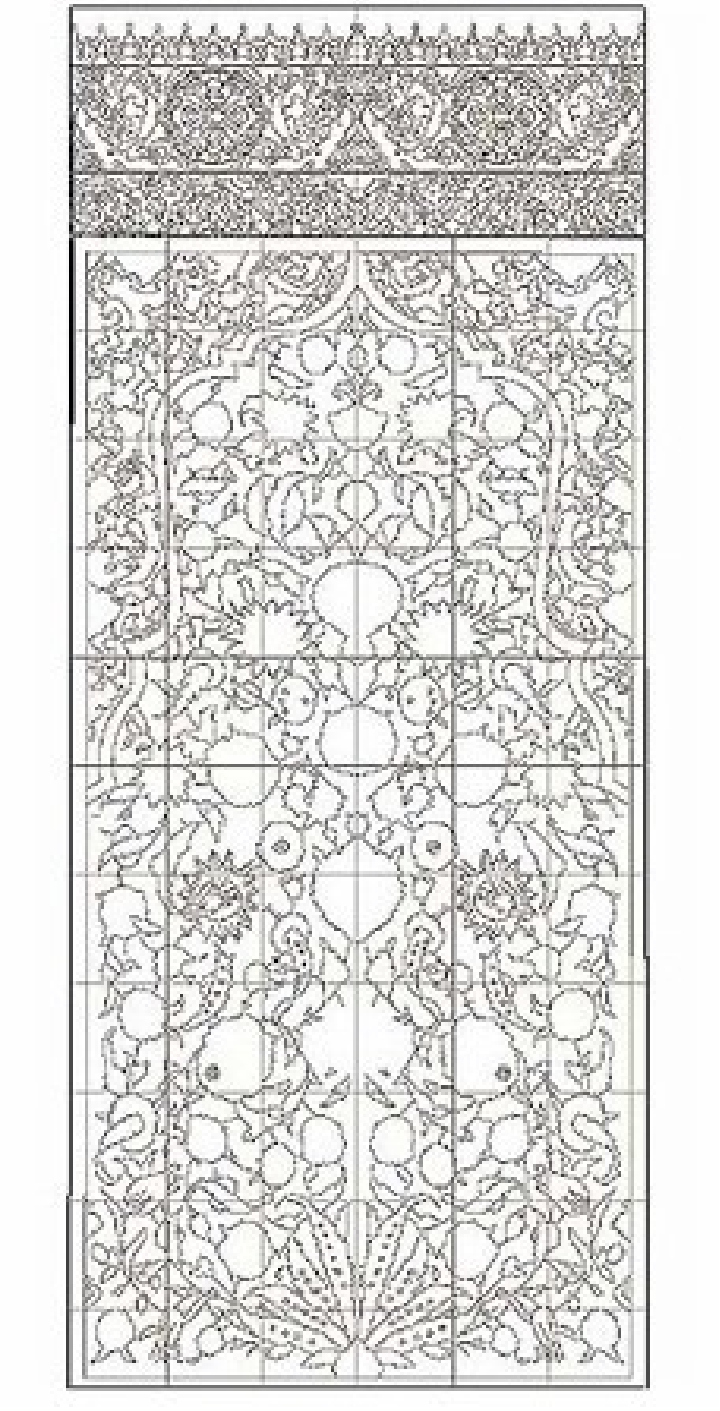
Resim 3.55. Türbedeki saz üslubu, mihraplı pano (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

Resim 3.56. Türbedeki saz üslubu, mihraplı pano detay 1. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

Resim 3.57. Türbedeki saz üslubu, mihraplı pano detay 2. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

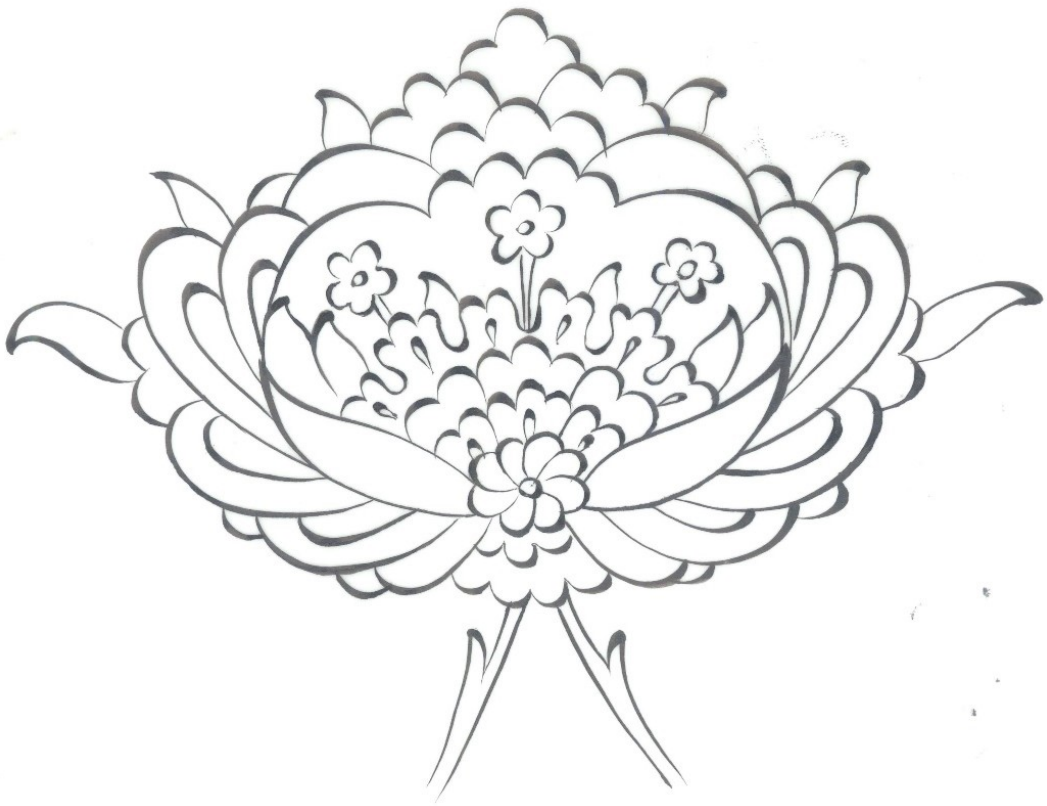

Resim 3.58. Türbedeki saz üslubu, mihraplı pano tasarım kurgusu.[42]

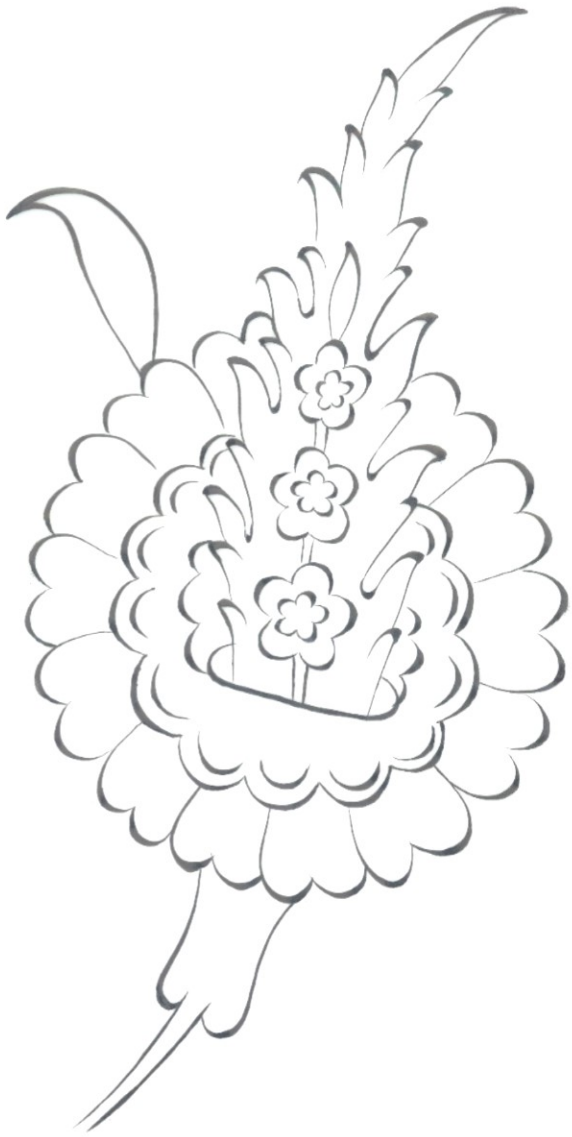
[42] http://web.fomgrup.com/TR/71/projedetay/.10.09.2019, 22:05.

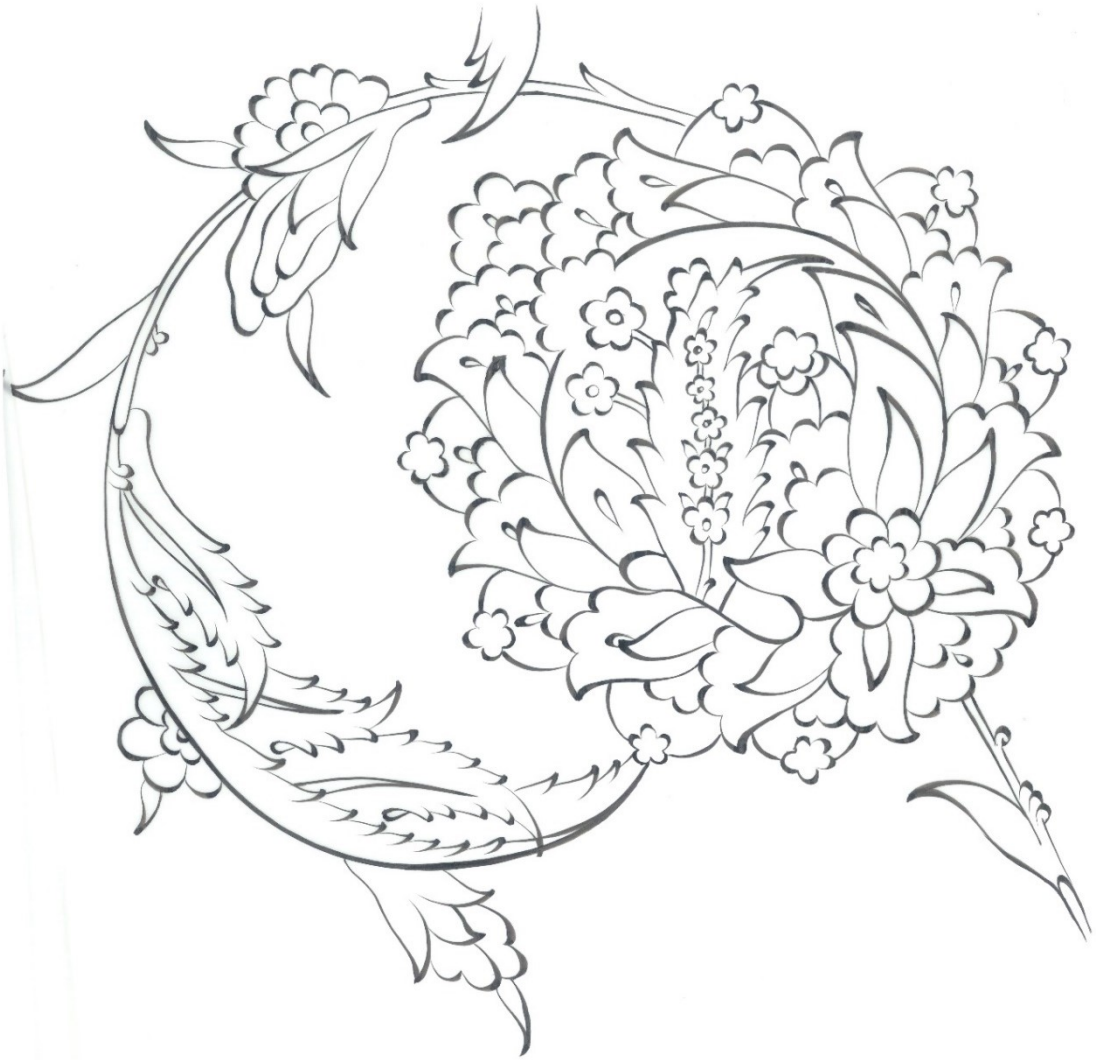
Çizim 1.76. Saz üslubu mihraplı pano çinilerinden motif-1.

Çizim 3.77. Saz üslubu mihraplı pano çinilerinden motif-2.

Çizim 3.78. Saz üslubu mihraplı pano çinilerinden motif-3.

Çizim 3.79. Saz üslubu mihraplı pano çinilerinden motif-4.

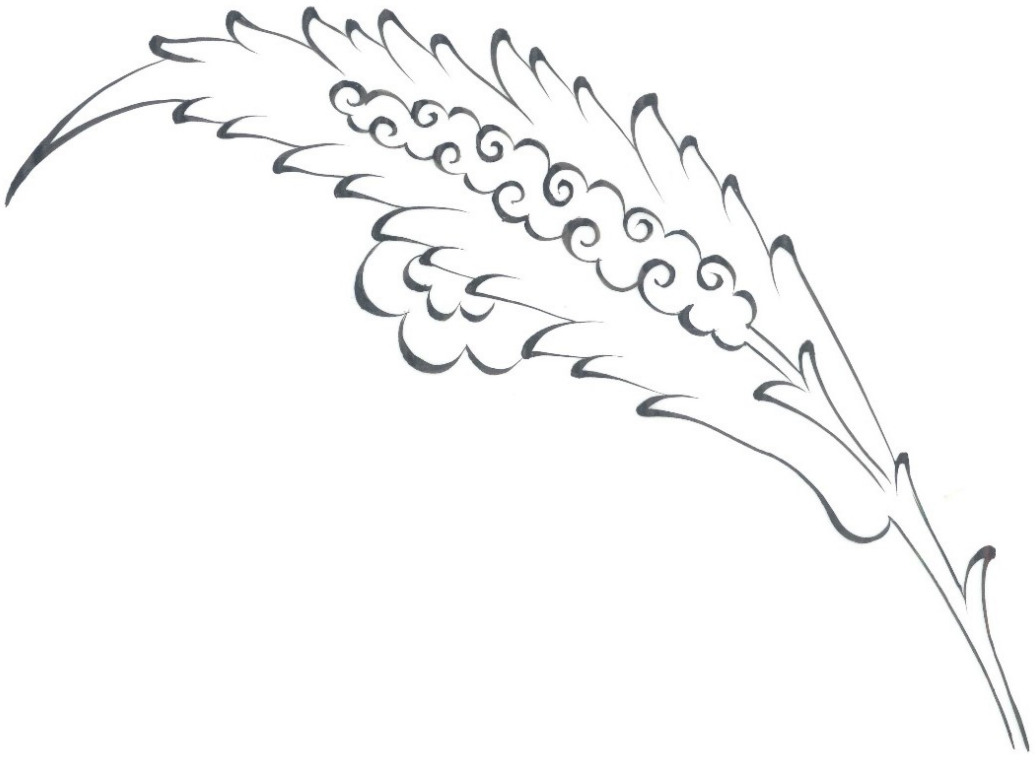
Çizim 3.80. Saz üslubu mihraplı pano çinilerinden motif-5.

Çizim 3.81. Saz üslubu mihraplı pano çinilerinden motif-6

Çizim 3.82. Saz üslubu mihraplı pano çinilerinden motif-7.

Çizim 3.83. Saz üslubu mihraplı pano çinilerinden motif-8.

Çizim 3.84. Saz üslubu mihraplı pano çinilerinden motif-9.

3.3.10 Şemseli, Kartuşlu, Geniş Bordür Çinileri

Pencere aralarında yer alan mihraplı panonun üzerindeki bir sıra rûmîli bordürden sonra başlayan şemseli bordürün genel görünümünde kartuşlar içerisinde şemse ve şemsenin iki tarafında salbekler şeklindedir. Yatay olarak kullanılan şemselerin içleri rûmî kompozisyonlu olup dendanlı rûmîler kullanılmış ve zeminleri turkuazın yeşil tonundadır. İçlerindeki rûmî kompozisyon ¼ desen olarak tasarlanmış olup tekrar ederek bütünü oluşturmaktadır. Yatay olarak kullanılan şemse formunun iki tarafında da rûmî kompozisyonlu salbekler yer almaktadır.

Kartuş formunun zemininde hatâyî tarzı motifler, hatâyîler ve yapraklarıyla dairesel dönüşlerle iki tarafa yerleştirilmiştir. Burada kullanılan hatâyî tarzı motifler rûmîli bordürlerde, geometrik geniş bordürde ve mihraplı panoda da kullanılmıştır.

Beş farklı hatâyî kullanılarak hazırlanan kompozisyon aralarında küçük yapraklar, dal çıkışları ve farklı farklı goncalar yer alırken bir tane goncanın sırtında da yarım penç motifi görülmektedir. Kompozisyonun genelindeki yaprak kurgusundan farklı bir yaprak da şemsenin üst kısmında bulunan iki tarafında yarım penç olan yaprak motifidir.

Hatâyî kompozisyondan çıkan dilimli yaprak ile salbek ve şemse arası bölünmüştür.

Kartuş formunun köşelerine şemse formundaki rûmîlere benzeyen ½ simetrik bir tasarım yapılarak kartuş formunun köşebenti oluşturulmuştur. Rûmîler şemsedeki gibi dendanlı değil detaylıdır. Köşebentlerde rûmî kompozisyonu farklı olduğu halde zemin ve rûmî renkleri şemse formu ile birlikte aynı kullanıldığı için birbirleriyle örtüşür ve aynıymış gibi etki verir.

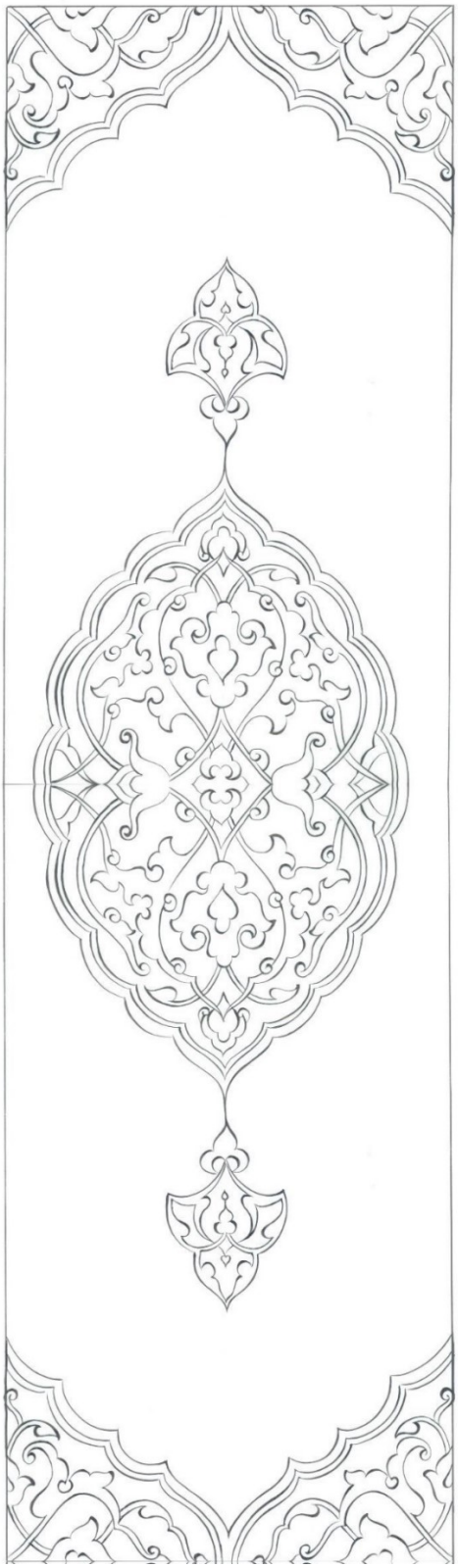
Şemseyi ve kartuşu zeminden ayıran ve hatlarını belirleyen kırmızı biyeler yer almaktadır.

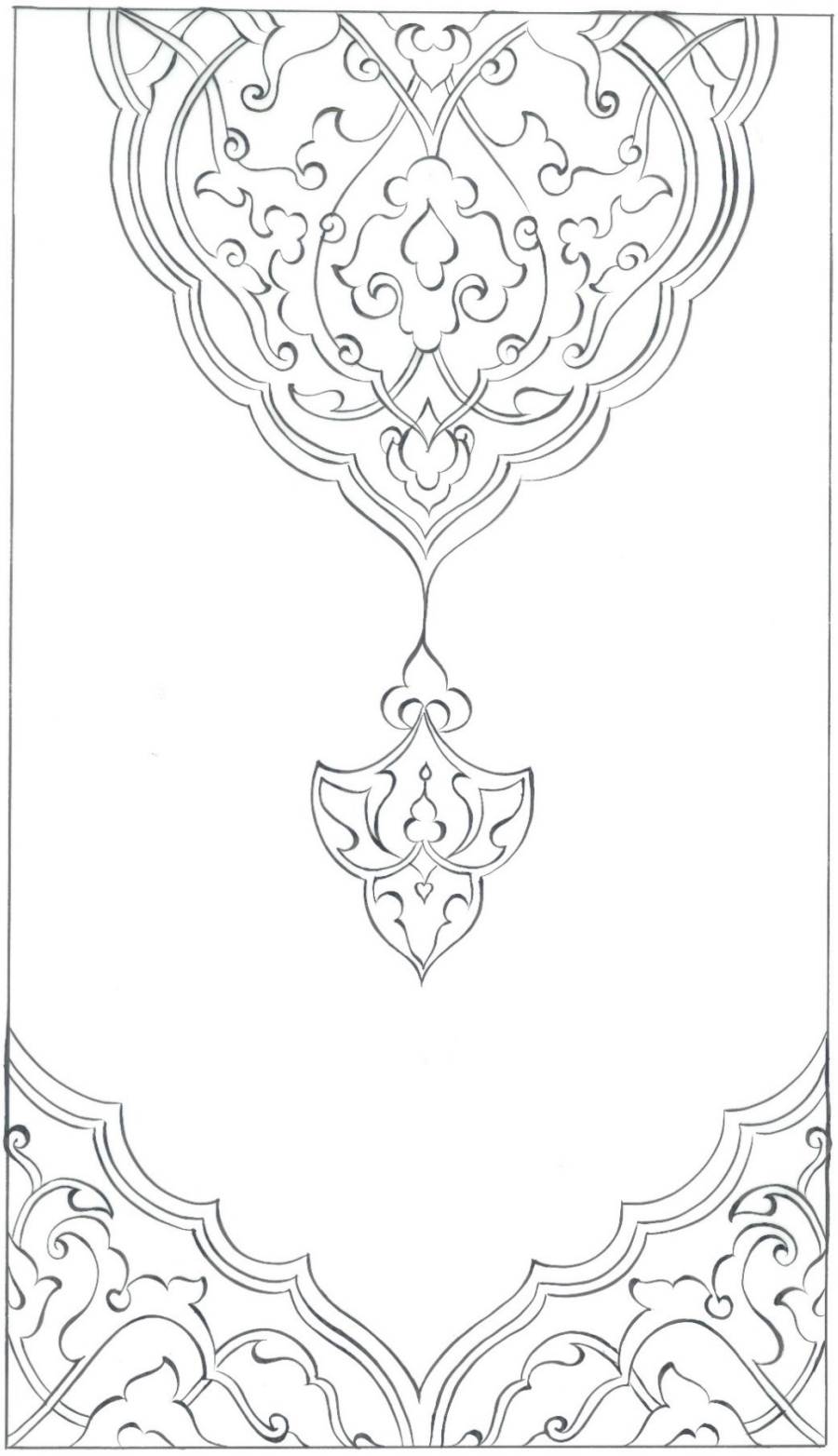
Resim 3.59. Türbedeki şemseli, kartuşlu, geniş bordür. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

Resim 3.60. Türbedeki şemseli, kartuşlu, geniş bordür detay. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

Çizim 3.85. Türbedeki şemseli, kartuşlu, geniş bordür çinileri.

Çizim 3.86. Türbedeki şemseli, kartuşlu, geniş bordür çinileri rumi detay.

3.3.11. Tepelikli, Rûmîli, İnce Bordür Çinileri

Dendanlı rûmîli bordüre oranla yaklaşık 8 cm genişliğinde olduğunu düşündüğümüz tepelikli bordür 25 cm genişliğindedir. Şemseli kartuşlu bordürün hemen üzerinde ve çini alanının bitimini oluşturan bölümde kubbe kasnağına geçmeden önce yer alır.

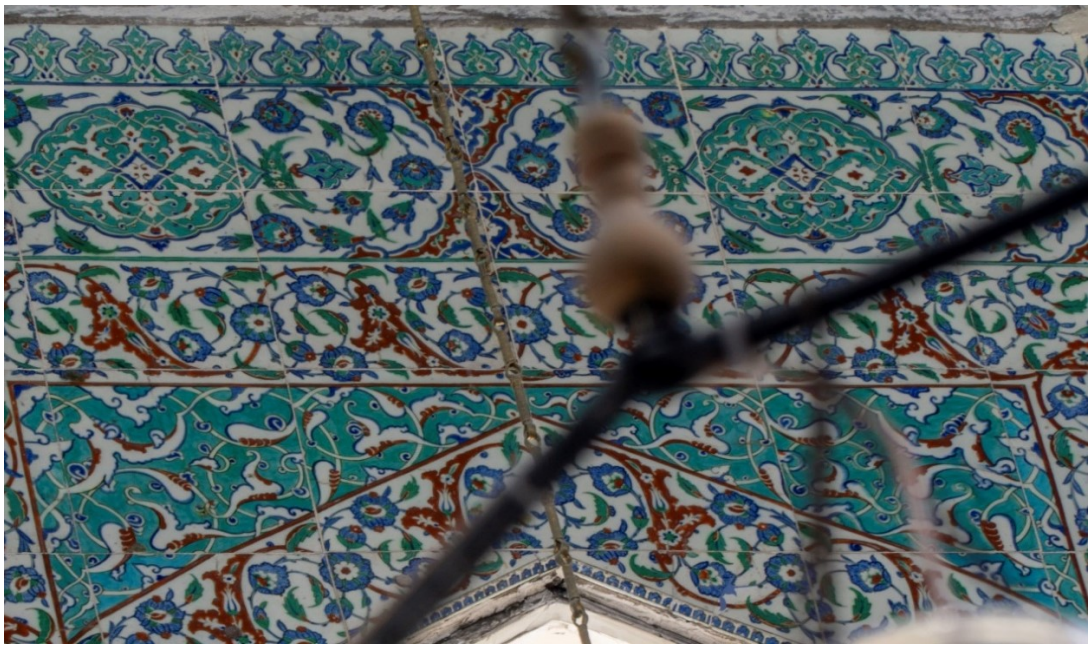
Tepeliklerin görünür olması için tepelik ve rûmî kompozisyonlu alanların içi hurdelenmiş ve zeminleri yeşil turkuaza boyanmıştır. Diğer boşluklar ise beyaz bırakılarak uzaktan bakıldığında zeminden bağımsız bir görüntü vermektedir.

Tepelik ve rûmîli alanların üstlerinde küçük boyutlarda ve tekrar eden birbirlerinin aynı tepelikler kullanılarak üst sınır oluşturulmuştur. Rûmî kompozisyonları ½ simetrik tasarlanıp hurde rûmî kurgusu üzerinde hazırlanmış olup, motif olarak orta bağ, tepelik ve rûmî kullanılırken renk olarak kobalt ve yeşil turkuaz kullanılmıştır.

Her bir bordür karosunda dikine kendi ekseninde devam eden dört tekrarlı tepelik rûmî kompozisyonu bulunmaktadır. Motifler simetri ekseninden birleşerek bordürün sürekliliğini sağlamaktadır.

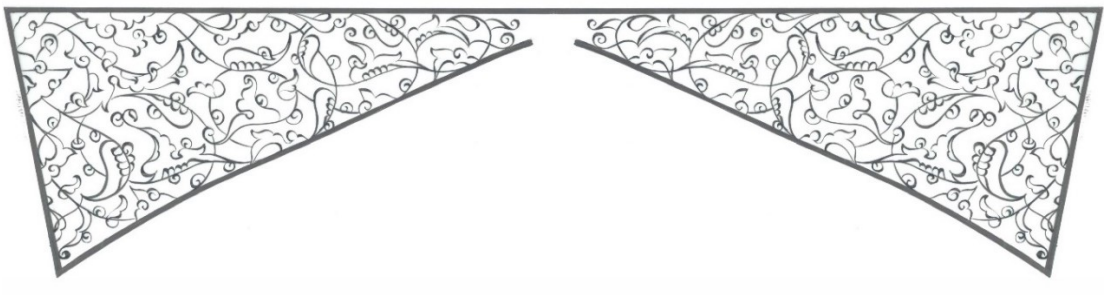

Resim 3.61. Türbedeki tepelikli, rûmîli, ince bordür detay. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

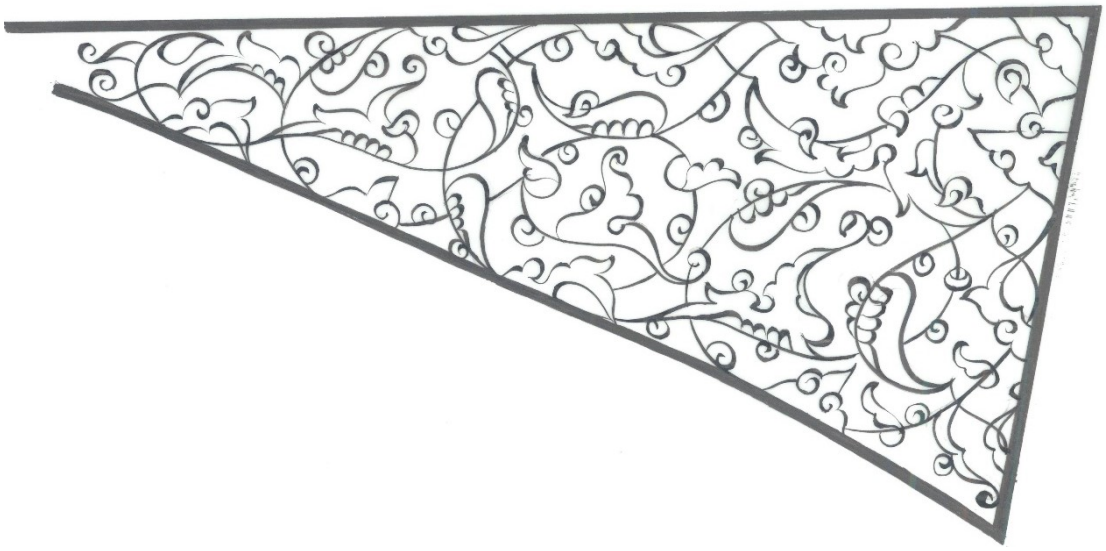

Resim 3.62. Türbedeki tepelikli, rûmîli, ince bordür ve pencere köşebenti. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

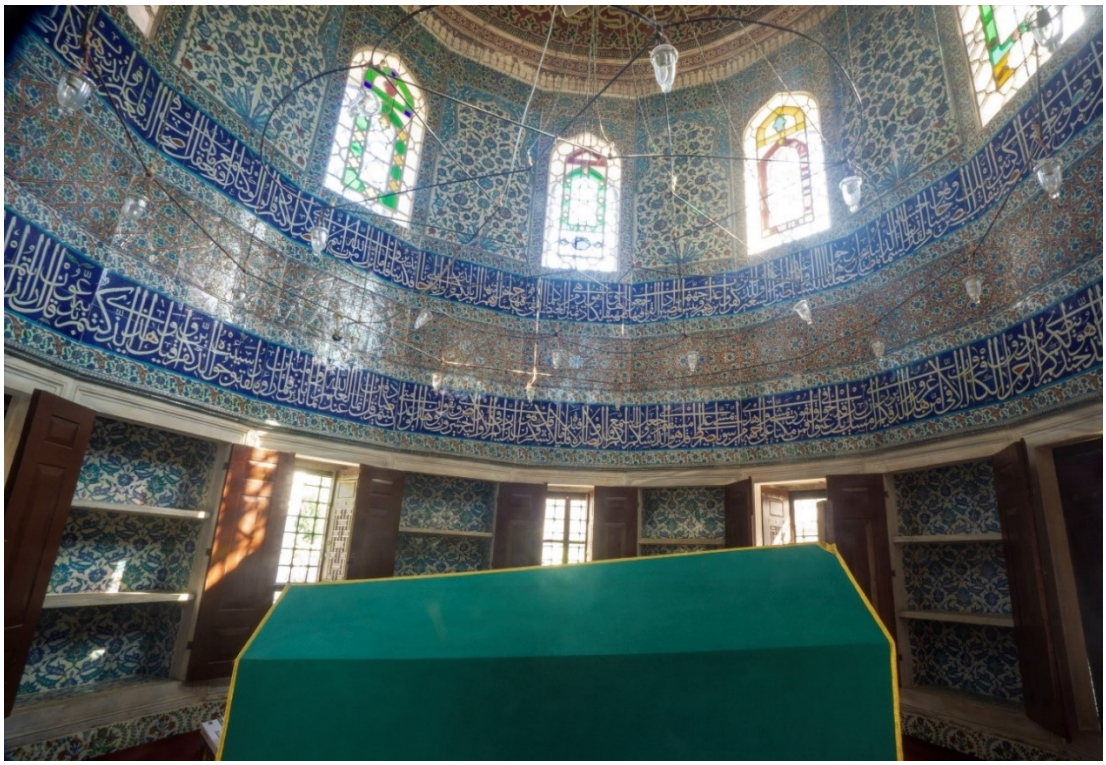
Ayrıca içte on altıgen bir mimari yapı sergileyen türbenin üst kat revzenli pencerelerinin çevresinde ve alınlıklarında çini kompozisyonlar yer almaktadır. Dar bir çini bordür şeridinden sonra zemini beyaz boyalı kalın bordür pencerenin etrafını çepeçevre sarmakta olup; pencerenin üçgensi üst yapısında bu bordürden sonra aynı üçgensi yapıya uygun köşebent görünümünde çini alınlık yer alır. Rumili kompozisyona sahip köşebentlerin zemini turkuaz boyalıdır. Rumi içleri beyaz bırakılmış, iç süslemelerinde ise kırmızı kullanılmıştır.

Çizim 3.87. Türbedeki üst pencere köşebenti rumi dağılımı.

Çizim 3.88. Türbedeki üst pencere köşebenti rumi dağılımı detay.

Resim 1.63. Bosnalı İbrahim Paşa Türbesi çinileri genel görünüm. (Foto: Betül Öztürk Arşivi).

SONUÇ

Çeşitli sanat dalları arasında en eski ve en olgun eserleri ile günümüze kadar gelen çini sanatı, pek çok mimari yapıda olduğu gibi türbelerde de zarif ve ihtişamlı çalışmalar ile yer almıştır. Türk süsleme sanatlarından biri olan çininin Türk sanat tarihi açısından önemini, türbe, cami, mescit, medrese, imaret, hamam, çeşme, sebil, köşk ve kütüphane gibi eserlerde çok geniş bir yelpazede tarih boyunca kullanılmış olmasından anlamaktayız.

Türk çini sanatını, Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaşamış olan saray nakkaşhanesinin baş nakkaşlarından olan Şah Kulu ve Kara Memi 16. Yy da zirveye taşımıştır. Şah Kulu'nun saz üslubu ile ortaya konulan eserlerine ve Şah Kulu'nun yolundan giden Kara Memi'nin natüralist üslup olarak ortaya koyduğu doğadaki çiçek özelliklerine bağlı kalarak gerçeğe yakın kompozisyonlar ile oluşturulan dört çiçek üslubundaki örneklerine sıkça rastlanır.

Kayıtlarda Bağdatlı olduğu yazılı olan fakat resim ve nakış sanatı eğitimini Tebriz'de alan Şahkulu, güçlü sanatçı kişiliği ile Osmanlı Sarayı'nda 42 yıl hizmet etmiştir. Bu sürede imzalı ve imzasız pek çok eser vermiş olup üslup ve fırça özellikleriyle kendinden daha önceki eserlerden farklı bir tarz oluşturmuştur. Şah Kulu'nun Saz yolu adı verilen bu üslubunda sivri uçlu, iri, kıvrık ve detaylı yaprakları ile birlikte yine aynı tarzda detaylı çiçek motifleri, efsanevi orman hayvanları ve periler de yer alır.

Saray nakkaşhanesinde oluşturulan desenlerle üretilmiş olan kaliteli ve göz alıcı çiniler Mimar Sinan'ın eserlerinde süsleme öğesi olarak çini tercih edilmesiyle güçlü bir şekilde kendini göstermiş ve mimari eserlerin süslemesinde kullanılmıştır. Saz üslubunun kaliteli örneklerini camii ve türbelerdeki geniş mekân süslemelerinde görmek mümkündür.

Mimar Dalgıç Ahmet Ağa tarafından yapılan Bosnalı İbrahim Paşa türbesi de saz üslubu tekniği ile yapılmış olup içerisinde kullanılan renkler açısından renkli saz üslubu olarak değerlendirebileceğimiz muhteşem çini eserlerin yer aldığı nadide çinili türbelerden biridir.

Yapıda zeminden kubbeye kadar 16. yüzyıl sıra altı tekniği ile yapılmış İznik çinileri yer alır.

Beyaz çamurlu, beyaz astarlı, şeffaf sır özelliğine sahip bu kompozisyonlar da yeşil kobalt, firuze, kırmızı renk ve siyah tahrir kullanılmakla beraber bazı yerlerde de siyah tahrir ile birlikte mavi tahrir ve mor renk de kullanılmıştır.

Türbe içerisinde süpürgeliklerde, pencere kapak arkasında, dolap içlerinde, pencere üstlerinde ve pencere aralarında çeşitli kompozisyonlarda çiniler uygulanmıştır.

Türbe girişinde ise geometrik kemerli 70x50 cm ölçülerinde, kenarlarında ince bir bordürü olan, içinde altı köşeli iç içe yıldız ve sekizgenlerden oluşan kompozisyona sahip iki adet çini pano yer almaktadır.

Süpürgeliklerdeki çiniler 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülen naturalist üslup ile tasarlanmıştır. 29x29 cm karo ölçülerinde karo, gül, karanfil, lale, sümbül gibi naturalist çiçeklerin kırmızı, kobalt, yeşil ve mor renklerle boyanmasıyla oluşturulmuş dikine ½ simetriye sahip kompozisyonların süpürgelik olarak ve dönüşümlü yerleştirilmesiyle on altıgen türbenin on beş kenarını çepeçevre sarar. Süpürgeliklerdeki naturalist üslup çinilerin uygulandığı türbe içindeki on beş köşenin yaklaşık iki köşesinde saz üslubu karolar yer alır.

Pencerelerin kapaklarının arkalarındaki çiniler ise 25x25 cm ölçülerinde karolardan oluşur. 73x143 cm ölçülerindeki mavi beyaz saz üslubu panolardır. Bu panoların pencere kapağının bir tarafında belirgin ölçüde bulunması diğer tarafında ise daha az miktarda kompozisyonun tamamlanmamış hali ile bulunması çinilerin bir şekilde oradan alındığını gösterir. Pencere kapak arkasındaki çinili panolara pek sık rastlanmamaktadır, burada bulunanlar nadir örneklerdir.

On altıgen yapıya sahip olan türbenin sekiz adet pencere aralarındaki boşluklarında kapaklı dolaplar yer alır. Bu dolaplarda iki çeşit kompozisyon yer alır.

Kompozisyonlardan bir tanesi altı adet dolabın içine uygulanmış olup birbirlerinin aynısı mavi beyaz saz üslubu çiniler bulunur. Mavi beyaz renklerin hâkim olduğu altı

adet saz üslubu dolap içi kompozisyonu alttan üstten kaydırma ve iki yandan simetrik ulama şeklinde tasarlanmıştır. Bu çiniler, detaylı hatayiler, yapraklar ve pençlerden oluşur. İçlerinde ince detay taramalar ve noktalamalar kullanılmıştır

Diğer iki adet dolabın içinde ise bulut kartuşlu yeşil ve kırmızı renkli çiniler yer alır. Bu kompozisyon Saz üslubu tasarımının yer aldığı dolaplardan bir tanesinin en alt rafında da kullanılmıştır. Bulut kartuşlu bu kompozisyon dört taraftan ulama tekniğiyle yapılmış olup her bir tarafından simetri ekseni ile tamamlanan kompozisyon ile hazırlanmıştır. Turkuaz, yeşil, kırmızı ve kobalt renklerin hakim olduğu karolarda bulut motifleri bolca kullanılmış ve hatayi tarzı bir kompozisyon yerleştirilmiştir. Karoların yanlardan ve alttan üstten tekrarlanması sonucunda kaydırma ulama görüntüsü meydana gelir.

Türbe içerisinde bulunan sekiz adet dolabın 110x204 cm ölçülerinde ki iç cepheleri 25x25 cm'lik karolardan oluşmaktadır. Her bir dolapta iki adet mermer raf yerleştirilmiş olup bu sayede üç adet bölme elde edilmiştir. Her bölmenin karşı duvarında yaklaşık 2,5 sıra üst üste 4,5 sıra yan yana karolar konularak yaklaşık on adet karo kullanılmış ve dolap içlerinin duvar olan alanları beş adet olup çinilerle kaplanmıştır.

Türbe çinilerinin hemen hemen hepsinin etrafını saran alt pencerelerin üstünden başlayan üst pencerelerin yanlarını, yazı kuşağının, geometrik kompozisyonun ve mihraplı panonun etrafını çevreleyen dendanlı rumili bordürlerin karo ölçüleri 15x25 cm'dir. İçlerinde, naturalist çiçeklerin olduğu kırmızı zeminli, diagonal ve birbirlerine paralel yerleştirilmiş dendanlı rumi'ler ile birlikte hatayı tarzı bir kompozisyon yer alır. Buradaki kurgu inişli, çıkışlı dalgalar şeklindedir. Beyaz zemin üzerine yerleştirilmiş bu motiflerde kırmızı, mavi ve yeşil renk hakimdir.

Türbe içerisinde bulunan bütün üst pencerelerin alt kısmını ve alt pencerelerin üst kısmını çepeçevre saran paralel iki sıra halinde tasarlanmış olan yazı kuşağında celi sülüs tarzında yazılmış mülk suresinin tamamı yer alır. 28,5x28,5 cm karolarla on altıgen yapılan her bir köşesine üst üste ikişerli sıra halinde ve yan yana beşerli karo şeklinde yerleştirilmiştir. Yazı kuşağının tamamının içleri beyaz bırakılarak zemin,

kobalt ile boyanmış olup içlerindeki harflerin gözlerindeki boşluklar kırmızı renk ile doldurulmuştur. Yazı kuşağındaki boş alanların dengesini sağlamak amacıyla belirli yerlere az sayıda olmak üzere bağımsız yaprak, penç gibi motifler yerleştirilmiştir. Besmeleden önceki üst sıradaki karo bir yaprak ile biterken, mülk suresinin bitiminde büyükçe bir penç, durak mahiyetinde yerleştirilmiştir.

Türbe kasnağında yer alan iki sıra yazı kuşağının arasına uygulanmış olan yıldız formundaki geometrik geçme geniş bordür türbenin tüm çevresini sarmaktadır. İçlerinde hatayi tarzı motifler yer alan on kollu yıldız formlu kompozisyonda kullanılan renkler mavi, yeşil ve kırmızıdır.

23,5x23,5 cm ölçülerinde yan yana altışar adet, üst üste üçer sıra karo yerleştirilmiş ve bu karolar bütün türbenin iç çevresini kesintisiz olarak dolaşmaktadır.

Türbe içerisindeki çinilerin tasarımı tamamıyla türbeye ait olup bütünlük oluşturmak amacıyla birbirlerine benzer ve birbirleriyle uyumlu motif ve üslup bütünlüğü kullanılarak Bosnalı İbrahim Paşa türbesi için çalışılmıştır

Pencerelerin üstündeki rölyefli pervaz çinileri aynı zamanda mihraplı panoların çevresinde ve mihrap kısmında da yer alır. Üç kademeli kabarık bir pervazdır. İki iplik, bombeli bordür ve tekrar iki iplik şeklinde devam eder.

Türbe içerisindeki sekiz adet 142,5x258,5 cm ölçülerindeki panolar renkli saz üslubu kompozisyonlu olup, dikine 1/2 simetrik olarak tasarlanmış ve içlerinde 23,5x23,5 cm ölçülerindeki karolar kullanılmıştır.

Mimari eserler içerisinde pek çok yapıda saz üslubu motiflerinin örneklerine rastlanmaktadır bu motiflerle birlikte karakteristik motifi olan yapraklar da çinirlerde bolca kullanılmıştır. Bu yaprakların sırt kısımlarında penç veya gonca motifleri de görülür. Dilimli yaprakların damar kısımlarında ise sıralı dizilmiş gonca, penç ya da bulut motifleri her bir yaprakta ayrı ayrı ele alınmıştır ve bu yapraklar zengin süslemelere sahiptir. Yine aynı şekilde türbe içerisindeki çini panolarda boğumlu kısımlara sahip olan yapraklar da vardır. Bu yapraklar bazen sade bir şekilde de çizilmişlerdir

Saz üslübunda yapraklardaki rutin görüntüyü engellemek için dilimlerde farklılıklar, aralarında yalın yapraklar ve çıkıntılar da yer alır.

Goncaların da kullanıldığı hatayi motiflerine çini panolar da sıkça rastlanır. Saz üslubu motiflerinden olan yaprağın penç veya hatayiyi delerek kompozisyonda devamlılık sağlaması da bu panolarda görülmektedir.

Penç motifleri ise çeşitli şekillerde katmerli olarak çizmişlerdir ve çini panolarda gonca motifleriyle birlikte hatayiler ve pençler görülmektedir. Birçok sayıda tespit ettiğimiz bu motifler saz üslubunun en belirgin özelliklerindendir diyebiliriz.

Gonca motifleri de diğer motifler gibi ince detaylara sahiptir. Çinilerde saz üslubu adı verilen Şah Kulu'nun başlattığı bu ekol, diğer üsluplarla birlikte kendisinden sonra da devam etmiş ve günümüze kadar gelmiştir.

Türbe kasnağına yakın olan alandaki Pencere aralarında bulunan sekiz adet renkli saz üslubu panoların başlangıç motifleri, içlerinde üst üste sıralanmış penç motiflerinin yer aldığı bir yaprak kümesidir. Yaprak kümesinden çıkan motifler yarı simetrik olan panoya yerleştirilmiştir. Panonun genelinde yer almayan naturalis üslup motiflerinden olan lale ve gül, bu panoların alt taraflarında ikişer adetli olarak yer almaktadır.

Bu panoların üst kısımlarında ve pencerelerin üst kısımlarında olacak şekilde türbeyi çepeçevre saran bir şemseli kompozisyonlu bordür bulunmaktadır. Şemseli geniş bordürün içerisinde rumi ve hatayi tarzı bir kompozisyon bulunmaktadır. Bu bordürün üzerinde ise türbe çinilerinin bütününün bitişinde, kubbe kasnağına geçiş sınırında 25x8 cm ölçülerinde ince tepelikli rumili bir bordür türbeyi çevreler 1/2 simetrik tasarlanıp hurdeli rumi kurgusu üzerinde hazırlanmıştır. Türbe genelindeki kompozisyona göre daha küçük boyutlarda tasarlanmıştır. Tekrar eden birbirlerinin aynı motifler kullanılarak mavi ile yeşil turkuaz renkleri kullanılmıştır. Tepelikler simetri ekseninden birleşerek bordürün sürekliliğini sağlar.

Sonuç olarak, Bosnalı İbrahim Paşa Türbesinde yapılan detaylı analize istinaden, türbenin kubbesine yakın olan kısımlardaki panolarda, pencere içlerinde, dolap içlerindeki ve pencere kapak arkasındaki çinilerde genel itibari ile saz üslubunun

uygulandığı gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, süpürgeliklerde kullanılan naturalist üslup çiniler, geometrik pano, rumili bordürler ve yazı kuşağının türbenin iç alanını çevrelediği görülmektedir.

Osmanlı süsleme sanatlarında zirveye ulaşmış olan zengin motif birliği ve üsluplarının, örneklerinden olan Bosnalı İbrahim Paşa çinilerinin doğru bir şekilde geleceğe aktarılması ve onların günümüz modern sanatıyla sentezinin yapılarak kurallara uygun bir şekilde geliştirilmesinin son derece büyük önem taşıyacağı kanaatindeyim.

KAYNAKÇA

AKAR Azade, *Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif*, Tercüman Yay., İst. 1978.

AKTAN ÖZEL Latife, *Osmanlı Dönemi Çini Sanatında Dört Çiçek Üslubu,* Düşünen Siyaset Dergisi, sayı 26, Lotus Yay., İst. 2011.

ALTUN Ara, *Osmanlı'da Çini Seramik Öyküsü*. İstanbul, 2005.

ASLANAPA Oktay, *Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, İst. 2018.

ASLANAPA Oktay,*Anadolu'da Türk Çini ve Keramik Sanatı*, TKA Ens. Yay., sy.10, İst.1965.

ATASOY Nurhan ve RABY Julian, *İznik Seramikleri*, Alexandria Press London, İst. 1989.

ATASOY Nurhan ve Walter DENNY B. vd., *Osmanlı Dokuma Sanatı*, TEB Yay., İst. 2001.

ATİLA Oya, *Şah Kulu'nun Motif ve Desen Üslûbu*, YLT MÜGSE GTS ASD, İst. 2003.

BAĞCI Serpil ve ÇAĞMAN Filiz vd., *Osmanlı Resim Sanatı*, KB Yay., İst. 2006.

BİROL İnci A. ve DERMAN Çiçek. *Türk Tezyini Sanatlarında Motifler*, Kubbealtı Neşriyatı, İst. 2018.

DEMİRİZ Yıldız*, İslam Sanatında Geometrik Süsleme,* Lebib Yalkın Yay., İst. 2000.

DERMAN F. Çiçek, *Osmanlı Asırlarında, Üslup ve Sanatkarıyla Tezhip Sanatı"*, Yeni Türkiye, Osmanlı Özel Sayısı 4. İst. 2000.

DOĞANAY Aziz, *İstanbul Hanedan Türbeleri*, Klasik Yay., İst. 2011.

EGLİ Ernst, *Osmanlı Altın Çağının Mimarı Sinan*, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul 2009.

ERTÜRK Zeynep, *Türk Çini Sanatında Saz Yolu Ekolü*, FSMVÜ SBE GSA, İst. 2014.

KÜRKMAN Garo, *Toprak-Ateş-Sır*, Suna ve İnan Kıraç Vakfı, İstanbul 2005.

MAHİR Banu. *Osmanlı Minyatür Sanatı*, Kabalcı Yay., İstanbul, 2004.

ORMAN İsmail, Ahmet Vefa Çobanoğlu vd., *İstanbul'un Renkli Hazineleri*, (Tebareke'nin Tasarrufuyla Bosnalı İbrahim Paşa Türbesi makale), İTO Yay., İstanbul 2011.

ÖNEY Gönül, Türk Çini Sanatı, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul 1976.

ÖZCAN Ali Rıza, *Hat ve Tezhip Sanatı*, KB Yay., Ankara 2015

İnternet Kaynakları

http://acikerisim.aku.edu.tr/xmlui/handle/11630/2947.

http://archnet.org/

http://directoriodeco.com/tulip-mania/

http://www.clevelandart.org

http://www.megep.meb.gov.tr

http://www.tas-istanbul.com/portfolio-view/satachane-bosnali-ibrahim-pasa-turbesi/

http://www.web.fomgrup.com/TR/

https://islamansiklopedisi.org.tr/sahkulu

https://ismek.ist/files/ismekOrg/file/2013_hbo_program_modulleri/bitki_motifleri.pdf

https://www.anikya.com

https://www.flickr.com/

https://www.mavicini.com/cini-hamuru-nasil-yapilir/

https://www.metmuseum.org/art/collection/search/451405.

EKLER

TASARIMLAR

1. Yazılı ve Katmanlı Tabak

Çini Tasarım, Uygulama: Özgün

Ebat: Ø 50 cm.

Teknik: Katmanlı çini tekniği, Sır altı

Yazılı ve katmanlı tabak zemin boyama.

Yazılı ve katmanlı tabak, katman yerleştirme.

Yazılı ve katmanlı tabak fırın öncesi.

Yazılı ve katmanlı tabak fırın sonrası.

2. Yıldız Geçme Geometrik Tasarım

Eser Adı: Güneşin Işıkları

Çini Tasarım, Uygulama: Özgün

Ebat: Ø 40 cm.

Teknik: Katmanlı Çini tekniği, sır altı

Güneşin ışıkları katmanlı çini, desen yerleştirme.

Güneşin ışıkları katmanlı çini, trilin çekme.

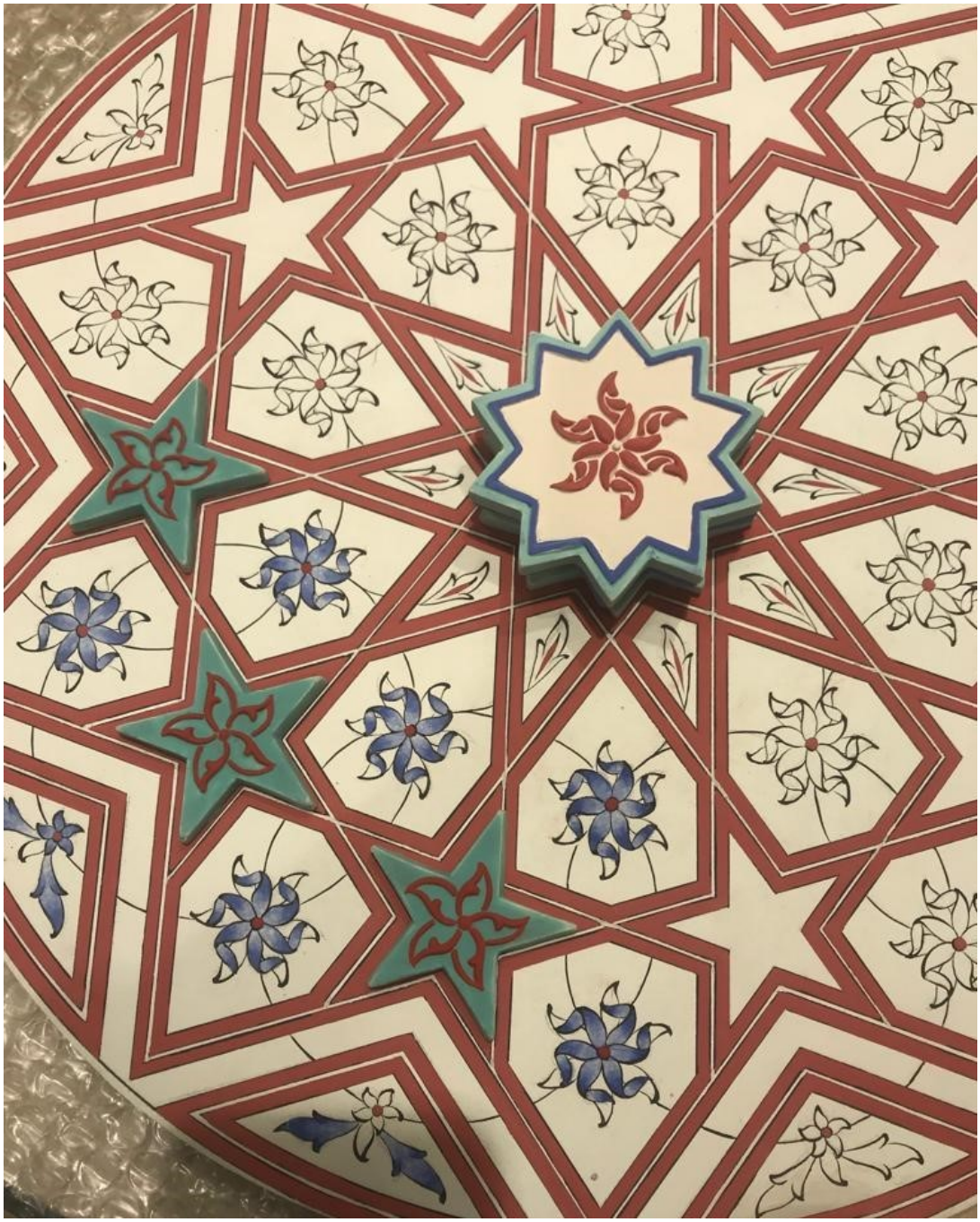
Güneşin ışıkları katmanlı çini, katmanlar için alçı kalıp çalışması.

Güneşin ışıkları katmanlı çini, katman çalışmaları.

Güneşin ışıkları katmanlı çini, kırmızı boyama.

Güneşin ışıkları katmanlı çini, katman yerleştirme.

Güneşin ışıkları katmanlı çini, boyama.

Güneşin ışıkları katmanlı çini, fırın öncesi.

Güneşin ışıkları katmanlı çini, fırın çıkışı.

Bosnalı İbrahim Paşa Türbesi Dolap İçi Röprodüksiyon- Bulut Kartuşlu Pano

Çini Uygulama: 1/1 Röprodüksiyon

Ebat: 75 cm.x75cm.

Teknik: Sır altı

Dolap içi bulut kartuşlu pano, kömür tozu ile desen aktarımı.

Dolap içi bulut kartuşlu pano, tahrirleme.

Dolap içi bulut kartuşlu pano, boyama.

Dolap içi bulut kartuşlu pano, fırın öncesi.

Dolap içi bulut kartuşlu pano, fırın sonrası.

3. Bosnalı İbrahim Paşa Türbesi Dolap İçi Röprodüksiyon– Hatayi Tarzı Pano

Çini Uygulama: 1/1 Röprodüksiyon

Ebat: 75cm.x75cm.

Teknik: Sır altı

Dolap içi hatayi tarzı panonun tahrirlenmesi.

Dolap içi hatayi tarzı panonun tahrir sorası.

Dolap içi hatayi tarzı panonun boyanması.

Dolap içi hatayi tarzı panonun fırın çıkışı.

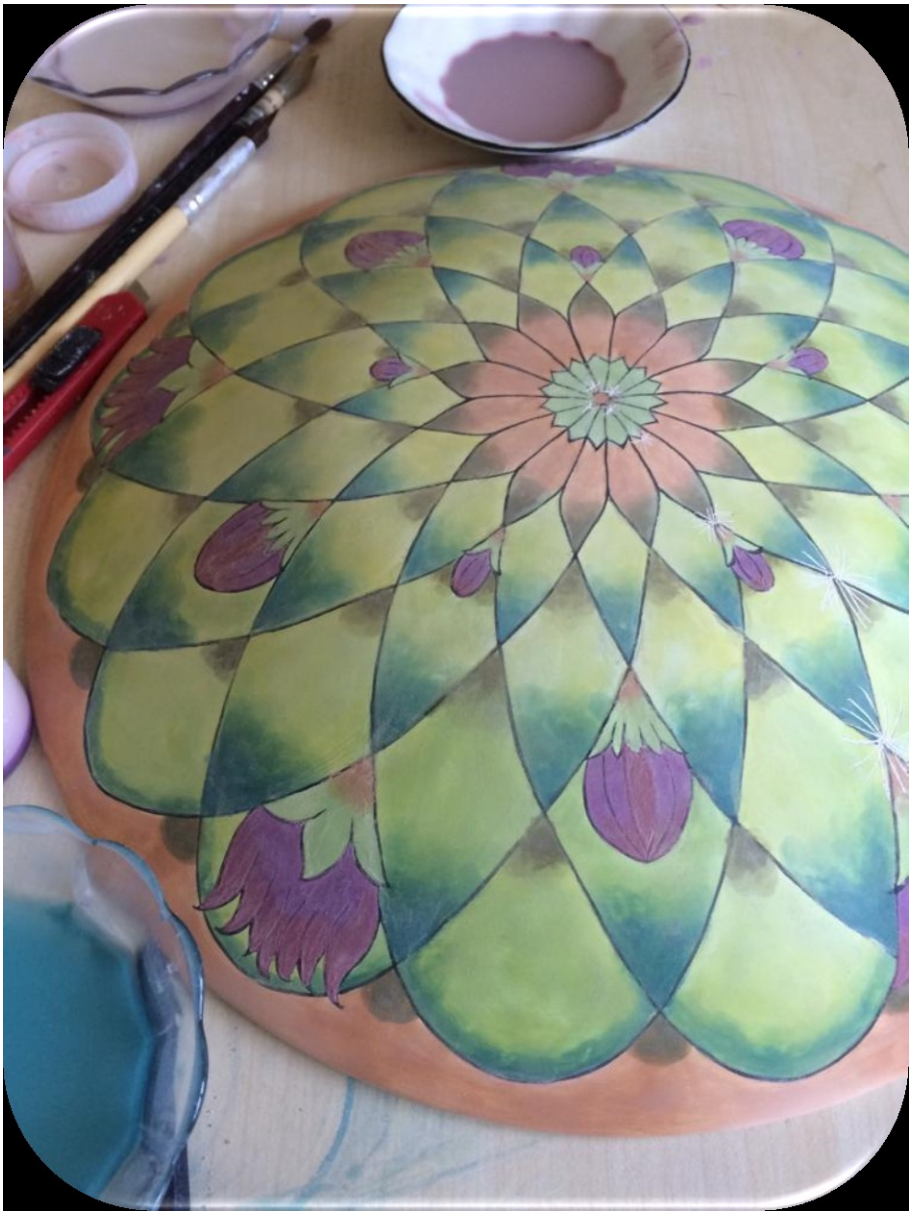
Dolap içi hatayi tarzı panonun fırın sonrası.

4. Serbest Çalışma

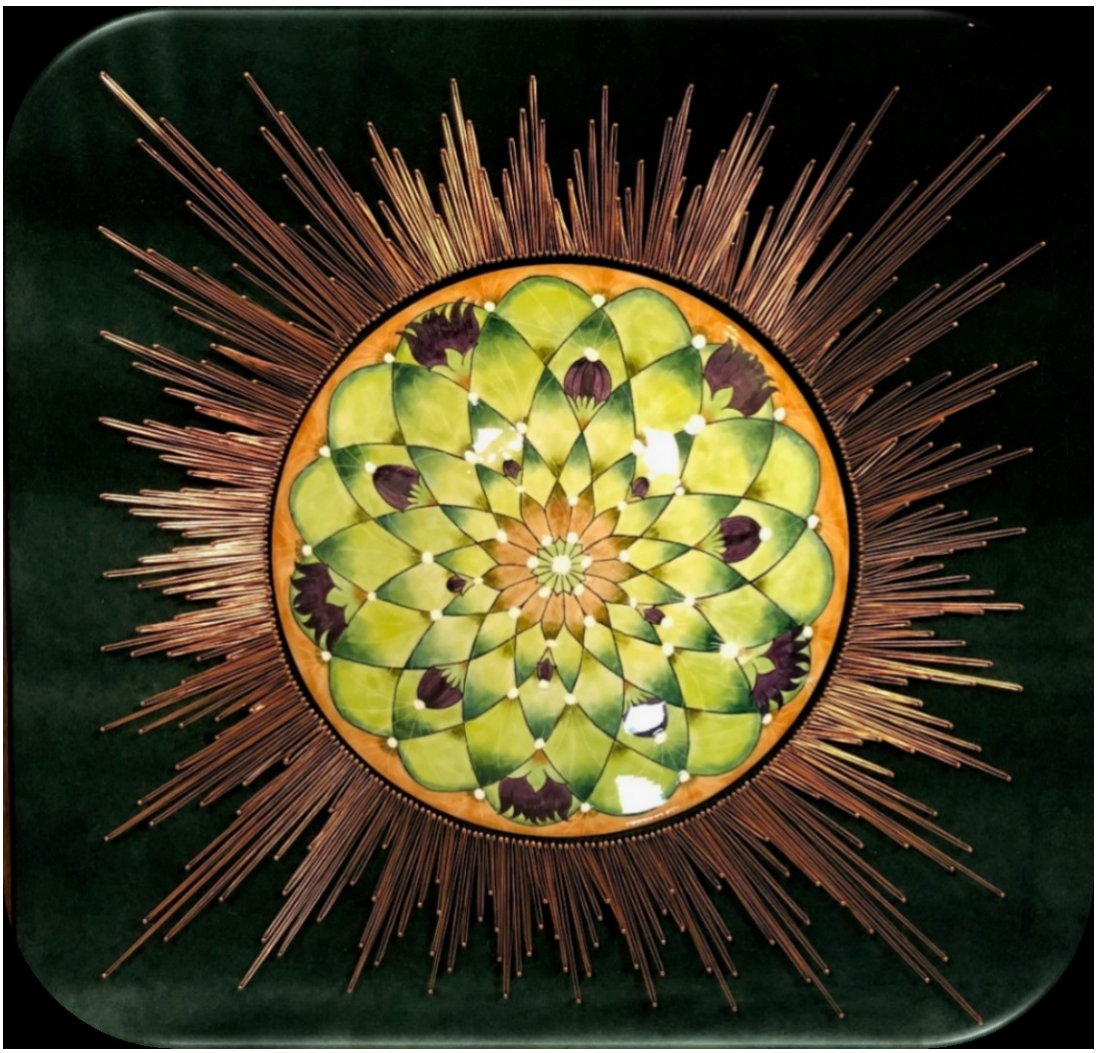
Çini Tasarım, Uygulama: Özgün

Ebat: Ø 33cm.

Teknik: Sır altı

Özgün eser, fırın öncesi.

Özgün eser, fırın sonrası.